T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA BOŞANMANIN MALİ SONUÇLARI

Yeliz LİV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ercan ESER

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA BOŞANMANIN MALİ SONUÇLARI

Yeliz LİV

ORCID: 0000-0001-6324-2179

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ercan ESER

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii
TEZ KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET vi
ABSTRACT 1
KISALTMALAR 2
1.GİRİŞ
İSLÂM AİLE HUKUKUNDA BOŞANMANIN MALİ SONUÇLARI
1.1. KONUNUN ÖNEMİ 5
1.2. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI 6
1.3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 6
1.4. BAŞVURULAN KAYNAKLARIN ANALİZİ 9
1.5. KONUNUN TAKDİMİ 11
2. BÖLÜM
1. NAFAKA 13
1.1. Nafakanın Kavramsal Çerçevesi 13
1.2. İslâm Hukukunda Nafaka 14
1.2.1. Evlilik Nafakası 14
1.2.1.1. Evlilik Nafakasının Dayandığı Deliller 14
1.2.1.1.1. Kitap 15
1.2.1.1.2. Sünnet 15
1.2.1.1.3. İcmâ 16
1.2.1.1.4. Kıyas ve Akıl 16
1.2.1.2. Evlilik Nafakasının Kapsamı 17
1.2.1.3. Evlilik Nafakasının Şartları 19
1.2.2. Boşanma/Vefat Nafakası 22
1.2.2.1. Boşanma Nafakasının Çeşitleri 23
1.2.2.1.1. Vefat İddeti Nafakası ve Süresi 24
1.2.2.1.2. Boşanma Nafakası ve Süresi 25
1.2.2.1.2.1. Boşanma Nafakasını İddet Müddeti İle Sınırlandıranlar 28
1.2.2.1.2.2. Boşanma Nafakasını Kadının Yeni Evlilik Yapması İle Sınırlandıranlar 34
1.3. Türk Medeni Hukukunda Boşanma Nafakası 35
1.3.1. Tedbir Nafakası 35
1.3.2. Yoksulluk Nafakası 35
1.3.3. Yoksulluk Nafakasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi 36

3. BÖLÜM

1. TAZMİNAT 39
1.1. Boşanma Sonucu Maddi Tazminat 39
1.2. Boşanma Sonucu Manevi Tazminat 55

4. BÖLÜM

1. SÜKNÂ 72
1.1. Süknânın Tanımı 72
1.2. Süknânın Mahiyeti 72
1.3. Boşanma Sonrası Kadının Süknâ Hakkı 74
1.3.1. Ric'î Talâkla Boşanan Kadının Süknâ Hakkı 74
1.3.2. Bâin Talâkla Boşanan Kadının Süknâ Hakkı 74
1.4. Evliliğin Talâk Dışında Bir Sebeple Sona Ermesi Halinde Kadının Süknâ Hakkı 76
1.5. Kocası Vefat Eden Kadının Süknâ Hakkı 77
1.6. Süknâ Hakkını Düşüren Sebepler 79
2. MEHİR 80
2.1. Mehirin Tanımı 80
2.2. Mehirin Delilleri 81
2.2.1. Kitap 81
2.2.2. Sünnet 82
2.3. Mehir Çeşitleri 83
2.4. Boşanma Sonrası Kadının Mehir Hakkı 84
2.4.1. Sahih Nikâh Sonrası Boşanan Kadının Mehir Hakkı 84
2.4.2. Fâsid Nikâh Sonrası Boşanan Kadının Mehir Hakkı 86
3. MİRAS 87
3.1. Mirasın Tanımı 87
3.2. Maraz-ı Mevtte Boşanan Kadının Miras Hakkı 87
4. MÜT'A 90
4.1. Müt'anın Tanımı 90
4.2. Müt'anın Delilleri 90
4.3. Boşanan Kadının Müt'a Hakkı 91
SONUÇ 94
KAYNAKÇA 98
ÖZGEÇMİŞ 104

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 2022

İmza

Yeliz LİV

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yeliz LİV tarafından hazırlanan İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları başlıklı bu çalışma, *[21/06/2022]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Ercan ESER	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Şamil DAĞCI	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğrt. Üyesi İbrahim HANEK	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20/05/ 2022 tarih ve 2022/22-12-B sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hukuk sistemlerinin temel amacı kişisel hak ve özgürlükleri, toplumsal istikrar, huzur ve güvenliği teminat altına almaktır. İslam da getirdiği sistem ile toplumun temel taşı olan aile kurumunun huzur ve sekinet içerisinde kurulmasını ve sürekliliğini sağlamayı temel gaye edinmiştir. Aile bağları temelden sarsıldığında, eşlerin Allah'ın sınırlarını koruyamayacakları, evlilikle yüklendikleri sorumlulukları sürdüremeyecekleri ortaya çıktığında İslâm hukuk sisteminin temel ilkeleri dikkate alınarak evlilik sonlandırılır. Eşlerden her biri evliliğin sonlandırılmasıyla bir takım hak ve sorumluluklarla yükümlü kılınır. Bu sorumlulukların önemli bir kısmı ekonomik temelli mali yükümlülüklerdir. İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçları kadına tanınan nafaka (iddet nafakası) hakkı, süknâ (mesken) hakkı, tamamının veya bir bölümünün müeccel olması durumunda mehir hakkı, boşamanın maraz-ı mevt (ölüm hastalığı) halinde yapılması durumunda miras hakkı ve müt'a hakkından oluşmaktadır. Koca boşanmanın gerçekleşmesi ile birlikte mezkur mali yükümlülükleri yerine getirmekle sorumlu kılınmıştır.

Tezimizde evlilik akdinin sonlandırılması ile birlikte boşanmadan doğan mali sorumlulukları İslâm hukuku açısından tahlil ettik, ayrıca mer'i hukuk ile de mukayese yapmaya çalıştık. Özellikle nafaka sorumluluğu hususunda ülkemizde yer alan güncel tartışmalara karşın İslâm hukuk sisteminin temel prensipleri önemli bir çözüm önerisi olarak sunuldu. Çağdaş hukuk sistemlerinde yer alan boşanma sonrası maddi ve manevi tazminatın, zararların giderilmesi temel ilkesi ile birlikte İslam hukukundaki makasıd teorisi ve hakların kullanımı bağlamında İslâm hukukuna yabancı bir kavram olmadığı anlaşılmaktadır.

Tezimin hazırlık aşamasında emeği geçen hocalarıma teşekkür etmeyi, ifa edilmesi gereken bir görev olarak addediyorum. Bu sebeple gerek konu ve muhteva açısından tezimizin şekillenmesi gerekse yazılan metni okuyarak tavsiyeleri ile katkıda bulunan ve tezimin bütün aşamalarında emeğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ercan ESER'e, eşim Doç. Dr. Cemil LİV'e ve aileme de teşekkür ediyorum.

…./…./ 2022

Yeliz LİV

ÖZET

Tezin Başlığı : İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları
Tezin Yazarı : Yeliz LİV
Danışman : Doç. Dr. Ercan ESER
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 21/06/2022

İslâm Aile Hukukunda "mîsâgan galîza" olarak tanımlanan evlilik akdi ve bu akdin sonlandırılması diğer hukuk alanlarına göre ayrı bir önem arz etmektedir. Nasslarda evlilik akdi ve bunun getirdiği mali sorumluluklar ile boşanma ve sonrasında tarafların yükümlülüklerine yer verilmiştir. İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçları kadına tanınan nafaka (iddet nafakası) hakkı, tazminat, süknâ (mesken) hakkı, tamamının veya bir bölümünün müeccel olması durumunda mehir hakkı, boşamanın maraz-ı mevt (ölüm hastalığı) halinde yapılması durumunda miras hakkı ve müt'a hakkından oluşmaktadır. Boşanmanın mali sonuçlarını oluşturan bu başlıklar içerisinde boşanma nafakası ve tazminatı günümüz hukuk sistemlerinin güncel sorunlarını da oluşturması açısından ayrı bir öneme sahiptir. İslâm hukuku boşanma sonrası nafaka sorumluluğunun süresi, kapsamı ve nafaka yükümlüsü kişiler hususunda getirdiği sistem ile günümüz hukuk sistemlerinde yer alan boşanma sonrası nafaka sorumluluğu ve süresi hususundaki güncel sorunlara önemli bir çözüm yolu sunmaktadır. Boşanma sonrası tazminat klasik fıkıh kaynaklarında müstakil bir başlık altında yer almasa da temel hukuk ilkeleri ve makasıd teorisi boşanma tazminatının İslâm hukukuna yabancı bir kavram olmadığını göstermektedir. Bu temel prensipler dikkate alındığında maddi ve manevi zarara uğrayan kusursuz eşin zararlarının tazmini İslâm hukuku açısından ehemmiyet arz etmektedir. Evliliğin sona ermesi durumunda nafaka ve boşanma tazminatı gibi mali sorumlulukların yanı sıra kadının belirli süre barınma ihtiyacını temin yükümlülüğü, müt'a ve mehir gibi ekonomik yükümlülükler boşanma sonrası kadının temel ihtiyaçlarının karşılanması ve hayatını idame ettirmesi için önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Tezimizin temel konularını teşkil eden boşanma hukukunun (özellikle evliliğin sona ermesi sebebiyle karşılaşılan) mali konular analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Nafaka, Tazminat, Süknâ, Müt'a.

ABSTRACT

Thesis Title : Financial Consequences of Divorce in Islamic Family Law
Author : Yeliz LİV
Supervisor : Doç. Dr. Ercan ESER
Department : Basıc Islamic Sciences
Thesis Type : Master's Thesis / Ph.D

The marriage contract is known as "mîsâqan galîza," and the abolition of this contract is one of the most significant issues in the Islamic family law system. These issues may be paid more attention to than other issues. Many nass i.e chapters in Islamic law reveal necessary information and methods regarding marriage contracts and financial responsibilities for couples but also cover many vital regulations related to the issue of divorcing and couples' responsibilities to each other after they divorce. There are several important rights that the Islamic law system offers women who divorce such as the right of the alimony and the indemnity, the residence right of divorced woman, the right of mahr if promised, the descender right that was resulted by fatal diseases, and the mut'â right. As much as the issue of alimony and indemnity are fundamental concepts in the Islamic law system, they are also recognized most sophisticated issues in many of the law systems in our present. It is seen that the Islamic law system can sort out the certain controversial issues that contemporary law systems still face such as the duration of alimony payments, the content of these payments, and the position of payers. Fortunately, Islamic Law system offers solutions to these problems. Even if alimony and indemnity right that are required after any divorcing actions are neglected to be underlined in classical fıqh texts, both fundamental rules of the law system and the maqâsid method show that alimony and indemnity issues are not new phenomena in the Islamic law system. In short, all these rights should be regarded as a guarantee set by the Islamic law system for recouping the couple's ethical and financial loss who are innocent couples because of the fact that the right of the alimony and indemnity offers divorced women some financial supports and right of the residence of divorced woman meets women's accommodation. Lastly as mentioned above some other rights such as mut'â and mahr issues give women significant opportunity to meet their basic needs and to make their life easier after divorce. In this thesis, all these issues and concepts were deeply examined in the light of genuine references.

Keywords: Islamic Law, Alimony, Indemnity, Right of Residence, Mut'a

KISALTMALAR

b.	Bin (İbn).
bnt.	Bint
bkz.	Bakınız.
çev.	Çeviren.
H. No:	Hadis Numarası
Hz.	Hazreti.
mad.	Madde.
öl.	Ölüm tarihi.
(s.a.s.)	Sallallahu Aleyhi ve Sellem.
ts.	Tarihsiz.
vb.	ve benzeri.
vd.	ve devamı, ve diğerleri.

1. GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ

2. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

4. BAŞVURULAN KAYNAKLARIN ANALİZİ

5. KONUNUN TAKDİMİ

1. GİRİŞ

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA BOŞANMANIN MALİ SONUÇLARI

İslâm aile hukuku ile ilgili hukuki mevzuat Kur'ân ve Sünnet nasslarına dayanmaktadır. Bu iki aslî kaynakta hukukun diğer alanları ile ilgili genel ilkelerin tespit edilmesi yeterli görülürken aile hukuku alanında çok farklı bir yöntem izlenerek hukuk tekniği açısından detay sayılacak kadar ayrıntılara inildiği görülmektedir.[1] Kur'ân ve Sünnet'te aile hukuku ile alakalı pek çok ayet ve hadis bulunması İslâm aile hukukunun ilgili nasslar doğrultusunda şekillenmesini sağlamaktadır.[2]

İslâm hukukunda evlenme ve boşanma ile alakalı hükümlerin hem kaynak ve sistematik hem de hukuk siyaseti bakımından büyük bir hususiyete sahip olması İslâm dininin aileye verdiği önemi göstermektedir.[3] İslâm neslin devamını sağlamak için evliliği teşvik etmiş,[4] karı-kocanın kurdukları bu yuvada karşılıklı sevgi, saygı ve merhamet[5] ortamını tesis ve devam ettirmelerini emretmiştir. İslâm'ın sekinet ve huzur kaynağı olarak tarif ettiği aile yuvasının sağlıklı ve devamlı olarak sürdürülmesi esastır. Bununla birlikte özünde bir nimet, huzur ve mutluluk kaynağı olmasına rağmen artık katlanılamaz bir hale gelen evlilik bağını çözmek ve kadın ile erkeğin, anlaşabileceği kişilerle yeni bir yuva kurmalarını mümkün kılmak için talâk meşru sayılmıştır.[6] Kur'ân ve Sünnet'te talâkın meşruiyeti beyan edilmekle beraber[7]

---

[1] Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999), 176.

[2] bkz. Bakara, 2/221-223; 226-237; 240-241; Nisâ, 4/3-4; 15-16; 19-25; 34-35; 127-130; Mâide, 5/5; İsrâ, 17/ 32; Nûr, 24/2-9; 23-33, Furkân, 25/68; Rûm, 30/ 21; Lokmân, 31/ 14; Ahzâb, 33/ 4-5; 35; 37; 49-51; 58-60; Ahkâf, 46/15; Mücâdele, 58/1-4; Mümtehine, 60/10-12; Talâk, 65/1-7; Hadis kitaplarında Nikâh ve Talâk başlıklarında toplanan rivâyetlerin tamamı.

[3] Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I", 176.

[4] Nur, 24/32.

[5] Rûm, 30/21.

[6] Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/351; Halil İbrahim Acar, "Talak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/496.

[7] Bakara, 2/228-232, 236-237, 241; Talâk, 65/1-2; Buhârî, "Talâk", 1-4.

evliliğin önemli bir sebebe dayanmadan keyfi bir şekilde sona erdirilmesi de uygun görülmemiş hatta keyfi olarak yapılan boşamaların Allah'ın gazabına sebep olacağı da beyan edilmiştir.[8] Ayrıca ayet ve hadislerde, erkeklere eşlerine güzel muamelede bulunmaları ve onların kusurlarından ziyade müspet özelliklerini görmeye gayret etmeleri tavsiye edilmekle beraber[9]; "*Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır"*[10]*; "Evlenin, fakat boşanmayın, Allah zevk için evlenip boşanan erkek ve kadınları sevmez*."[11] şeklindeki hadislerle de boşama yetkisinin manevi sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. Birçok hukuk sisteminden farklı olarak İslâm hukukunda evlilik bağını sonlandırma hak ve yetkisi tek bir elde toplanmamıştır. İslâm belirli şartlar içerisinde kocaya, kadına ve mahkemeye evliliği sonlandırma hak ve yetkisi vermiştir. Bu yetkiler de dikkate alındığında İslâm hukukunda evliliğin sona erdirilmesi talâk, muhâlea, tefrîk ve fesih şeklinde gerçekleşebilir. İslâm hukuku söz konusu bu usullerden herhangi birisiyle evlilik akdi sonlandığında taraflara mali hak ve sorumluluklar yüklemektedir. İşte İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları başlıklı çalışmamızda bu hak ve sorumluluklardan Nafaka, Tazminat, Süknâ, Mehir, Miras ve Müt'a konuları değerlendirilmiştir.

1.1. KONUNUN ÖNEMİ

Hukuk sistemlerinin temel amacı kişisel hak ve özgürlükleri, toplumsal istikrar, huzur ve güvenliği teminat altına almaktır. İslâm Aile Hukukunda "mîsâgan galîza" olarak tanımlanan evlilik akdi ve bu akdin sonlandırılması diğer hukuk alanlarına göre ayrı bir önem arz etmektedir. Nüfusun hızlı artışına paralel olarak iletişim teknolojisinde yaşanan gelişim, kültürler arası etkileşimi hızlandırmış, dünya adeta büyük bir köy halini almıştır. Bu etkileşim evlilik ve boşanma kültürüne de yansımış, boşanma oranlarında artışlar yaşandığı gibi boşanma sonrası mali sorumluluklar ve

---

[8] Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402), 6/2; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/463; Belirli bir sebebe dayanmayan boşanma şlemleri ile ilgili güncel değerlendirmeler için bkz. Acar, "Talak", 39/496; Ahmet Yaman, İslam Aile Hukuku (Konya: Yediveren Yayınları, 2004), 75.

[9] Nisâ, 4/19; Müslim, "Radâ", 63.

[10] Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Talak",3;; Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Talak",1.

[11] Ebü'l-Hasan Nûruddîn Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâid* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1415), 4/335.

bu sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda sorun ve problemlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Nasslarda evlilik akdinden doğan hak ve sorumluluklar ile boşanma ve sonrasında tarafların yükümlülüklerine yer verilmiştir. Bu kuralların bir kısmı değişmez nitelikteki temel esasları oluştururken bir kısmı zaman ve şartlara göre güncellenecek kurallardan oluşmaktadır. İslâm aile hukukunda evliliğin sona ermesi durumunda taraflara yüklenecek sorumlulukların temel esasları ve günün koşulları çerçevesinde bu esaslara bina edilecek kuralların neler olduğunun tespiti önem arz etmektedir. Mer'î hukuk sisteminde boşanmanın mali sonuçları üzerindeki yaşanan güncel tartışmalar bu konunun İslam hukuku açısından temel parametrelerini ortaya koymanın ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren boşanma sonrasında tarafların yükümlülüklerinin neler olduğu, Kur'ân ve Sünnet'te evlilik akdi sonlandırıldığında eşlerin mali hak ve sorumlulukları hususunda belirlenen temel esaslar, hedef ve gayelerin belirlenmesi "İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları" başlıklı çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur.

1.2. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları başlıklı çalışmamızda nasslar çerçevesinde evlilik akdi sonlandırıldığında tarafların nasıl bir mali sorumluluklarla karşılaşacakları, bunların nasslardaki dayanakları, fıkıh geleneğimizde konunun nasıl değerlendirildiği, güncel yaklaşımlar ve bunların tahliline yer verdik.

Boşanmanın mali sonuçları İslâm hukuku açısından analiz edilse de ülkemizde evlilik ve boşanmanın usulleri, kuralları ve yöntemlerinin belirlendiği Türk Medeni Kanunu'nun ilgili maddelerine de yer verildi.

1.3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Fıkıh kitaplarında boşanmadan doğan mali sorumluluklar bir kavram olarak kullanılmasa da talâk, muhâlea, tefrîk ve fesih gibi kavramlar içerisinde mali sorumluluklara ve bunlarla ilgili örneklemelere yer verilmiştir. Bu sebeple tezimizin daha iyi anlaşılması için boşanmanın mali sorumluluğunun işlendiği fıkıh kitaplarındaki ilgili bölümlerde yer alan temel kavramlara kısaca da olsa temas etme ihtiyacını hissettik. İslâm hukukunda evliliğin sona erdirilmesi muhâlea, talâk, tefrîk

ve fesih yoluyla gerçekleşmektedir. Muhâlea sözlükte çıkarmak, gidermek, ayırmak gibi anlamlarda kullanılır. Istılâh olarak "kadının bir bedel karşılığında evlilik bağından kurtulması" anlamına gelmektedir.[12] Muhâlea yoluyla yapılan bir boşamanın geçerli olabilmesi için erkekte boşama ehliyetinin bulunması; kadının da akıl sahibi, büluğa ermiş tam ehliyetli olması gerekir. Zira bu boşanma çeşidi kadının malî olarak tasarrufta bulunmasını gerektirmektedir. Bu şekilde muhâlea yoluyla gerçekleştirilen boşama İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre bir bâin talâk sayılmaktadır.[13] Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde muhâlea yoluyla yapılan evlilik akdinin sonlandırılması fesih olarak değerlendirilmiştir.[14]

Evlilik akdinin sonlandırılma yöntemlerinden bir diğeri tefrîktir. Lugattaki anlamı, iki şeyin birbirinden ayrılması demek olan tefrîk, İslâm hukukunda; hastalık veya vücutta bir kusurun bulunması, kötü muamele veya şiddetli geçimsizlik, nafakanın kesilmesi veya temin edilememesi, kocanın kaybolması veya evi terk etmesi gibi nedenlerle karı-kocadan en az birisinin isteği veya liân, süt akrabalığı gibi sebeplerden dolayı hâkimin kararı ile tarafların boşanmasıdır.[15]

Evlilik akdini sonlandıran diğer bir yöntem ise fesihtir. Bir şeyi bozmak, sona erdirmek anlamlarına gelen fesih; nikâh akdi esnasında var olan bir eksiklik veya irtidat[16] gibi sonradan meydana gelen bir bozukluk sebebiyle evlilik akdinin sonlandırılması demektir.[17]

---

[12] Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi* (Samsun: Etüt Yayınları, 1999), 88; Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/397.

[13] Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, ts.), 2/13; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc lâ ma 'rifeti me 'ânî elfâẓi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1415/1994), 5/439; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425), 2/57.

[14] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/91.

[15] Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403); Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1406), 3/382; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/391; Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317), 3/463-464.

[16] Eşlerden birinin irtidat etmesi halinde Hanefî ve Mâlikî fakihlere göre hâkim kararı gerektirmeksizin nikâh feshedilir. Bu durum Hanefî fukahası tarafından talâk olarak kabul edilmez ve fesih sayılır. Dolayısıyla talâk sayılarında bir azalma olmaz. Mâlikî mezhebinde ise irtidat sebebiyle ayrılığı fesih sayanlar olduğu gibi bir ric'î talâk veya bir bâin talâk olarak kabul edenler de vardır. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise eşlerden birinin irtidatı ile başlayan iddetin son bulmasıyla ve hâkimin kararıyla nikâh feshedilir. Konu hakkında bkz. Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/62; Abdüsselam b. Saîd et-Tenûhî Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1414), 2/315; Ebû Bekr

Evlilik akdini sonlandırmada kullanılan en önemli yöntem kuşkusuz talâk olup bunun sonucu doğan mali sorumluluklar çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Talâk kelimesi sözlükte; hem mastar hem de tatlîk manasına isim olup, bağı çözmek, bağlı olanı salmak, ayırmak, serbest bırakmak anlamlarına gelmektedir.[18] Bir fıkıh terimi olarak ise talâk; "nikâh akdini çözmek ve kaldırmak amacıyla kullanılan belli sözlerle erkeğin evlilik bağını ortadan kaldırması" anlamına gelmektedir.[19] Ömer Nasuhi Bilmen talâkı; "Akdi nikâhı lafzı mahsus ile filhal veya filmeal ref ve izale etmek" şeklinde tarif ederek filhal kelimesi ile bâin talâkı, filmeal kelimesi ile de ric'î talâkı kastetmektedir.[20] İslâm aile hukuku açısından talâk, geri dönüş imkanı verip vermemesine göre farklı tasnif edilmiştir. Bunlardan bir tanesi ric'î talâktır. Eşlere yeni bir evlilik akdi ve yeni bir mehir gerekmeksizin tekrar evlilik hayatına dönüş imkanı veren talâk ric'î talâk olarak tanımlanmaktadır.[21] Ayrıca talâkın ric'î olabilmesi için eşler arasında zifafın gerçekleşmiş olması, talâkın sarih ifadelerle (boş ol, seni boşadım vb.) yapılması ve bu boşamanın üçüncü yani son boşama olmaması gerekmektedir.[22] Geri dönüş imkanı açısından diğer bir talâk ise bâin talâktır. Boşanma sonucunda eşlere ancak yeni bir nikâh ve mehir belirleyerek bir araya gelme imkanı sağlayan talâka ise bâin talâk ismi verilir.[23] İslâm hukukunda boşama için verilen üç hak kullanıldığında gerçekleşen boşama ise beynûnet-i kübrâ olarak adlandırılır ve üçüncü boşama hakkının kullanılmasıyla eşler birbirlerinden tamamen ayrıldıktan sonra kadın bir başka erkekle evlilik akdi yapıp onunla birlikte

---

Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402), 5/49; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Mugnî* (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 6/249; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/428-429.

[17] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/463-464; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 1/349; Halil İbrahim Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, 2000), 189.

[18] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414), 10/226.

[19] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/463; Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, *el-Binâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1401), 5/4; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmi, ts.), 3/252; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 2/175; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/348; Mehmet Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku* (İstanbul, 1985), 36.

[20] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/175.

[21] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 6/19; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/403; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/358.

[22] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/352; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/303; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, mad. 111.

[23] Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/359.

olmadıkça eski kocasıyla tekrar evlenemez.[24] Talâk, İslâm hukukunun temel ilkelerine uygunluğu açısından sünnî ve bid'î olarak da tasnif edilmiştir. Sünnî talâk; aile bağlarının korunması, yuvanın sürekliliğinin sağlanması, tarafların hak ve hukuklarının korunması için Allah'ın buğzettiği helal olarak tasvir edilen boşanmanın Kur'ân ve Sünnet'te belirlenen ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesine denir. Bu ilkelere göre boşamanın kadının adet günlerinde olmadığı ve son adetinden itibaren cinsel birliktelik yaşanmadığı bir dönemde bir boşama hakkı kullanılarak gerçekleşmesi halinde sünnî talâk sayılmaktadır.[25] Ayrıca büyük hadis alimi Buhârî (öl.256/869) bu ilkelere ilaveten boşamanın Kur'ân ve Sünnet'e uygun olabilmesi için iki şahidin bulunması gerektiğini de ifade etmiştir.[26] Ahmet Yaman bu görüş doğrultusunda günümüzde yapılan boşamaların sünnî sayılabilmesi için mahkeme kanalıyla gerçekleştirilmiş olması şart koşulabilir demektedir.[27] Sünni talâkın tam karşısında bid'î talâk yer almaktadır. Kadının adet dönemi içerisinde veya cinsel ilişkinin olduğu temizlik döneminde ya da bir temizlik döneminde birden fazla gerçekleştirilen boşamalara bid'î talâk ismi verilir.[28]

1.4. BAŞVURULAN KAYNAKLARIN ANALİZİ

Boşanmanın mali sonuçları konusu aile hukukunun temel konuları içerisinde yer aldığı için İslâm hukukunda ve diğer hukuk sistemlerinde bu konuya pek çok çalışmada yer verilmiştir. Konu mer'i hukukta boşanmanın mali sonuçları şeklinde müstakil bir başlıkla ele alınırken, klasik fıkıh kaynaklarında boşanma içerisinde

---

[24] Bakara, 2/228.

[25] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/267; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/419; Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 6/3; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/278; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/52; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/364.

[26] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Talâk", 1.

[27] Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (Konya: Yediveren Yayınları, 2004), 89.

[28] Cumhur ulemâ bu şekilde yapılan boşamaların bid'at ve haram olduğunu, bu şekilde bir boşama yapan kişinin günah işlediğini ancak boşamanın da hukuki açıdan geçerli olup talâkın sonuçlarını doğurduğunu söylerken İbn Hazm (ö.456/1064), İbn Teymiyye (ö. 728/1327), İbn Kayyım (ö. 751/1350) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi fakihler ise kadının adet dönemi içerisinde veya cinsel ilişkinin olduğu temizlik döneminde gerçekleşen boşamanın Kur'ân ve Sünnet'in genel ilkelerine aykırı olması nedeniyle geçersiz olacağı, bir temizlik döneminde birden fazla gerçekleştirilen boşamaların da bir talâk sayılacağı görüşündedirler. Konu hakkında bkz. Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/267; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/419; Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 6/3; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/278; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/52; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/364; Ebû Abdillah Muhammed b. Ali Şevkâni, *Neylü'l-evtâr serhu Münteka'l-ahbâr* (Mısır: Dâru'l-Hadis, 1357), 6/221-226.

dağınık bir biçimde yer alır. Çağdaş İslâm hukuku çalışmalarında ise boşanmanın mali sonuçları tarzında bütüncül bir şekilde olmasa da ayrı başlıklar halinde konu ele alınmıştır. Bu sebeple tezimizi hazırlarken, klasik kaynakların yanı sıra boşanmanın mali sonuçları hakkında yazılan eserlerden istifade ettik. Boşanma sonrası mali sonuçların tamamını kapsamamakla birlikte Ayşegül ATA tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan "İslâm Hukukuna Göre Boşanma Sonrası Nafaka ve Manevi Tazminat" adlı çalışmayı inceledik ve tezimizde bu çalışmadan farklı olarak İslâm hukukunda boşanma sonrası kadına tanınan süknâ, müt'a, mehir ve miras konularına da yer verdik. Yine boşanma sonrası kadına tanınan haklardan nafaka ve süknânın ele alındığı Hatice BOYALI GÜRPINAR tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan "İddet Sonrası Kadının Nafaka ve Süknâ Hakkı" adlı çalışmayı da inceledik ve bu çalışmada değinilmeyen diğer hakları da çalışmamız kapsamına dahil ettik. Çalışmamız esnasında bibliyografyamızda da yer verdiğimiz bu alanda yapılmış güncel çalışmalardan olan M. Zeki Uyanık tarafından hazırlanan "İslâm Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası" adlı çalışmadan, Nihat DALGIN tarafından hazırlanan "İslâm Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmadan ve Talip TÜRCAN tarafından hazırlanan "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar" adlı çalışmadan da istifade ettik.

Çalışmamızın planını ve içeriğini oluştururken ülkemizde bu alanda otorite olan ve birçok önemli çalışmalara imza atan H. İbrahim Acar tarafından doktora tezi olarak hazırlanan "İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar"; Ahmet YAMAN'ın "İslâm Aile Hukuku"; Mehmet Akif AYDIN'ın İslâm – Osmanlı Aile Hukuku; ülkemizde İslâm hukuku alanında otorite olan Hayrettin KARAMAN tarafından hazırlanan "Mukayeseli İslâm Hukuku" adlı çalışma ve Ömer Nasuhi BİLMEN tarafından hazırlanan "Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhi Fıkhiyye Kâmusu" adlı eserlerden istifade ettiğimiz gibi "Nikâh, Talâk, Nafaka, Süknâ, Mehir, Miras, Tazminat ve Müt'a" adlı başlıkları çalışırken alanında önemli bir boşluğu dolduran ve birçok akademik çalışmaya kaynaklık eden Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden istifade etmeye gayret ettik. Yine aile hukuku alanında son dönemlerde Arap dünyasında hazırlanan Muhammed Ebû Zehrâ'nın *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye,* Abdülvehhâb Hallâf'ın *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye fi'ş-şeriati'l-İslâmiyye,* Abdulkerîm Zeydân'ın *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim*

fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye gibi çalışmalardan da faydalandık. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılmış aile hukuku açısından çok önemli bir çalışma olan Hukuk-ı Âile Kararnamesi'nin konumuzla ilgili olan maddelerini inceledik ve yeri geldikçe bu maddelere atıflarda bulunduk. Çalışmamızın konusu aynı zamanda aile hukuku ile ilgili nafakanın sürekliliği, boşanma sonrası tazminat, mehir, süknâ hakkı, miras, müt'a gibi güncel dini meseleleri kapsadığı için mukayese imkanı vermesi açısından Türk Medeni Hukuku'nu da inceledik ve çalışmamızda Medeni Kanun'daki ilgili maddelere de yer verdik.

1.5. KONUNUN TAKDİMİ

İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları başlıklı çalışmamız giriş dışında altı ana başlıktan oluşmaktadır. Tezimizde Nafaka, Tazminat, Sükna Hakkı, Mehir, Miras ve Müt'a başlıklarına yer verildi.

Nafaka başlığı altında nafakanın kavramsal çerçevesi izah edildikten sonra İslâm hukukunda nafaka çeşitleri ve nafaka süresi konularına değinildi. Türk medeni kanununda boşanma nafakası ve bunun İslâm hukuku açısından analizine yer verildi.

Tazminat başlığı altında İslâm hukukunda maddi ve manevi tazminat başlıkları ve bunların fıkhi analizine değinildi. Mer'î hukukta yer alan boşanma tazminatının İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi yapıldı.

Süknâ başlığı altında süknânın tanımı ve mahiyeti, evliliğin sona erdirilme şekline göre boşanma sonrası kadının sükna hakkı ve kadının süknâ hakkını düşüren sebeplerin neler olduğu izah edildi.

Mehir başlığı altında mehrin tanımı, çeşitleri ve kadının boşanma sonrası mehir hakkı meselelerine yer verildi.

Miras başlığı altında mirasın tanımı ve maraz-ı mevtte boşanan kadının miras hakkı meselesine yer verildi.

Müt'a başlığı altında ise müt'anın tanımı ve delillerine yer verildikten sonra boşanan kadının müt'a hakkı, esasları ve fıkıh kaynaklarında müt'a hakkının nasıl değerlendirildiği ile ilgili konulara yer verilmiştir.

2. BÖLÜM

NAFAKA

1. NAFAKA

İslâm dininde, toplumun temeli olan ailenin nikâh akdi ile kurulması ve evlenen eşlerin bu akitle kazandıkları hak ve sorumlulukları yerine getirmesi emredilmektedir. Nikâh akdi sonunda kadının nafaka hakkı, kocanın da nafakayı temin etme sorumluluğu doğmaktadır. Bu nafaka evlilik birlikteliği boyunca evlilik nafakası, evliliğin sona ermesi durumlarında ise iddet nafakası olarak kocanın yükümlülüğünde devam etmektedir. Türk Medeni Kanunu'nda ise nafaka hak ve sorumluluğu hem kadına hem de kocaya verilmekte, evliliğin boşanma ile sona ermesi durumunda yoksul düşecek olan eşin diğer eşten nafaka talep etme hakkı söz konusu olmaktadır. Yoksulluk nafakası olarak adlandırılan bu nafaka, eşlere süresiz ve sürekli bir nafaka sorumluluğu yüklemekte ve bu durum birçok maddi ve manevi probleme de yol açmaktadır.

1.1. Nafakanın Kavramsal Çerçevesi

Nafaka kelimesi sözlükte "bir şeyin bitmesi, azalması, revaç bulması, harcamak, tüketmek, sarf etmek, ölmek, çarşıda pazarda kurulmak, çıkmak, gitmek, azık, ihtiyaçların karşılanması amacıyla harcanan para vb. maddî değerler" anlamına gelmektedir.[29]

İslâm hukuku terimi olarak ise nafaka "kişinin sorumlu olduğu bireylerin beslenme, giyim-kuşam, sağlık giderleri ve barınma ihtiyaçları ile bunlara tâbî olan şeylerden ibarettir."[30] İslâm hukukunda kişinin bakmakla yükümlü olduğu bireyler belli yakınlarından ibaret olmayıp köle, hayvan ve cansız varlıklara karşı da sorumlulukları vardır. Bu sebepten ötürü bazı fakihler nafakayı, insanın hayatını sürdürmesi için karşılanması gereken temel ihtiyaçlar şeklinde de tarif etmektedir.[31]

---

[29] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/357; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 2/444.

[30] Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1406), 5/108; Abdullah b. Mahmud Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416), 4/ 3-15; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ʿale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 5/278; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/444; Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, 1976), 15; M. Zeki Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 59; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 443.

[31] Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/282.

İslâm hukukunda nafaka kavramı ve yükümlülüğü sadece aile hukuku ile sınırlı değildir. Sosyal adaletin temini ve çevrenin korunmasını sağlamak adına kişisel sorumluluklar artırılmıştır. Bu nedenle fıkıhta aile hukuku ilişkisinden doğan nafakalar evlilik ve hısımlık nafakası; mülkiyet ilişkisinden doğanlar ise kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakası olarak ayrılmaktadır.[32] Biz bu çalışmamızda konumuz gereği aile hukuku ilişkisinden doğan ve eşler arasında mâlî bir alacaklılık ve borçluluk münasebeti ifade eden evlilik nafakası üzerinde duracağız. Bunun yanında mer'i hukuktaki boşanma nafakasının fıkhî açıdan değerlendirmesini yapacağız.

1.2. İslâm Hukukunda Nafaka

İslâm hukukunda "karı koca arasında mâlî bir alacaklılık ve borçluluk" [33] münasebetini ifade eden nafaka, evlilik nafakası ve boşanma/vefat nafakası şeklinde iki ayrı başlıkla değerlendirilecektir.

1.2.1. Evlilik Nafakası

Sahih bir nikâhla kurulan evlilik birliğinin karı - koca arasında nafaka yükümlülüğünü doğuracağı hususunda fakihler görüş birliği içindedir.[34] Evlilik nafakası, ailenin ekonomik fonksiyonu açısından ehemmiyet arz etmekte ve sadece eşler arasında gerçekleşmektedir. Evlilik nafakasının düzenli temin edilmesi aile kurumunun devamlılığının sağlanması açısından önemlidir.[35] Evlilik birliği devam ettiği sürece "evlilik nafakasının" hükümleri, nikâh akdinin son bulması halinde iddet süresince de "iddet nafakasının" hükümleri geçerli olmaktadır.[36]

1.2.1.1. Evlilik Nafakasının Dayandığı Deliller

İslâm hukukunda evlilik nafakasının hukukî dayanakları Kitap, Sünnet, icmâ, kıyas ve akıldır.[37]

---

[32] Erbay, "Nafaka", 32/282.

[33] Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 24.

[34] Muhsin Koçak vd., *İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 215; Erbay, "Nafaka", 32/282.

[35] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 24.

[36] Zahit Köseoğlu, *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010), 11.

[37] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/109; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Mugnî* (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 9/ 230.

1.2.1.1.1. Kitap

Evlilik nafakasının en önemli fıkhi dayanağını ayetler oluşturmaktadır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

"*…Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır…"*[38]

"…Onların (annenin) normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur…"[39]

"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir."[40]

"Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık sağlayacaktır."[41]

Bu ayetlerden kocanın eşi ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermek üzere nafaka ile sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.

1.2.1.1.2. Sünnet

Evlilik nafakasının fıkhi dayanaklarından bir diğeri Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen hadislerdir:

"*…Onların (kadınların) sizin üzerinizdeki haklarından biri de onların yiyecek ve giyeceklerini güzelce temin etmenizdir."*[42]

"Kocanın yediği zaman karısına da yedirmesi, giydiği zaman karısına da giydirmesi karının kocası üzerindeki haklarındandır."[43]

---

38 Bakara, 2/228.

[39] Bakara, 2/233.

[40] Talak, 65/6.

[41] Talak, 65/7.

[42] Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Hac", 194; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Fiten", 2.

[43] Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Nikah", 42.

Ebû Süfyân'ın karısı Hind, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kocasının çok cimri olduğunu ve nafakalarını temin etmediğini söyleyince Hz. Peygamber (s.a.s.): "*Kocanın malından onun haberi olmadan kendine ve çocuklarına yetecek miktarda, aşırıya kaçmamak kaydı ile al*."[44] buyurmuştur.

Aile içerisinde temel ihtiyaçları temin hususundaki sorumluluğunu ve bunun kapsamını izah eden bu hadislerde de görüldüğü üzere nafaka temin vazifesi erkeğe yüklenmiştir.

1.2.1.1.3. İcmâ

İslâm hukukçuları zikredilen nasslara dayanarak evlilik nafakasında kocanın nafaka borçlusu, karının da nafaka alacaklısı olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Ayrıca evlilik nafakası sorumluluğu hususunda kadının fakir veya zengin olmasının önemi olmadığı gibi kocanın ekonomik durumunun ya da sıhhat durumunun bir etkisinin olmadığı hatta gâib de olsa malından nafakanın karşılanacağı hususunda fakihlerin çoğunluğu ittifak etmiştir.[45] Zâhirî fakihlerden İbn Hazm (öl.456/1064) bu konuda cumhur ulemadan farklı düşünmekte ve zengin olan kadının, fakir olan kocasının nafakasını karşılamakla yükümlü bulunduğunu söylemektedir.[46] Aile birliğinin devamına yardımcı olması sebebiyle de bu görüşün daha isabetli olduğu değerlendirilmiştir.[47] Ancak kocanın fakir olmasına karşın kadının ekonomik durumu iyi olan oğlu veya babası varsa kocanın nafakasını onlar karşılar.[48]

1.2.1.1.4. Kıyas ve Akıl

Nikâh akdi ile birlikte kocaya nafaka sorumluluğu yüklenmiş, kadına da nafaka alma hakkı tanınmıştır. Kadın zamanının büyük kısmını ev işleri, kocası ve çocukları ile ilgilenerek geçirdiğinden onun nafaka sorumluluğu yoktur. Kadının evdeki işlerinin yoğunluğu onun çalışmasını ve geçimini temin etmesini güçleştirir. Ayrıca kadının

---

[44] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Nafaka", 9.

[45] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/109; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 327; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 9/ 230; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/448; Konuyla ilgili güncel çalışmalar için bkz. Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 26; Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 216-217; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 312; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 62.

[46] Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 10/ 92.

[47] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 34-35; Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 217.

[48] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/ 92.

kocasının evinde bulunması kocanın menfaatine olan bir durumdur. Bu sebeple İslâm'ın nafaka temini görevini kocanın sorumluluğuna vermesi, vazife ve hak dengesi açısından uygun görülmektedir.[49] Ayrıca fakihler, kadının kocasının evinde yaşayıp zamanını kocası için harcamasını, devletin resmi kurumlarda istihdam ettiği görevlilerin durumuna kıyas etmişlerdir.[50] İslâm hukukundaki "*Kim bir şahsı kendisi için alıkoyarsa onun geçimi alıkoyana aittir*"[51] kaidesi gereği devlet belirlediği görev ve sorumlulukları yerine getirmek üzere istihdam ettiği kimselere bunun karşılığında düzenli aralıklarla bir maaş ödüyorsa koca da beraber yaşadığı meskende kendisine ve evlatlarına hizmet eden karısının nafakasını karşılamak durumundadır.[52] Zira fakihler, zekât toplama memurlarının bütün mesailerini fakirlere verilecek olan zekâtı toplamaya harcamaları sebebiyle onların malından kendilerine yeterli olacak kadar alabileceğini,[53] yine aynı şekilde hâkimin de zamanını Müslümanların davalarına ayırdığı için onların mallarından kendisine yeterli olacak miktarda alabileceğini söylemektedirler.[54] Bu nedenle kocasının evinde yaşayıp onun istekleri doğrultusunda zamanını geçiren kadının durumu devlet görevlilerinin durumuna kıyas edilmekte ve kocanın karısının nafakasını sağlamakla sorumlu olduğu belirtilmektedir.[55]

1.2.1.2. Evlilik Nafakasının Kapsamı

Nafaka yükümlüsü olan kocanın, karısının hayatını normal bir seyirde sürdürebilmesi için gerekli olan gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını temin etmesi gerektiği

---

[49] Hasan Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka* (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996), 34-35; Şadiye Görgülü, *İslâm Hukukunda Karı Nafakası* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 28; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 62-63; Köseoğlu, *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*, 44-45.

[50] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27.

[51] Abdulkerîm Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993), 7/154.

[52] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27; Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, 70-71.

[53] Zeydân, *el-Mufassal*, 1413/1993, 7/154.

[54] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 5/181; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1406), 4/17; Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317/1899), 4/341; Zeydân, *el-Mufassal*, 1413/1993, 7/154; Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1957), 232.

[55] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27; Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, 70-71.

hususunda fakihler ittifak etmişlerdir.[56] Gıda, giyim ve mesken temini konusunda bu asgari sınır haricinde, kocanın maddi imkanına göre yapabileceği harcamalar için ise sınırlama söz konusu değildir.[57]

Hanefî ve Şâfiîler gıda maddelerinin temininde kocanın maddi durumunun esas alınması gerektiği;[58] Mâlikî ve Hanbelîler ise kocanın maddi durumu yanında kadının sosyal statüsü ve yaşadıkları çevrenin örf ve adetlerinin de esas alınması gerektiği görüşündedirler.[59] Koca, gıda nafakasını aynî veya nakdî olarak verebileceği gibi kazancının durumuna göre günlük, haftalık veya aylık olarak verme hususunda da serbesttir.[60] Ayrıca kadının barınma ihtiyacını temin sorumluluğu erkeğe ait olduğu için kadın kendisine ait ev için kocasından kira bedeli talep edebilir. Birden fazla eşi olan kişilerin her bir eşi için maddi durumuna uygun müstakil mesken temin etme mükellefiyeti vardır. Koca, karısını akrabaları ile aynı meskende oturma, bir başka evlilikten olup henüz ergenlik çağına gelmemiş çocuğu dışında diğer akrabalarıyla aynı meskende oturma hususunda zorlayamaz. Kadın da kocasının izni olmadan küçük bile olsa önceki evliliğinden olma çocuğunu veya bir akrabasını müşterek meskende bulunduramaz.[61]

Fakihlerin çoğunluğu kadının hastalığı sebebiyle veya sosyal konumu itibariyle ev işlerini yapamadığı takdirde buna zorlanamayacağını, kocanın da maddi imkanı elverirse eşine hizmetçi tutması gerektiğini söylemişlerdir.[62] Bazı İslâm hukukçuları

---

[56] Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403), 5/87; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/ 91; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi',* 1406, 5/108; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 233; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/ 4; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5,/157; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* 5/278.

[57] Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 64.

[58] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/ 4; Şâfiî, *el-Ümm,* 1403, 5/89-90; Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.), 2/161; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu,* 1985, 2/452.

[59] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 231; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Karâfî, *ez-Zahîra* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, ts.), 4/471.

[60] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* 5/293; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu,* 1985, 2/448; Konuyla ilgili değerlendirmeler için ayrıca bkz. Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 28; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 63.

[61] Erbay, "Nafaka", 32/282.

[62] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 5/ 169; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/150; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 162; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 9/ 233.

ise kadın eşraftan bile olsa ona hizmetçi tutmanın gerekmediğini,[63] ancak hastalık veya çocuklarının çok olması gibi istisnai durumlarda kadına hizmetçi hakkı tanınabileceğini söylemişlerdir.[64]

Fakihler kadının tedavi masrafları ve ilaç giderlerini temin hususunda kocanın sorumlu olmadığını ifade etmektedirler.[65] Ancak bu durum ailedeki sevgi, saygı ve bağlılık duygularına zarar veren ve aynı zamanda insani ve İslâmî olmayan bir yaklaşımdır.[66] İnsanın hayatını sürdürebilmesi için gıda ve giyim ihtiyacı kadar tedavi ihtiyacı da zaruridir. Bu nedenle tedavi masrafları ve ilaç giderleri de nafaka kapsamında değerlendirilmelidir.[67]

İslâm hukukçuları kadının ev ve beden temizliği ile ilgili ihtiyaçları ile parfüm ve güzel koku gibi ürünleri nafaka kapsamına dahil etmişlerdir. Ancak makyaj ve kozmetik ürünlerini temin etme konusunda Hanefî ve Şâfiîler kocayı sorumlu tutmazken,[68] Mâlikîler kadının bu ürünleri kullanmadığı takdirde kocanın hanımına olan ilgisi azalacaksa bu ürünleri alması gerektiği görüşündedirler.[69]

1.2.1.3. Evlilik Nafakasının Şartları

Evlilik nafakasında kadının nafaka alacaklısı, kocanın da nafaka yükümlüsü olabilmesi için bir takım şartların gerçekleşmesi gerekir:

1. Evlilik nafakası için sahih nikâh akdi gereklidir. Fâsit ya da bâtıl nikâh nafaka yükümlülüğünü gerektirmez.[70] Ayrıca Hanefîler'e göre nikâh akdi yapıldığı andan

---

[63] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10, 90.

[64] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 31; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 65.

[65] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/291; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 161; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 233; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/449.

[66] Mehmet Dirik, "İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller" 25 (2015), 143.

[67] Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 19; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 65.

[68] Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 158; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/291.

[69] el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 4, 470.

[70] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/293; Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 18/241; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412), 2/644; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/454; Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, 20; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 32; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 1/342; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 51; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 135.

itibaren;[71] Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre ise nikâh akdi sonrası evlilik hayatı başladığı andan itibaren kocanın nafaka yükümlülüğü başlar.[72]

2. Kadın evliliğe hazır fizikî olgunluğa sahip olmalıdır. Bu sebeple evlilik için elverişli beden gelişimine sahip olmayan eş nafaka alamaz.[73] Bu durumdaki kadın, küçük olup zevci münasebet imkanı mümkün olmadığı için kocasına hizmet etse de Ebû Hanîfe (öl.150/767) ve İmam Muhammed'e (öl.189/805) göre nafaka alamazken, İmam Ebû Yusuf'a (öl.182/798) göre kocasına ait evde ona hizmet ediyorsa nafakaya hak kazanır.[74] Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiîler'e göre de evliliğe hazır fizikî olgunluğa sahip olamayan kadına nafaka gerekmez. Ayrıca Mâlikîler'e göre kocanın da evliliğe hazır fizikî olgunluğa ulaşması gerekir.[75] Zira kadın evliliğe hazır fizikî olgunluğa ulaştığı halde kocanın küçüklüğü sebebi ile zevci münasebette bulunmaması durumunda kadına nafaka verilmelidir. Çünkü kocadan kaynaklı bir sebepten dolayı zevci münasebet gerçekleşmemektedir.[76] Kocanın cinsel uzvu kesik veya iktidarsız bulunması ya da zevci münasebete engel bir hastalığa yakalanması halinde veya kadının cinsel uzvunda zevci münasebete engel bir halin bulunması durumunda eşine nafaka vermesi gerekir.[77]

Kadın yaşça küçük olmasına rağmen evliliğe hazır fizikî olgunlukta görünüyorsa nafaka talep etme hakkına sahiptir. Çünkü bu durumda evlilikten arzu edilen gaye gerçekleşmiş olur.[78]

---

[71] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi',* 1406*,* 5/115; Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 5/180; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/280.

[72] Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/159; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/76; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/231.

[73] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/129; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/328; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/5; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/159; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/76; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/454.

[74] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/19; Fahreddin Osman b Ali b Mihcen Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.* (Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313), 3/52; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/196.

[75] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/281; Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 18/239; Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Şirbînî, *Mugni'l-muhtac ila ma'rifeti meâni'l-Minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 3/438.

[76] Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, ts.), 2/40; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/19; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/196; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 3/438.

[77] Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994), 89.

[78] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/19; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/52.

3. Kadın, kocası ile aynı meskende ikamet etmekten ve evlilik sorumluluklarını yerine getirmekten imtina etmemelidir. Bu sebeple kocasının evine taşınmayan veya kocasından izinsiz evini terk eden, kocasını evine almayan veya kocasının evinden alıkonan, kocasının cinsel ilişki talebine karşılık vermeyen, kendinden kaynaklanan bir sebeple hapse düşen ve kocasından izinsiz olarak yolculuğa çıkan kadın bu durumlar ortadan kalkıncaya kadar geçici olarak nafaka hakkını kaybeder.[79] Ancak kocanın evine intikalden sonra kadında zevci münasebete mani olan fizyolojik bir kusur oluşmuşsa dahi bu durum nafaka talebini ortadan kaldırmaz.[80]

4. Karı veya kocadan birinin vefatı, kadının irtidat etmesi ve kadının sıhrî yakınlığı bulunan biriyle zina yapması hallerinden birinin gerçekleşmesi durumunda kadın evlilik nafakası alma hakkını devamlı olarak kaybeder.[81] Karı kocadan birinin vefatı durumunda ölen kadınsa evlilik sona erdiğinden nafaka da hukuken son bulmuştur. Eğer koca vefat etmişse kadın alacağı mirasla ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.[82]

5. Koca evlilik nafakasını ödemez veya eksik öderse kadın yargıya müracaat eder ve hâkim, eşlerin mâlî ve sosyal durumlarına uygun bir nafaka miktarı takdir eder.[83] Öte yandan mahkeme, takdir ettiği nafakayı alabilmesi için kadına, kocasının mallarından harcama yapma izni verebilir.[84] Yine nafaka kocanın mal varlığından karşılanamıyorsa hâkim kadına, kocası adına üçüncü kişilerden borç alma yetkisi verebilir.[85] Aynı şekilde koca, nafaka bırakmadan yolculuğa çıkar veya kaybolursa kadının yargıya müracaatıyla mahkeme belli bir nafaka belirler ve kadın, kocası hesabına borçlanma hakkına sahip olur.[86]

---

[79] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 328-329; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/ 5-6; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/160; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/ 166-168; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/454-455.

[80] Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/236; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/19; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 3/437.

[81] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/125-126; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 333; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/ 9; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 160; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/455-456.

[82] Özcan, *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*, 12; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve* 82 *Hısımlık Nafakası*, 13; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 137.

[83] Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 52; Erbay, "Nafaka", 32/282; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 136.

[84] Erbay, "Nafaka", 32/282.

[85] Erbay, "Nafaka", 32/283.

[86] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 41-43.

Yine koca nafakayı çalışarak temin edemez duruma düşer ve başka bir geliri de bulunmazsa kocanın önce menkul, ardından da gayrı menkul malları satılır. Satılacak malı kalmayan ve karısının nafakasını temin etmekte yetersiz kalan koca, eşini boşamalıdır. Koca boşamaya razı olmadığında kadın, mahkemeye başvurarak nikâhın feshini talep edebilir. Hâkim de iddianın sabit olduğunu görürse eğer nikâhı fesh edebilir. Ancak Hanefîler, kocanın karısının nafakasını temin etmekte yetersiz kalması halinde aralarının ayrılmayacağını, kadına kocası adına borçlanma yetkisi verileceğini söylemektedirler.[87]

Mâlikîler, kocanın nafaka ödeyebilmesi için servet veya gelir sahibi olması veya çalışarak nafaka temin edebilecek güçte olması gerektiğini, kocanın fakir olması durumunda nafaka sorumluluğunun düşeceğini söylemektedirler.[88] Ancak bu isabetli bir görüş değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de "*Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü kılınamaz…*" buyurulmaktadır.[89] Bu ayette fakir olan kimselerin nafaka yükümlülüğünün ortadan kalktığına dair bir ifade yer almamaktadır. Ayrıca başka bir ayette de "*Zengin kimse nafakayı gücüne göre, eli darda olan da gücü yettiği kadar Allah'ın kendisine verdiğinden versin…*"[90] buyrularak herkesin nafakayı kendi durumuna uygun bir şekilde vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durumda fakirin nafaka sorumluluğu da ortadan kalkmamaktadır. Ayrıca Allah fakir olanları zenginler gibi değil, kendi güçlerine uygun bir nafakayla yükümlü tutmaktadır.[91]

1.2.2. Boşanma/Vefat Nafakası

Evlilik hukuken devam ettiği sürece "evlilik nafakasının" hükümleri, nikâh akdinin sona ermesi durumunda ise "iddet nafakasının" hükümleri geçerli olmaktadır.

---

[87] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/81-82; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/267; Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 5/192; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/243; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 3/438; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1372), 5/169; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/54; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetü'l-Minhâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404), 7/212.

[88] Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî el-Bâcî, *el-Müntekâ* (Mısır: Matbaatu's-Saadet, 1332), 4/126.

[89] Bakara, 2/233

[90] Bakara, 2/236

[91] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/172.

İslâm hukukunda iddet, kocası vefat eden veya karı-koca hayatı yaşadıktan sonra boşanan veya nikâhı feshedilmiş olan bir kadının, başka birisiyle evlenebilmek için beklemesi gereken zorunlu süredir.[92] İddetin tanımında zikredilen "karı-koca hayatı yaşadıktan sonra" kaydı, nikâh akdinden sonra cinsel ilişki veya sahih halvet denen baş başa kalma durumu olmadan meydana gelen boşamaları dışarıda bırakmaktadır. Böyle bir durumdaki kadın, "*Mümin kadınları nikâhlayıp da sonra onları cinsel birleşmeden önce boşamışsanız, üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur.*"[93] ayetinin hükmü gereğince herhangi bir iddet beklemez.[94]

Evliliğin sona ermesinin ardından kadın için getirilen iddet yükümlülüğünün gaye ve hikmeti, öncelikle kadının hamile olup olmadığının anlaşılması ve böylece nesebin karışmasını önlemektir. Bunun yanında iddetin, ric'î talâkta kocaya, bâin talâkta iki tarafa birden yeniden düşünme fırsatı tanıması; evliliği kocasının vefatıyla sona eren kadının, ölen kocasına olan saygı ve yuvaya bağlılığını simgelemesi; kadını ve kadının ailesini oluşabilecek kötü zan ve niyetlere karşı koruması; kadının yeni bir hayata ve muhtemel bir evliliğe kendini hazırlamasına imkan vermesi gibi daha birçok amaç ve hikmetler taşıdığı görülmektedir. Hukukullah'ın bir gereği olan iddet, aile bağını koruyucu ve aynı zamanda evlilik müessesenin önemini hatırlatıcı bir işleve de sahiptir. Dolayısıyla günümüzde "kan tahlili ve ultrasonografi ile hamilelik hemen belli oluyor, DNA testi ile de çocuğun nesebi tespit edilebiliyor, bu nedenle iddet beklemeye gerek yoktur" şeklindeki bir görüş iddetin diğer hikmetlerini göz ardı etmesinden dolayı sağlıklı bir görüş değildir.[95]

1.2.2.1. Boşanma Nafakasının Çeşitleri

İddetle ilgili hükümler, iddet beklemeye sebep olan durumlara göre vefat ve boşanma iddeti olarak ikiye ayrılır. Ayrıca hayız, doğum ve süreli iddet şeklinde iddetin süresi

---

[92] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/394; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 40; Halil İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 21/466; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 89; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 240; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 69.

[93] Ahzâb, 33/49.

[94] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/215; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 142; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 211; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/83; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/369.

[95] Acar, "İddet", 21/467; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 89; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 240; Hatice Boyalı Gürpınar, *İslâm Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Sükna Hakkı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011), 8-9.

esas alınarak da ayırıma tâbi tutulabilmektedir.[96] Çalışmamızın bu bölümünde iddet çeşitlerini vefat ve boşanma iddeti olarak ele alıp, bu durumlarda iddet nafakasıyla ilgili hangi hükümlerin söz konusu olduğunu inceleyeceğiz:

1.2.2.1.1. Vefat İddeti Nafakası ve Süresi

Vefat iddeti, kocası vefat eden bir kadının beklemesi gereken iddet süresidir. Bu süre kadının hamile olup olmamasına göre farklılık arz eder. "*İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşler, dört ay on gün iddet beklerler.*"[97] ayeti gereği kocası ölen bir kadın eğer hamile değilse dört ay on gün süre ile iddet bekler. Fakat kocası ölen kadın hamile ise onun iddeti de doğum yapıncaya kadardır. Kadın kocasının vefatından kısa bir süre sonra doğum yapsa bile iddet süresi sona ermiş olur.[98]

Vefat iddeti bekleyen bir kadın hamile değilse kendisine nafakanın gerekmeyeceği hususunda bütün mezhepler görüş birliği içindedir. Çünkü kadının nafakası kocasının malından ödenmekte, kocanın vefatı ile de malı varislere intikal etmiş ve kocaya ait mal kalmamıştır. Kocanın vefatıyla da nafaka sorumluluğu sona ermiştir. Ayrıca fakihler, kocası vefat eden kadının, ölen kocasına mirasçı olacağı ve alacağı miras payı ile de nafakasını temin edebileceğini söylemişlerdir.[99]

Kocası vefat eden kadının hamile olması halinde bile fakihlerin çoğunluğuna göre iddet nafakası söz konusu olmamaktadır. Zira kadın ve karnındaki çocuk, vefat eden kocanın mirasından pay almaktadır.[100] Ancak "…*Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın*."[101] ayetine dayanarak İbn Mes'ud (öl.32/652-53), İbn Ömer (öl.73/693), İbn Ebî Leyla (öl.83/702), Nehâî (öl.96/714), Şa'bî (öl.104/722), Dahhâk (öl.105/723), Hammâd (öl.120/738), Süfyân (öl.161/778) ve bir rivayete göre de Ahmed b. Hanbel (öl.241/885), kocası ölen hamile kadına

---

[96] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 210; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/371; Acar, "İddet", 21/467.

[97] Bakara, 2/234.

[98] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 77; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 211; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/ 89; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/375.

[99] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/223; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/321; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 218; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/224; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 295; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/ 217; Acar, "İddet", 21/470; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 93; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 244-245.

[100] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/223; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 321; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 218; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/224.

[101] Talak, 65/6.

doğum yapıncaya kadar kocasının geriye bıraktığı maldan nafaka ve meskenin temin edilmesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir.[102]

Hanefî ve Zâhirîler kocası vefat eden kadının mesken hakkının da bulunmadığını söylerken, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler kadının mesken hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar.[103] Hanefîlerden Cessâs (öl.370/980) da vefat iddeti bekleyen kadının iddet süresince mesken hakkının bulunduğu görüşündedir.[104] Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde "*Zevci vefat eden kadın için nafaka-i iddet lâzım olmaz. Gerek hâmil olsun ve gerek olmasın*." denilerek cumhur fukahanın görüşü esas alınmıştır.[105]

1.2.2.1.2. Boşanma Nafakası ve Süresi

İslâm hukukunun evlilik akdi sonlandırıldığında taraflara yüklediği mali sorumluluklardan birisi nafakadır. Evlilik hayatı içerisinde koca tarafından karşılanan nafaka yükümlüğü kocanın eşini boşaması ile birlikte belirli bir süre de olsa devam etmektedir. Boşanma nafakasının temel fıkhi dayanağını naslar oluşturmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de " *Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur*"[106] ayeti boşanma sonrası kadının nafaka sorumluluğunu erkeğe yüklemektedir. İslâm hukukunun boşanma ile ilgili bir çok esasının düzenlendiği Talâk sûresinde de erkeğin boşadığı hanımın nafakasını temin etme yükümlülüğünden bahsedilir. Bunlardan bir tanesi kadınların boşandıktan sonra kocasının evinden çıkmamasını izah eden ayettir. "*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve iddetleri iyice hesap edin. Rabbiniz Allah'a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır…*"[107] Bu ayete göre erkek karısını boşadığında onu belirli haller dışında evinden çıkarmayacak, kadın da evden ayrılmayı talep etmeyecektir. Ayet, boşandığı kocasıyla aynı çatı altında hayatını idame ettirecek olan kadının gıda, giyim, sağlık

---

[102] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 217; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/168.

[103] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 218; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 145; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/103; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/ 102; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/387.

[104] Ebû Bekir Ahmed b. Ali Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, 1405), 1/ 570-571.

[105] Hukuk-ı Âile Kararnâmesi, mad. 152.

[106] Bakara, 2/241

[107] Talâk, 65/1. Benzer ayetler için bkz. Bakara, 2/240.

gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak nafakasını temin etme vazifesinin erkeğe ait olduğuna işaret etmektedir. "*O kadınları durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkanlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın…*"[108] ayetinde de aynı meskende ikamet etmek emredildikten sonra imkanlarının daraltılmaması talep edilmektedir. Bu ifade boşanan kadının iddet süresince nafakasını karşılamayarak onların yaşam standartlarının zorlaştırılması biçiminde bir davranış içerisine girilmesini yasaklamıştır.

Boşanan kadın hamile ise onun iddeti doğum yapıncaya kadar olduğu için nafaka süresi de bu ilkeye göre belirlenmiştir. *"...(boşadığınız kadınlar) Şayet hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın…*"[109] Bu ayette de kocanın boşadığı hamile karısının nafakasından sorumlu olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Boşanma nafakasının meşruiyetine temel dayanak olarak verdiğimiz bu ayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber(s.a.s.)'den nakledilen bazı hadisler de boşanma nafakasının referansları içerisinde gösterilebilir. Örneğin kocası tarafından üç talakla boşanan Fâtıma bnt. Kays kocasının barınma ihtiyacını karşılayacak mesken ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak nafakadan kendisini mahrum bıraktığı şikayetini Peygamber Efendimiz'e ilettiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) " *Onun mesken ve nafaka hakkı yoktur*" ifadesini kullanmıştır.[110] Üç talak sonrası nafaka meselesi bağlamında gerçekleşen bu diyalog boşanma sonrası nafakanın naslarda emredilmiş bir kural olduğunu, Hz. Peygamber döneminde toplum tarafından uygulandığını, dolayısıyla ümmetin kabulüne mazhar olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hz. Ömer'in Fâtıma bnt. Kays rivayetine karşı çıktığı, üç talakla da olsa kadının nafakasını temin etmenin ayetlerin bir gereği olduğunu bildirdiği rivayetlerde yer almaktadır.[111]

Boşanma nafakasının meşruiyeti ile ilgili deliller izah edildikten sonra konu hakkında önemli olan bir kavram da boşanma iddetidir. Boşanma iddeti, nikâhın boşanma veya fesih yoluyla sona ermesi durumlarında kadının beklemesi gereken iddet süresidir. Bu süre kadının hamile olup olmamasına ve bazı fizyololjik

---

[108] Talâk, 65/2.
[109] Talâk, 65/6.
[110] Ebû Dâvud, "Talâk", 39.
[111] Ebû Dâvud, "Talâk", 39.

özelliklerine göre farklılık arz etmektedir.[112] Kadına verilecek nafakanın süresi iddetin süresine göre değişiklik arz edecektir. Boşanma iddetinde nafakanın süresinin ne kadar olacağını belirlenebilmesi için öncelikle iddet süresinin tespit edilmesi gerekir. Bu sebeple öncelikle boşanma iddetinin süresi konusuna kısaca yer vermeliyiz:

1. Boşanma veya fesih iddeti bekleyen kadın eğer hamile ise doğum yapıncaya kadar iddet bekler. "*Hamile kadınların iddetlerinin sonu, çocuklarını doğurmalarıyla tamamlanır*."[113] ayeti iddetin doğum ile sona ereceğini göstermektedir.[114]

2. Boşanma veya fesih iddeti bekleyen kadın hayız görmeye devam ediyor ise, "*…Boşanan kadınlar üç kuru' beklerler*."[115] ayeti gereği, kuru' kelimesini hayz olarak alan Hanefîler'e göre üç hayız süresi;[116] kuru' kelimesini temizlik olarak alan Mâlikî ve Şâfiîler'e göre ise üç temizlik süresi beklerler.[117]

3. Küçük yaşta olmasından dolayı henüz hayız görmeye başlamayanlar ile belli bir yaşa ulaştıkları için artık hayız görmeyen kadınların boşanma veya nikâhın feshi durumunda beklemesi gereken iddet süresi, "*Kadınlarınızdan artık ay halinden ümit kesmiş olanlarla, hiç ay hali görmeyenlerin iddeti, şüphe ederseniz bilin ki üç aydır*."[118] ayeti gereği üç aydır.[119] Genellikle hayız görmeye başlama yaşı olarak dokuz yaş, hayızdan kesilme yaşı olarak da elli beş yaşını tamamlama sınır kabul edildiğinden dolayı dokuz yaşından önce ve elli beş yaşından sonra gerçekleşen boşamalarda kadının üç ay iddet beklemesi gerekmektedir.[120]

4. Hayız görmeye başlama yaşının sonu kabul edilen on beş yaşını geçmiş olmasına rağmen hiç hayız görmemiş veya birkaç defa görüp de kesilmiş olan kadınların boşanma ve fesih iddeti olarak bekleyeceği süre konusunda farklı görüşler ileri

---

[112] Acar, "İddet", 21/467; Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 71.

[113] Talak, 65/4.

[114] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/233; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/142; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/ 111.

[115] Bakara, 2/228.

[116] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 315; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/ 213.

[117] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/209; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/143; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/ 84.

[118] Talak, 65/4.

[119] Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/ 144; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 315; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/87; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/211; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/373.

[120] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/196; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/373; Yaman, *İslam Aile Hukuku*; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 242.

sürülmüştür. Hanefî ve Şâfiîler bu durumdaki bir kadının hayız görünceye veya hayızdan kesilme sınırı olan elli beş yaşına kadar iddet beklemesi gerektiğini söylerken,[121] Mâlikî ve Hanbelîler ise hamileliği tespit etme maksadıyla on iki ay iddet bekleyeceği görüşündedirler. Bu on iki aylık sürenin dokuz ayını hamileliğin tespiti, devamındaki üç ayı da iddet süresi olarak tayin etmişlerdir.[122]

Kadının bekleyeceği iddet sürelerini bu şekilde kategorize ettikten sonra, nafakanın süresi konusu hakkındaki görüşlere ve tahliline yer verebiliriz. Boşanma nafakasının süresi hakkında İslâm hukukunda iki görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi boşanma nafakasının iddet müddeti ile sınırlı tutulmasıdır. Diğeri ise boşanma nafakasını kadının yeni evlilik yapması ile sınırlandırılmasıdır.

1.2.2.1.2.1. Boşanma Nafakasını İddet Müddeti İle Sınırlandıranlar

Boşanma sonucu kadına verilecek nafaka konusunda İslâm hukukunda çoğunluk görüş iddet süresi ile sınırlı olmasıdır. Boşanma sonrası kadına verilecek nafakayı iddet ile sınırlandıran fakihler, iddet bekleyen kadının alacağı nafakanın kapsamını boşamanın çeşidine, sebebine, ayrıca kadının hamile olup olmamasına göre farklı mülahaza etmişlerdir:

1. Ric'î ve Bâin Talâkla Boşanan Kadının Nafaka Hakkı

Ayrılık kocanın boşaması sebebiyle meydana gelmişse iddet süresince kadının nafaka hakkı devam eder. Buna göre; ric'î talâkla[123] boşama sonucu iddet bekleyen bir kadının hamile olsun veya olmasın iddet süresince nafakası (yiyecek, giyecek ve mesken gibi ihtiyaçları) kocası tarafından karşılanır. Zira ric'î talâkla aralarındaki nikâh devam etmektedir ve cinsel birliktelik caizdir.[124]

Bâin talâkla[125] boşanmış kadının iddet nafakası, kadının hamile olup olmamasına göre farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bâin talâkla boşama sonucu iddet

---

[121] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/227; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/ 88; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/196; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/373.

[122] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 9/98; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-mücteh*id, 3/110.

[123] Ric'î talâk: Boşama hakkını eksilten, erkeğe yeniden mehir ve nikâha muhtaç olmaksızın boşadığı eşiyle normal aile hayatına dönme imkanı bahşeden boşama şeklidir. Bkz. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, 1/ 358.

[124] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/218; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/44; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/608; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/276.

[125] Bâin talâk: Yeni bir mehir ile yeniden nikâhlanmadıkça normal aile hayatına dönüş imkanı bırakmayan boşama şeklidir. Bkz. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, 1/ 359.

bekleyen kadın hamile ise fakihlerin çoğunluğuna göre, bu konu ayette[126] açıkça belirtildiği için, iddet süresince nafaka hakkı devam etmektedir.[127] Bununla birlikte hamile kadına iddet nafakası kendisi nedeniyle mi, yoksa karnında taşıdığı çocuk (haml) nedeniyle mi ödenmesi gerektiği hususunda ihtilaflar söz konusudur. Şayet nafakaya hamile kadının kendisi sebebiyle hak kazandığı kabul edilirse, fâsid nikâh veya şüpheli cinsî münasebetle hamile kalan kadına nafaka ödenmez. Zira bu durumda kadın, çocuğun babasının eşi olarak değerlendirilemez. Kadının karnındaki çocuk sebebiyle nafakaya hak kazandığı kabul edilirse, babanın kadın doğum yapıncaya kadar nafakayı ödemesi gerekir. Nüşûz halindeki hamile kadın için de aynı durum söz konusudur. Ancak nafakaya kadının kendisi sebebiyle hak kazandığı kabul edildiğinde, nüşûz halindeki kadın nafaka hakkını kaybeder. Kadının karnındaki çocuk sebebiyle nafakanın ödendiği kabul edilirse de o takdirde babanın nafaka sorumluluğu devam etmektedir.[128] Burada şu hususa da dikkat çekmek gerekir ki, kadına karnındaki çocuk sebebiyle ödenen nafakanın, boşanma halinde kadının elde edeceği mali haklar içerisinde değerlendirilemeyeceği açıktır.[129]

Bâin talâkla boşanmış kadının hamile olmaması durumunda nafaka hakkının devam edip etmediği fakihler arasında tartışılmış ve bu konuda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Hanefîler'e göre kocası tarafından zifaftan sonra bâin talâkla boşanan kadın, hamile olsun veya olmasın, iddeti süresince nafaka hakkına sahiptir.[130] Bu yaklaşıma sahip fakihler, "*…Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar…*"[131]ayetinin ric'î ve bâin talâk ayrımı yapmaksızın ikisini de kapsadığını, boşanmış kadınlar için büyük-küçük, Müslüman- ehl-i kitap gibi bir ayrımın söz konusu olmaksızın hepsi için de geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Bu fakihlere göre, ayette geçen süknâ hakkının verilmesi

---

[126] Talak, 65/6.

[127] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/218; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/44; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/608; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/276; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/492-494; Erbay, "Nafaka", 32/283; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 138.

[128] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/608-609.

[129] Talip Türcan, "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 563.

[130] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/44; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/218; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/606; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/494.

[131] Talak, 65/1.

emri, nafaka ödeme yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir. Ayrıca "*Onları (kadınları) gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp gitmelerini sağlamak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin*."[132] ayeti ile hamile kadınlara iddet nafakasının ödenmesinin hususi olarak emredilmesi, bunların dışında kalan kadınlara nafaka ödenmeyeceği anlamına gelmez. Yine bu görüşe sahip olan fakihler, sahâbenin tenkitlerine maruz kaldığı için Fâtıma bnt. Kays hadisi ile amel edilemeyeceğini ifade etmektedirler.[133] Fâtıma bnt. Kays'ı kocası bâin talâkla boşamış ve Hz. Peygamber de ona nafaka ve süknâ hakkının olmadığını söyleyerek iddetini geçirmek üzere onu Abdullah b. Ümmü Mektûm'un evine göndermiştir.[134] Ancak Hanefî fakihler, Hz. Ömer ve Hz. Âişe gibi bazı sahâbîlerin Fâtıma bnt. Kays rivayeti ile ilgili itirazlarda bulunmaları sebebiyle bu hadisle amel edilemeyeceğini söylemektedirler. Rivayete göre Hz. Âişe: "Fâtıma bnt. Kays'ın nesi var? Söylediği söz hususunda Allah'tan sakınmaz mı? demiş ve bununla Fâtıma'nın kesin boşanmış kadın için 'Süknâ ve nafaka hakkı yoktur' sözünü kastetmektedir." Zira Hz. Peygamber bâin talâkla boşanan Fâtıma bnt. Kays'a nafaka ve süknâ hakkı olmadığını söylemişti. Yine başka bir rivayette "Urve ibni Zübeyr, Hz. Âişe'ye hitaben: Hakem'in kızı Fulâne'yi görmedin mi? Kocası onu kesin olarak (bâin talâkla) boşadı da bunun üzerine o kadın hemen kocasının evinden dışarı çıktı, dedi. Hz. Âişe de: O kadın dışarı çıkmakla kötü bir iş yapmıştır, dedi. Bu sefer Urve, Hz. Âişe'ye: Sen Fâtıma bnt. Kays'ın (kendisine boşandığı evden dışarı çıkmasına izin verildiği hakkındaki) sözünü işitmedin mi? diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Âişe: Dikkat et! Şu muhakkak ki, o hadisin zikrinde Fâtıma lehine hiçbir hayır yoktur (Çünkü o hüküm ona hâss idi), dedi. Bu rivayetin devamında Urve: Âişe, Fâtıma bnt. Kays'ı şiddetli şekilde ayıpladı ve 'Şüphesiz Fâtıma vahşi, yani kimsesiz bir mekanda idi de bulunduğu tarafta üzerine endişe duyuldu. İşte bunun için Hz. Peygamber onun taşınmasına ruhsat verdi', demiştir.[135]

---

[132] Talak, 65/6.

[133] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/121,139; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/606; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/8; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1405, 3/687-689.

[134] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Talak", 41; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Radâ'", 103, 109, 111, 113, 114, 117.

[135] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Talak", 41-42; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Talak", 40, 46, 54.

Ric'î-bâin ayırımı yapılmaksızın Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde de "*Mu'teddenin nafakası zevci üzerine lâzım olur*."[136] ifadeleriyle Hanefîler'in görüşü esas tercih edilmiştir.

Şâfiî ve Mâlikî fakihlerin de aralarında bulunduğu fukahanın çoğunluğuna göre ise bâin talâkla boşanan kadına hamile olmaması durumunda iddet nafakası gerekmez, iddet süresince sadece mesken hakkı tanınır. "…*Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin*."[137] ayetini de bu görüşlerine delil olarak sunarlar.[138] Bu yaklaşıma sahip olan fakihler, Fâtıma bnt. Kays hadisinin sahih olduğunu ve bu rivayetle amel edilmesi gerektiğini de söylemektedirler. Onlara göre bâin talâkla boşanmış bir kadın eş olma konumunu kaybetmiş ve artık yabancı bir kadın gibidir. Oysa erkeğin nafaka ile yükümlü olabilmesi, cinsel ilişki imkanına sahip olmasına bağlı olduğundan bâin talâkla boşanmış kadının nafaka hakkı ortadan kalkmaktadır. Ayrıca bâin tâlak ile boşanmış kadın iddet nafakası hakkına sahip olsaydı, kocası vefat eden kadına da nafaka ödenmesi gerekirdi.[139]

Hanbelî ve Zâhirîler ise bâin talâkla boşanan kadının nafaka hakkının olmadığı görüşünü savunmaktadırlar.[140]

2. Liân, İ'lâ ve Muhâlea Sonucu Boşanan Kadının Nafaka Hakkı

Ayrılık liân, i'lâ, muhâlea yoluyla gerçekleşmişse kadının nafaka hakkı iddet süresince devam eder. Ancak ayrılığın muhâlea sebebiyle gerçekleşmesi durumunda, iddet nafakasının hul' bedeli olarak ödenmesi halinde kocanın iddet nafakasını ödeme sorumluluğu düşer. Ayrıca iddet süresinin dolmuş olması ile de kocanın nafaka sorumluluğu sona erer.[141]

3.Talâk Dışında Kocadan Kaynaklanan Bir Sebeple Evliliğin Sona Ermesi Halinde Kadının Nafaka Hakkı

---

[136] Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, mad. 150.

[137] Talak, 65/6.

[138] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/223; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/112.

[139] İbnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1394), 4/286-287; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/606-608; Abdulkerîm Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413), 9/242.

[140] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 8/189; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/102; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/494.

[141] Zeydân, *el-Mufassal*, 1413, 9/256-258.

Ayrılık, kocanın irtidat etmesi veya hürmet-i müsâhere meydana getirecek bir fiil işlemesi ya da bulûğ muhayyerliği hakkını kullanması gibi kocadan kaynaklanan sebeplerle gerçekleşmişse kadının nafaka hakkı iddet süresince devam eder. Bu gerekçeler arasında kocanın iddet sorumluluğunu etkileme açısından fark yoktur.[142]

4.Kadından Kaynaklanan Bir Sebeple Evliliğin Sona Ermesi Halinde Kadının Nafaka Hakkı

Ayrılık kadının hukuka uygun tasarrufları sonucu gerçekleşmişse kadının nafaka hakkı iddet süresince devam eder. Bu tasarruflar kadının bulûğ muhayyerliği, kefâetin bulunmaması (evlendirildiği erkeğin kadına denk olmaması), mehrinin emsallerinden düşük olması ve kocanın iktidarsız olması gibi sağlık gerekçelerine dayanarak mahkemeye başvurması üzerine hâkimin nikâhı feshetmesi sebebiyle gerçekleşen ayrılıklardır.[143]

Ayrılık, kadının hukuka aykırı tasarrufları sebebiyle gerçekleşirse kadın nafaka hakkını kaybeder, ancak iddet süresince mesken hakkı devam eder. Zira işlediği günah onun bu hakkını düşürmemektedir. Bu tasarruflar kadının irtidat etmesi veya hürmet-i müsâhere meydana getirecek bir fiil işlemesi gibi durumlardır.[144]

Boşanma meydana geldiği esnada kadının nâşize (itaatsiz) olarak nitelendirilmesi halinde "*Boşandığı günde kendisine nafaka gerekmeyen bir kadına, iddet süresince de nafaka gerekmez*." kaidesi gereği kadın nafaka hakkını kaybeder.[145]

5.Karı-Koca Dışında Üçüncü Bir Şahıs Sebebiyle Evliliğin Sona Ermesi Halinde Kadının Nafaka Hakkı

Ayrılık karı-koca dışında üçüncü bir şahıs sebebiyle meydana gelmişse bu duruma sebep olan fiilin hukuka uygun olup olmamasına bakılmaksızın kadın iddet nafakası hakkını elde eder.[146]

---

[142] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/125; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/9.

[143] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/9; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/125; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 40-46; Erbay, "Nafaka", 32/283; Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 219-220; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 138-139.

[144] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/ 45; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/ 9; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 4/ 215; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/125; Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, 157-158.

[145] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/218; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/146.

[146] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/126.

6.Fâsit Nikâh ve Şüpheli İlişki Sonrası Boşanan Kadının Nafaka Hakkı

Ayrılığın fâsit bir nikâh veya şüphe ile meydana gelen zevci ilişkiden sonra meydana gelmesi durumlarında kadının nafaka ve mesken hakkı konusunda mezhepler farklı görüşlere sahiptir. Hanefîler'e göre fâsit bir nikâh neticesinde boşanan kadına nafaka ve mesken temin edilmez. Zira bu fâsit bir akit olduğu için bu akit sebebi ile nafaka vacip olmadığı gibi akdin neticesinde de vacip olmaz. Ancak koca, eşine nafaka ödemişse rücu hakkı bulunmamaktadır.[147]

Şâfiî mezhebinde ise fâsit nikâh sonrası ayrılan kadın hamile değilse eğer nafaka ve mesken hakkı yoktur. Kadının hamile olması halinde ise iki farklı görüş söz konusudur. Birinci görüş sahiplerine göre, kadına nafaka temin edilir ancak mesken gerekmez. Zira fâsit nikâhla dahi olsa kadının hamile kalması neticesinde çocuğun nafakası babasına aittir ve anne karnındaki çocuk da annenin gıdası ile besleneceği için erkeğin, kadının nafakasını temin etmesi gerekir. İkinci görüşe göre ise kadın hamile olsa dahi mesken gerekmez, zira birlikte oldukları zaman da kadının mesken hakkı mevcut değildir.[148]

Mâlikîler'e göre ise kadın hamile değilse sadece mesken hakkı vardır, nafaka gerekmez. Ancak kadın hamile ise doğuma kadar nafaka ve mesken hakkına sahiptir.[149]

Hanbelî mezhebine göre ise zevci ilişkiden önce boşanma halinde iddet beklemeye lüzum olmadığından dolayı kadına nafaka ve mesken temini de gerekmez. Ancak kadınla zevci ilişkiden sonra boşama söz konusu olur ve kadın hamile olmazsa bu durumda da yine kadının nafaka ve mesken hakkı yoktur. Kadının hamile olması durumunda ise bir görüşe göre çocuk anne karnında annenin aldığı gıda ile

---

[147] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/16; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/610; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 3/184; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/488.

[148] Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-148 ilmiyye, ts.), 3/148; Muhammed Necib el-Muti'î, *Tekmiletü'l-Mecmû' (el-Mecmû' içerisinde)* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 18/242; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/488.

[149] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/610; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/488.

beslendiği için kadına nafaka temin edilmelidir, diğer görüşe göre ise hamile olması halinde dahi kadının nafaka hakkı yoktur.[150]

Şüphe ile meydana gelen zevci ilişki neticesinde ise kadın ile erkek arasında akit bulunmaması sebebiyle erkeğin nafaka yükümlülüğü söz konusu değildir. Bu ilişki neticesinde kadının hamile kalması halinde ise karnında taşıdığı çocuk sebebiyle kocanın kadına nafaka ödeme sorumluluğu bulunmaktadır. Zira neseben çocuk babaya aittir.[151]

1.2.2.1.2.2. Boşanma Nafakasını Kadının Yeni Evlilik Yapması İle Sınırlandıranlar

İslâm alimlerinin bir kısmı ise boşanma sonrası kadının nafaka hakkının yeni bir evlilik gerçekleştirinceye kadar devam edeceğini söylemektedirler. "*Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların bir hakkıdır. Bu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerine bir borçtur*." [152] ayeti sebebiyle boşanma sonucu kocanın yoksulluk nafakası ile yükümlü tutulduğunu savunan alimlere göre; yoksulluk nafakası miktarı kocanın maddi durumuna ve zamanın sosyal şartlarına bağlı olarak kadının yeniden evlenmesine kadar verilir. Ancak kadının boşanmada herhangi bir kusurunun olmaması gerekir. Ayette yer alan "*Allah'a karşı gelmekten korkanlar üzerine bir borçtur*." [153] ifadesi kadınların iddet sonrası yeni bir evlilik akdedinceye kadar nafaka haklarının devam ettiğini gösterir.[154]

Benzer bir görüşe sahip olan Şevkânî'ye (öl.1250/1834) göre Kur'ân, mehri tayin edilmeyen veya zifaftan önce boşanan kadınlar hakkında müt'a verilmesi gerektiğini açıkça emretmiştir.[155] Bakara sûresi 241. ayette yer alan ifade ise boşanan her kadına müt'adan farklı olarak yeni bir evlilik yapıncaya kadar nafaka verilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla boşama sonrası kadının nafaka hakkının süresinin iddete

---

[150] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/610.

[151] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/610; Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, 160.

[152] Bakara, 2/241.

[153] Bakara, 2/241.

[154] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (Ankara: İşaret Yayınları, 2002), 73.

[155] Bakara, 2/236.

göre değil kadının yeni bir evlilik yapmasına göre düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.[156]

1.3. Türk Medeni Hukukunda Boşanma Nafakası

Türk Medeni Kanunu'nda boşanma nafakası olarak boşanma sürecinde tedbir nafakası, boşanma sonucunda da yoksulluk nafakasının hükümleri geçerli olmaktadır.

1.3.1. Tedbir Nafakası

Türk Medeni Kanunu'na göre, karı-koca arasındaki evlilik bağı boşanmanın kesinleşmesine kadar devam eder. Bu nedenle koca, boşanma kesinleşinceye kadar karısının nafakasını teminle yükümlüdür. Boşanma sürecinde kadın davalı da olsa, davacı da olsa kocasından nafaka talebinde bulunabilir. İşte bu süreçteki nafaka, tedbir nafakası olarak adlandırılır.

Türk Medeni Kanunu Madde 169'da tedbir nafakası ile ilgili şu ifadeler yer alır: "*Boşanma ya da ayrılık davası açılınca hâkim davanın devamı süresince gerekli olan özellikle eşlerin barınmasına ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen alır*."[157]

1.3.2. Yoksulluk Nafakası

Türk Medeni Kanunu'nda boşanma sonrası nafaka yoksulluk nafakası olarak adlandırılır. Yoksulluk nafakası ile ilgili maddede şu ifadeler yer alır: "*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimini temin için diğer taraftan mâli gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünde kusur aranmaz*."[158]

Türk Medeni Kanunu 175. Maddesine göre, hâkimin eşlerden birinin yoksulluk nafakası almasına hükmedebilmesi için bazı şartlar gereklidir:

1. Eşlerden biri nafakayı talep etmelidir. Talep edilmeyen nafakanın verilmesine hükmedilemez. Yoksulluk nafakası isteme hakkı eşitlik kuralı gereği hem karıya hem da kocaya aynı şartlarla tanınmıştır.

---

[156] Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1414), 1/ 260.

[157] Türk Medeni Kanunu, mad. 169.

[158] Türk Medeni Kanunu, mad. 175.

2. Nafaka isteyen eşin kusursuz veya daha az kusurlu olması gerekir.

3. Nafaka talebinde bulunan eş, boşanma neticesinde yoksulluğa düşme tehlikesine maruz kalmalıdır. Örneğin eşin çalışamayacak durumda olması veya hiç gelirinin olmaması gibi.

4. Mahkeme tarafından takdir edilen nafaka, nafaka yükümlüsü eşin maddi durumuna uygun olmalıdır. Yoksulluk nafakası ödemeye maddi imkanı olmayan eşin aleyhine yoksulluk nafakasına hükmedilemez.[159]

Türk Medeni Kanunu'na göre yoksulluk nafakası süresiz ve süreklidir, eşlerin her ikisi de bu nafakadan yükümlü olabilmektedir ve nafaka yükümlüsü eşin kusurlu olması şartı da aranmamaktadır.[160] Bu yeni düzenleme ile kadın eşin nafaka ile sorumlu olabilmesi için refah halinde bulunması gerektiği şartı kaldırılmış ve her iki eş de bu nafaka ile yükümlü olabilme özelliğini kazanmıştır.[161] Ayrıca aynı kanunun 176/3. Maddesinde yoksulluk nafakasının hangi durumlarda sona ereceği de belirlenmiştir. Bu maddeye göre yoksulluk nafakası; nafaka alacaklısı kişinin yeniden evlenmesi veya taraflardan birinin vefatı halinde kendiliğinden sona erer. Nafaka alacaklısının evliymiş gibi yaşaması, yoksulluk halinin ortadan kalkması veya haysiyetsiz bir hayat sürmesi durumlarında da mahkeme kararıyla sona erdirilir.[162]

1.3.3. Yoksulluk Nafakasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Klasik fıkıh doktrininde evliliğin sonlanması neticesinde kadına iddet nafakası hakkı tanınmaktayken koca lehine herhangi bir hak verilmemektedir. Zira İslâm hukukunda mer'î hukuktaki gibi bir yoksulluk nafakasından bahsedilmemektedir. Ancak son dönemlerde bazı alimler Bakara sûresi 241. ayeti de delil göstererek evliliğin sonlanması neticesinde İslâm hukukunda da kadının yoksulluk nafakası alabileceğini ifade etmekte ve ayette geçen metâ bi'l-ma'rûf ifadesi hakkında "*Bu ifade, herhangi bir kusurları olmadan boşanmış olan kadınlarla ilgilidir. Yeniden evlenmedikleri sürece ve evleninceye kadar ödenen nafakanın miktarı belirsiz bırakılmıştır, çünkü*

---

[159] Mustafa Dural vd., *Türk Özel Hukuku-Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2014), 147-148.
[160] Türk Medeni Kanunu, mad. 175.
[161] Ruhi Ahmet Cemal, *Nafaka Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2005), 71.
[162] Türk Medeni Kanunu, mad. 176/3.

kocanın mali durumuna ve zamanın sosyal şartlarına bağlıdır."[163] şeklinde açıklamalarda bulunmaktadırlar. Buna karşın klasik fıkıh doktrininde Bakara sûresi 241. ayetle ilgili böyle bir yoruma rastlanmamaktadır. Zira İslâm hukukundaki nafaka ile ilgili düzenlemelere bakıldığında yoksulluk nafakası gibi bir uygulamaya ihtiyaç duyulması gereksizdir. İslâm hukuku boşanmış kadınları da kapsayacak şekilde ihtiyaç durumunda cinsiyet farkı gözetmeksizin tüm bireylerin nafaka haklarını korumuş; sırası ile usûl, furû veya yakın akrabayı bu nafakanın temini ile sorumlu tutmuştur. Öte yandan bu şekilde nafakasını temin edecek yakın akrabası bulunmayan ihtiyaç sahibi kimsesizlerin nafakası da sosyal devlet olmanın gereği olarak devlet tarafından karşılanacaktır.

[163] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, 58 (dipnot 251).

3. BÖLÜM

TAZMİNAT

1. TAZMİNAT

1.1. Boşanma Sonucu Maddi Tazminat

Sekinet ve huzurun kaynağı olması için evlilik akdi ile kurulan aile, taraflar arasında yaşanan çeşitli sıkıntılarla sonlandırıldığında boşanmada kusursuz eşin zararının giderilmesi hukuk sistemlerince prensip olarak benimsenmiştir. Örneğin Türk Medeni Kanunu'nda "*Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddî tazminat isteyebilir.*"[164] maddesiyle boşanma sonrasında kusursuz tarafın kusurlu taraftan tazminat talep etme hakkı verilmiştir. İslâm hukuk kaynaklarında ise boşanma sonrası maddi tazminat kavram olarak yer almadığından günümüz araştırmacıları tarafından boşanma tazminatı ve onun dayanakları araştırma konusu olmuştur.

İslâm hukukunda boşanma sonrası maddi tazminatın meşruiyetine dayanak olarak gösterilen deliller şunlardır:

1. " *...Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Şayet Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ vermesinde taraflara vebal yoktur...*"[165] Ayette geçen *"افتدت به"* fidye ifadesi boşanma sonucu verilecek maddi tazminat olarak değerlendirilerek söz konusu bu ayet boşanma sonrasında kusursuz tarafa verilecek maddi tazminatın dayanakları içerisinde zikredilmiştir.[166] İslâm hukukunda aile içerisinde huzurun tükendiği, eşlerin evliliğin sorumluluklarını yerine getirme konusunda sıkıntı yaşadıkları süreçte kadının erkeğe belirli bir bedel ödeyerek boşanma talebinde bulunması imkanı tanınmıştır. İslâm hukukunda muhâlea olarak adlandırılan bu boşanma türünde evliliği sonlandırma talebi kadından geldiği için koca zararlarının tazmini mahiyetinde boşanma bedeli talep edebilmektedir. Erkeğin karısından boşanma tazminatı adı altında verdiği mehri geri isteyebilmesi için evliliğin kadın kaynaklı bir sebeple sonlanması gerekmektedir. Nitekim konu hakkında düzenleme yapan ayette

---

[164] Türk Medeni Kanunu, Mad. 174.

[165] Bakara 2/229.

[166] Nihat Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18-19 (2005), 42.

kocanın mali bedel talebi aile içerisinde evlilik sorumluluklarının yerine gelmemesi sebebine bağlanmıştır: *"Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Şayet Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur…*"[167] Kadın kaynaklı bir kusur sebebiyle gerçekleşen boşanmalarda erkeğin oluşan maddi zararlarını telafi için boşanma bedeli verilmesi boşanma tazminatının dayanakları içerisinde gösterilebilir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzurunda gerçekleştirilen bazı boşanma işlemlerinde kusursuz eşe bir miktar mal verilmesinin talep edilmesi boşanma tazminatının dayanakları arasında yer almaktadır. Bu örneklerden bir tanesini Sabit b. Kays'ın eşi Cemile'nin[168] Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek kocasında din ve ahlak açısından hiçbir eksiklik bulunmamasına rağmen artık hoşlanmadığı için boşanmak istediğini ifade etmesi olayında görmekteyiz. Hz. Peygamber (s.a.s.), Cemile'ye "kocanın sana mehir olarak verdiği bahçeyi geri verir misin?" diye sorunca Cemile "fazlasını da verebilirim yeter ki boşanalım" cevabını verince Hz. Peygamber (s.a.s.), Sabit b. Kays'a "bahçeni al ve onu boşa" demiştir.[169] Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzurunda gerçekleştirilen bu örnek, boşanmada kusuru bulunmayan eşe diğer tarafın tazminat ödeyerek boşanma işlemini gerçekleştirebilme imkânına sahip olduğuna delil olarak kullanılmaktadır.[170]

Muhâlea ile evlilik akdinin sonlandırılmasında boşanma talebi kadından gelmektedir. Koca evlilik akdi ile mehir, nafaka gibi çeşitli maddi külfetleri yüklenmekte ve boşanma işlemi gerçekleşince de maddi zarara uğramaktadır. Söz konusu bu izahlar dikkate alındığında muhâlea bedelinin boşanma tazminatının dayanakları içerisinde gösterilmesi mümkündür. Ancak günümüz hukuk sistemlerinde boşanma tazminatı, evliliğin sona ermesinde kusuru olan eş tarafından kusursuz eşe verilen zararın

---

[167] Bakara, 2/229.

[168] Muhâlea tarzı boşanmalara delil olarak gösterilen bu olayla ilgili rivayetlerin bir kısmında Sabit b. Kays'ın eşinin ismi Habibe bnt. Sehl olarak geçmektedir. Konuyla ilgili bkz. Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Talâk", 18; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1416/1995), 45/432 (27444).

[169] Buhâri, "Talak",12; Ebû Dâvud, "Talâk", 17; İbn Mâce, "Talâk", 22 (H. No: 2057)

[170] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 45.

tazmini olarak nitelendirilmektedir. Oysa Sabit b. Kays'ın boşanma meselesini aktaran rivayetlerin bir kısmında Sabit b. Kays'ın eşine şiddet uyguladığı, bu sebeple de karısının boşanma talebiyle Hz. Peygamber (s.a.s.)'e müracaat ettiği nakledilmektedir. Dolayısıyla boşanma talebi her ne kadar kadından gelse de kusurlu tarafın koca olduğu anlaşılmaktadır.[171] Bu rivayetler de dikkate alındığında muhâleayı her anlamda günümüz hukuk sistemlerindeki boşanma tazminatının muadili olarak görmek yerine, kusurlu tarafın kadın olduğu durumlarda boşanma tazminatı hususunda yapılacak çalışmalara dayanak olarak gösterilmesi daha isabetli gözükmektedir. Muhâleada ödenecek bedelde, kusurlu tarafın kim olduğundan ziyade kadının boşanma talebinde bulunmasının yeterli görüldüğü anlaşılmaktadır.

Kocanın kusurlu olması durumunda boşanmanın sadece muhâlea yoluyla yapılmasına müsaade edilmesi ve bu sayede kadından boşanma tazminatı talep edilmesi caiz görülmemiştir.[172] Zira kadının kusursuz olmasına karşın bir de tazminat ödemesi onun mağdur olmasına ve haksızlığa sebebiyet verecektir. Bununla birlikte Hanefî mezhebinde erkeğin kusurlu olduğu ve eşini boşamak için muhâleaya yönlendirdiği durumlarda, erkeğin muhâlea bedeli alması diyâneten helal görülmese de kazâen geçerli kabul edilmiştir.[173]

1340 Tarihli Hukuk-ı Aile Kanun Tasarısı'nda kadının boşanma sonrası tazminat yükümlüsü olabilmesi için kusurlu taraf olması ve boşanmanın kadından kaynaklanması gerekli görülmüştür: *"Eğer kusur tamamen zevcede ise atmış birinci madde mucibince mehrin ve atmış ikinci madde mucibince kendi lehine tediyesi meşrut olan meblağ veya malın tamamını ve müddet-i iddet nafakasını zayi eyler ve zevce mevhubu zevcesinden mevcud ise aynen ve müstehlek ise bedelen istirdad*

---

[171] Ebû Dâvud, "Talâk", 18; Nesâi, "Talâk", 34; İbn Mâce, "Talâk", 22.

[172] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/327; İmam Ebû Hanîfe kocanın kusurlu olduğu durumlarda muhalea bedeli talebinin diyaneten caiz olmasa da kazaen sahih kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. bkz. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3/150; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/139; Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 332.

[173] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3/150 Erkeğin boşanma karşılığında kadından maddi bedel talep etmesinin diyaneten caiz olmayışının gerekçesi olarak şu naslar gösterilmektedir: " Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça onlara verdiğinizin bir kısmını geri almak için engel çıkarmayın" (Nisa, 4/19); "Şayet bir eşi bırakıp da yerine başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız da ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız" (Nisa, 4/20) Söz konusu bu ayetler dayanak gösterilerek erkeğin kusurlu olduğu durumlarda kadını muhâleaya zorlayıp maddi kazanç elde etmesi diyaneten caiz görülmemiştir.

edebilir. Eğer kusur zevç ile zevce arasında dâir ise mehir veya teahhüdatı maliyeden bir kısmının ve nafaka-i iddetin tediyesiyle hükm eyler."[174]

Muhâlea bedelinin boşanma tazminatı olarak nitelendirilmesinin en önemli nedeni boşanma için kusurun varlığına vurgu yapılmasıdır. Nitekim kadının mali bir bedel karşılığında boşanma talebinde bulunmasının mümkün olduğunu belirten ayette, kocanın boşanma bedeli talep edebilmesi için belirli bir sebebin var olması gerekli görülmüştür. *"Şayet Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur…*"[175] İslâm hukukunda kadının nüşûzu, zinası, kocasının fiziki yapısı ve ahlaki durumu sebebiyle kadının sevememesi gibi sebeplerle boşanma talebinde bulunması (muhâlea) ve mali bir bedel ödemesinin mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.[176] Bunun dışında herhangi bir mazereti olmadan boşanma talebinde bulunmak doğru görülmeyerek kınanmıştır.[177] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de erkeğin kadının malından veya verdiği mehirden meşru bir gerekçe olmadan alması helal görülmemiştir. Meşru gerekçe ayette بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ "apaçık bir hayasızlık"[178] olarak tarif edilmiştir. Bu durum aile birlikteliğinin sürmesine engel olacak gayr-ı ahlaki tutum ve davranışlar ile zina olarak anlaşılabilir. Söz konusu gerekçeler ortaya çıktığında erkek, fidye alarak karısını boşama hakkına sahiptir.[179] Bütün bu durumlarda boşanma talebinde bulunan kadının vereceği mali bedel erkeğin boşanma ile oluşan zararlarını tazmin mahiyeti taşımaktadır. Bu sebeple de muhâlea tarzı boşanmalarda kadın tarafından verilen fidye"افتدت به" boşanmalarda maddi tazminatın dayanağı olarak gösterilmektedir.[180]

2. Boşanma sonrası kusursuz eşe ödenmesi gereken maddi tazminatın en önemli dayanaklardan bir tanesini boşanma sonrası kadınlara müt'a verilmesini düzenleyen ayetler oluşturmaktadır. "*Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir sorumluluğunuz yoktur. Ancak böyle bir durumda zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere marufa*

---

[174] 1340 Tarihli Hukuk-ı Aile Kanun Tasarısı, Mad. 122.

[175] Bakara, 2/229.

[176] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/90; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 3/150.

[177] Ebû Dâvud, "Talâk", 17, 18; İbn Mâce, "Talâk", 21

[178] Nisa, 4/19.

[179] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1405, 3/46; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/95.

[180] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 43.

uygun bir ödeme (müt'a) yapmak iyiler için bir borçtur."[181] Ayette yer alan "**و متعوهن ... متاعا بالمعروف ...**" ifadesi ile erkekten kaynaklanan boşanmalarda mehir alamamış ve herhangi bir kusuru bulunmayan eşe müt'a adı altında bir bedelin ödenmesi gerekli görülmüştür.[182] Koca tarafından boşadığı eşe ödenmesi istenen bu bedel, günümüz hukuk sistemlerinde yer alan boşanma tazminatını karşılayan bir terim olarak değerlendirilmiştir.[183]

Boşanma sonrası kadına müt'a verilmesini düzenleyen bazı ayetlerde müt'a sadece mehir belirlenmeden nikâh akdedip zifaf öncesi gerçekleşen boşanmalarla kayıtlanmamıştır. Konu hakkındaki ayetler şu şekildedir: "*Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.*"[184]

Bakara sûresi 236. ayette zifaf vaki olmadan gerçekleşen boşanmalarda nikâh esnasında mehir belirlenmemişse bunun yerini alacak bir mal verilmesi emredilmiştir. "*Boşanmış kadınlara marufa uygun bir şekilde faydalanacakları bir şeyler verilmesi Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur*."[185] ayetiyle bütün boşanmış kadınlara onların gönüllerini alacak bir şeyler verilmesi emredilmiştir.[186] Bu ayette ödenmesi istenen miktarın mehir dışında boşanma tazminatı olduğu yönünde görüşlere yer verilmiştir.[187] Hz. Ali ve Hz. Ömer'den nakledilen rivayetlerde herhangi bir sınırlama yapılmaksızın boşanan her kadına müt'a verilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir.[188]

Müt'anın izah edildiği naslar ve konu hakkındaki görüşler incelendiğinde onun günümüz hukuk sistemlerinde yer alan boşanma tazminatını da içerisine alan bir kavram olarak izah edilmesi mümkündür. Günümüz hukuk sistemlerinde boşanma tazminatı -kusursuz tarafın talebi olursa- mahkeme tarafından verilmesi zorunlu bir

---

[181] Bakara 2/236; Ahzâb, 33/49.

[182] Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 1/199.

[183] Nuri Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2005), 92; Nihat Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 43.

[184] Bakara, 2/241.

[185] Bakara 2/241.

[186] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/228; Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317), 1/299.

[187] Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 1/243.

[188] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/136.

mali yükümlülüktür. Müt'anın kapsamını tazminatı da içerisine alacak şekilde genişlettiğimizde onun tavsiye edilen bir mali destek mi yoksa zorunlu bir mali yükümlülük mü olduğunun izahatının yapılması gerekir. İslâm hukuku kaynakları incelendiğinde müt'anın vücup mu ifade ettiği yoksa müstehap mı olduğu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Hz. Ali (öl. 40/661), Abdullah b. Ömer (öl. 73/693), Kâsım b. Muhammed (öl. 107/725) İbn Şihab ez-Zühri (öl. 124/742) Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre boşanma işlemleri sonrasında kadına müt'a verilmesi vaciptir.[189]

Hz. Ali, zifaf öncesi olup olmadığına veya mehrin belirlenip belirlenmediğine bakmaksızın bütün boşanmalarda müt'a vermenin vacip olduğunu ifade ederken Abdullah b. Ömer ve Kasım b. Muhammed mehrin belirlenmediği boşanmalarda müt'anın vacip olduğunu ifade etmiştir. Mehir belirlenmişse onun yarısının verilmesi gerekir.[190] Hanefi mezhebinde mehrin belirlenmediği fiili birleşme öncesi boşanmalarda kadına müt'a vermenin vacip olduğu, diğer boşanmalarda ise müstehap olduğu ifade edilmiştir.[191] Şâfiî mezhebinde ise mehir belirlenmeksizin yapılan evliliklerde fiili birleşme olmadan erkek tarafından boşanma gerçekleştirilirse müt'anın vacip olacağına hükmedilmiştir.[192]

Mâlikî fakihlerden İbnü'l-Kâsım (öl. 191/806) mezkur ayetin âmm bir ifadeyle boşanan bütün kadınlara müt'a verilmesini vacip kıldığını, ancak bu hükmün "*onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız*"[193] ayeti ile tahsis edildiğini belirtmiştir.[194]

Kadı Şurayh (öl. 80/699), Hasan Basri (öl. 110/728), İbn Ebi Leyla (öl. 148/765) ve Ebu Zinad (öl. 130/748) gibi fakihler müt'anın bütün boşanmış kadınlar için müstehap olduğunu ifade etmişlerdir.[195]

---

[189] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/136; Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 3/102; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/200; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr,* 1/299.

[190] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/137; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 3/200.

[191] Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* , 3/102 Mevsılî mut'anın mehri mislin yarısını geçmeyecek miktar olduğunu ifade etmiştir.

[192] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an,* 2/137.

[193] Bakara 2/236.

[194] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 3/229.

[195] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 3/200.

Ebû Ca'fer et-Taberî (öl.310/923)'ye göre ayette geçen مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ifadesinden boşanan bütün kadınlara giyim, gıda, hizmetçi ve nafaka gibi yaşamlarını normal bir şekilde sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları şeyleri karşılayacak marufa uygun bir şeylerin verilmesinin gerekli olduğu hükmü çıkarılmıştır.[196]

Cessâs (öl. 370/981) "*Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere marufa uygun bir ödeme (müt'a) yapmak iyiler için bir borçtur*."[197] ve "*Ey İman edenler! Mü'min kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda… Onları bir şey vererek memnun ediniz…*"[198] ayetlerini birlikte değerlendirerek her türlü boşanmalarda müt'a vermenin vacip olması gerektiğini ifade etmiştir.[199]

Sahabeden nakledilen bazı boşanma vakıalarında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in müt'a vermeyi zorunlu gördüğü anlaşılmaktadır. Rivayete göre Hafs b. Mugire, karısı Fatıma'yı boşadığında Fatıma durumu Hz. Peygamber (s.a.s.)'e iletir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Hafs b. Mugire'ye "boşadığın eşine müt'a vermen gerekir" diye uyarır. Hafs verebileceği hiçbir şeyinin olmadığını ifade edince "yarım sa' hurma da olsa bir şeyler vermelisin" der.[200]

Müt'anın hükmü hakkındaki görüşler tahlil edildiğinde onu mehir belirlenmemiş evliliklerde zifaf öncesi boşanma ile kayıtlı kılanların diğer boşanmalarda müstehap olarak nitelediği ifade edilebilir. Müt'ayı herhangi bir şeyle sınırlamaksızın her türlü boşanma sonrası verilmesi gerektiğini ifade edenler ise onu verilmesi zorunlu bir mali yükümlülük olarak değerlendirmektedirler. Söz konusu bu ihtilaflardan istifade ederek müt'anın boşanma tazminatının dayanağı olarak ifade edilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Ayrıca mer'i hukukta kusursuz eşin talebi durumunda boşanma tazminatının zorunlu bir mali yükümlülükken müt'anın tavsiye edilen bir mali yükümlülük olduğunu, bu sebeple zorunlu boşanma tazminatının dayanağı olarak gösterilemeyeceği şeklinde bir itiraz isabetli olmayacaktır.

---

[196] Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiʿu'l-beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 5/262.

[197] Bakara 2/236.

[198] Ahzab 33/49.

[199] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/137.

[200] Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 1/299.

Günümüz hukuk sistemlerinde boşanma tazminatlarının miktarları kişilerin sosyal ve ekonomik konumlarına göre mahkeme tarafından belirlenmektedir.[201] İslâm hukukunda ise müt'anın hükmü konusunda oluşan görüş ayrılıkları miktarı konusunda da söz konusu olmuştur. Hz. Âişe ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen müt'a baş örtüsü ve entari gibi elbiselerden ibarettir ya da müt'a mehrin yerine verildiği için onun yarısı kadar olmalıdır, şeklinde sınırlandırıcı yorumlara karşın miktarın *"Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar"*[202] ayeti gereği erkeğin imkanlarına göre belirlenmesi gerektiğini ifade eden daha kapsamlı görüşler de ortaya çıkmıştır. Ayrıca müt'a miktarının belirlenmesinde erkeğin imkanlarının yanı sıra kadının konumunun da göz ardı edilmeyecek önemli bir kriter olması gerektiği de dikkate alınmalıdır.[203]

3. Boşanma tazminatını temellendirmek için kullanılan diğer bir delil ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'in eşleriyle olan diyaloğunun anlatıldığı ayettir: "*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim (امتعكن) sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım*."[204] Ayette yer alan (امتعكن) ifadesinin mehr-i müeccellerin verilmesi olarak anlaşılabileceği gibi boşanma tazminatı olarak anlaşılmasının da mümkün olduğu ifade edilmiştir.[205]

Ebû Ca'fer et-Taberî bu ayeti şu şekilde tefsir etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) eşlerini çağırmış ve onlara 'şayet ayrılmak istiyorsanız Allah'ın "*zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere marufa uygun bir ödeme (müt'a) yapmak iyiler için bir borçtur.*"[206] ayetiyle boşanma sonrasında erkeklere yüklediği müt'a sorumluluğumu yerine getirip size bir şeyler vereyim' demiştir.[207] Taberî'nin bu izahatı ile boşanma sonrası bütün kadınlara müt'a vermenin mali bir yükümlülük olduğunu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Yukarıda da izah edildiği gibi müt'a günümüz hukuk sistemlerinde boşanma sonrası tazminatı da içerisine alan genişlikte bir kavramdır.

---

[201] Türk Medeni Kanunu, Mad, 176.

[202] Bakara, 2/236.

[203] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/140; Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 3/102.

[204] Ahzab 33/28.

[205] Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 296.

[206] Bakara 2/236; Ahzâb, 33/49.

[207] Taberî, *Câmiʿu'l-beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 20/251.

Cessâs ve Kurtubî gibi müfessirler ayette geçen müt'ayı, boşanma sonrası verilmesi gerekli olan mali yükümlülük olarak tefsir etmişlerdir.[208] Kurtubî, kocadan kaynaklanan boşanmalarda müt'anın verilmesi gerekli görüldüğünün de altını çizmiştir.[209]

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ayrılmayı tercih etmeleri durumunda eşlerine vereceği müt'anın boşanma tazminatı olarak nitelendirilmesine mani bir durumu söz konusu değildir. Mehrin belirlenmediği evliliklerin akabinde gerçekleşen boşanma sonrasında müt'a verilmesini isteyen ayetin aksine, Hz. Peygamber uzun yıllar aile hayatını sürdürdüğü eşlerine boşanmayı tercih etmeleri halinde müt'a vereceğini belirtmektedir. Ayrıca boşanma talebi Hz. Peygamber'den gelmektedir. Dolayısıyla müt'anın boşanma tazminatına dayanak olarak kullanılmasının nasların ruhuna uygun olduğu ifade edilebilir.

4. Boşanma tazminatının dayanakları içerisinde gösterilebilecek diğer bir delil ise Hudeybiye anlaşması sonrasında Medine'ye sığınan ve kocaları müşrik olan Müslüman kadınların durumudur.[210] Söz konusu bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde anlatılmaktadır: *" Ey İman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiklerinde onları sınayın. Mü'min olduklarını anlarsanız onları kafirlere iade etmeyin. Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz. Onlara harcadıklarını geri verin. Mehirlerini ödediğiniz taktirde bu kadınlarla evlenmenizde sakınca yoktur. Siz harcadığınızı isteyin onlar da harcadıklarını istesinler…*"[211] Bu ayet nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.s.), kendilerine sığınan Müslüman kadınları iade etmeyerek kocalarına verdikleri mehir miktarını ödemiş ve boşanmalarını sağlamıştır. Mekke'yi terk edip Medine'ye sığınan kadınların kocalarına geri iade edilmemesi üzerine kocasının zararlarının tazmin edilmesi talep edilmektedir. Ayette 'o kadınların aldıkları mehirleri kocalarına geri verin' ifadesi yerine *وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا "Onlara harcadıklarını geri verin"* [212] ifadesinin yer alması, kadının kocasını terk

[208] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/227; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 14/170; 3/201.

[209] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 3/201.

[210] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 45.

[211] Mümtehine 60/10.

[212] Mümtehine 60/10.

etmesiyle oluşan her türlü zararın tazmin edilmesi gerektiği şeklinde anlaşılabilir.[213] Ancak tefsir kaynaklarının çoğunda وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا "*Onlara harcadıklarını geri verin*" [214] ifadesi, kadının aldığı mehri geri iade etmesi şeklinde anlaşılmıştır.[215] Ayette kastedilen mana ister mehir isterse kocanın eşinin boşanması sonucu oluşan zararları kastedilsin boşanma sonrası tazminat için dayanak olarak kullanılabilir. Ayrıca ayetteki hitabın kadına değil tüm Müslümanlara ve onlar adına işleri yürütmekle görevli yetkililere olması dikkat çekicidir. Bu durum kocanın zararını tazmin edemeyecek durumda olan kadınların yerine devletin zararı tazminle sorumlu olması şeklinde anlaşılabilir.[216]

5. Boşanma tazminatının temellendirilmesi için kullanılabilecek delillerden bir tanesi boşanma hakkının mutlak olmayıp belirli şartlar bağlamında verilmesidir. Boşama yetkisi kötülüğe vesile kılınıp kusursuz eşin zararı söz konusu olursa bunun tazmin edilmesi gereklidir. Nitekim İslâm hukukunda ölüm hastalığı sırasında karısını boşayan kişinin yaptığı tasarruf geçerli kabul edilse de boşanma hakkını kadını mirastan mahrum bırakmak gibi bir kötülüğe vesile kılması olarak değerlendirilmiş ve kadının mirasçı olmasına hükmedilmiştir.[217] Kocanın boşama yetkisini kadına zarar verecek bir biçimde kötüye kullanması üzerine bu davranışı cezalandırmak amacıyla kadının miras hakkının devam ettiğine hükmedilmiştir.[218] Erkeğin, boşama yetkisini kusursuz eşin zararına sebebiyet verici şekilde kullanması sebebiyle kadına tazminat ödemesi gerekli görülmüştür. Kadının kendisini ölüm hastalığı sırasında boşayan kocasının mirasından pay sahibi kılınması tazminat olarak değerlendirilmiştir.[219]

---

[213] Onlara harcadıklarını verin ifadesinin tazminat olarak değerlendirilmesi ile ilgili bkz. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 7/271; Onlara harcadıklarını geri verin" ifadesinde mehrin zikredilmemesini kadının Medineye hicretle müşrik kocası arasında evlilik akdi anlamında herhangi bir hukuki bağının kalmadığını vurgulanması için olduğu da ifade edilmektedir. bkz. Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 5/245.

[214] Mümtehine 60/10.

[215] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/329; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 18/64.

[216] Konu hakkında değerlendirmeler için bkz. Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 18/64.

[217] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/443; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* 4/145.

[218] İbn Kudâme, *el-Mugnî,* 2/504.

[219] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 53.

Eşini mirastan mahrum bırakmak, ona zarar verme kastıyla boşama hakkının kullanımı hakkın suistimali olarak kabul edilmelidir.[220] Zira bu konuda kocanın, boşama yetkisini kullanarak bir menfaat elde etmekten ziyade karısını mirastan mahrum ederek onu zarara sokma niyeti söz konusudur. Kocanın maksadının gerçekleşmediği yönünde verilen karar aynı zamanda kadının uğrayacağı maddi zararı da engellemektedir. Kadının mirastan pay almasına hükmedilmesi, boşamanın tazminatı olmaktan ziyade hakkın zarar kastıyla kullanımına izin verilmemesi ve hakkını zarar kastıyla kullanana bir nevi ceza-i müeyyide olarak düşünülmesi mümkündür.

6. Günümüz hukuk sistemlerinde boşanma esnasında kusurlu eşin kusursuz tarafa tazminat ödemesi gerektiği yönünde düzenlemeler mevcuttur. İslâm hukukunda akid esnasında nasslara, İslâm hukukunun genel ilkelerine ve akdin muktezasına aykırı olmayan şartların konulabileceği prensip itibarıyla kabul edilmiştir. Bu duruma göre yürürlükteki Medeni kanuna uygun bir biçimde nikâh akdeden tarafların zımnen boşanma hukukunun da bu kanuna göre olmasını ve boşanmada kusurlu eşin kusursuz tarafa tazminat ödeme şartını kabul ettiklerini ve bunun İslâm hukuku açısından da bağlayıcı olacağı ifade edilmiştir.[221] Konu hakkındaki çalışmasında Nihat Dalgın, Medeni kanunda bulunan tazminat şartının eşler tarafından zımnen kabul edildiğini ve bu şartın nikâh akdine aykırılık taşımadığını, nasslarla da çelişki ifade etmediğini belirtmiştir. Erkeğin kusurlu olduğu durumlarda ödediği mehre ilaveten tazminat sorumluluğunun da yüklenmesinin haksızlık oluşturacağı yönündeki itirazlara ise mahkemenin takdir ettiği tazminat miktarından mehir miktarı düşürülerek bir hesaplama yapılması ile bu haksızlığın giderilebilmesinin mümkün olacağını bildirmiştir.[222]

İslâm hukukunda farklı bazı yaklaşımlar olsa da tarafların akid esnasında ortaya koydukları şartların akdin müktezasına ve naslara aykırı olmadığı müddetçe yerine

---

[220] Ali el-Hafîfi, *ed-Damânü fi'l-fikhi'l-İslâmi* (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, 1421), 71; Saffet Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997), 83.

[221] İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 89; Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 54.

[222] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 54.

getirilmesi gerektiği prensip itibarıyla kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Müslümanlar koştukları şartlara bağlı kalır, yerine getirirler"* ifadesiyle bu hususa dikkat çekmiştir. Boşanma sonrası kusurlu tarafın kusursuz eşe maddi tazminat ödemesi kuralı hukuk sistemlerince kanunlaştırıldığında bu husus İslâm hukuku açısından bağlayıcılık taşıyacaktır. Zira devlet, tarafların haklarını bir başkasına zarar verici nitelikte kullanmasını engelleyici tedbirler almakla vazifelidir. Toplumsal nizamın temini için bu gereklidir. Dolayısıyla boşanma tazminatı hususunda yapılan veya yapılacak düzenlemelere bu açıdan bakılabilir. Ayrıca "A*det muhakkemdir*"[223]; "Ö*rfen maruf olan şey şart kılınmış gibidir*"[224] ve "Ö*rf ile tayin nass ile tayin gibidir*"[225] temel kaideleri gereği boşanmalarda kusurlu tarafın tazminat ödemesi akid esnasında taraflarca şart olarak ileri sürülmese de örfen ya da kanunen bu şartın var olması bağlayıcı bir hüküm olarak yeterli olacaktır. Boşanma tazminatının nikâh akdi ile birlikte şart koşulmuş olmasının naslara aykırı bir hüküm içerdiği söylenemeyeceği gibi boşanma sonrasında kadınlara müt'a gibi bir miktar maddi destek sağlanmasını talep eden ayetlerin[226] de gereği olduğu ifade edilebilir.

7. Zararların tazmini hususunda İslâm hukukunda benimsenen teorinin de boşanma tazminatının temel dayanakları içerisinde gösterilmesi mümkündür. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "…*Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine zulmetmiş olur…*"[227] "*Böylece ne zulmetmiş olursunuz, ne de zulme uğratılmış olursunuz.*" [228] ayetleri ile bir başkasına verilen zarar zulüm olarak adlandırılmıştır. Meşru hakların zarar verici bir şekilde kötüye kullanımına müsaade edilmemiştir. "*Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü tutulamaz. Ne anne çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün…*"[229] Hz. Peygamber (s.a.s.) de لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ "*Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek de yoktur*." ifadesi ile bu konudaki temel prensibi ortaya koymuştur.[230] Naslarda yer alan bu ifadelerden yola çıkarak

---

[223] Mecelle, Mad, 36.
[224] Mecelle, Mad, 43.
[225] Mecelle, Mad, 45.
[226] Konuyla ilgili ayetler için bkz. Bakara, 2/ 236, 241; Ahzâb, 33/28
[227] Bakara 2/229; Talâk, 65/ 1.
[228] Bakara 2/279.
[229] Bakara 2/233
[230] İbn Mâce, "Ahkâm", 17.

İslâm hukukunda "*Zarar ve mukabele biz'zarar yoktur*"[231], "*Zarar izale olunur*"[232], "*Bir zarar kendi misliyle izâle olunamaz"*[233] gibi temel ilkeler benimsenmiştir.

Boşanma tasarrufu sonrası tarafların tazminatla yükümlü olabilmesi için hukuki bir gerekçenin bulunması gerekir. Zira İslâm hukukunda bir kişinin borç yükümlülüğü altına girmesi akid, tek taraflı irade, kanun, haksız iktisap ve haksız kazanç gibi unsurlarla mümkün olabilmektedir.[234]

Boşanma tazminatı ile yükümlü olabilmesinin gerekçesi ise evlilik akdi ile taraflara yüklenen sorumlulukların yerine getirilmemesi ve boşama hakkının kötüye kullanımı olarak gösterilebilir. Nihat Dalgın "Boşanma'da Maddi Tazminat" adlı makalesinde boşanma sebebiyle doğacak olan tazminat hakkının gerekçesini "haksız fiil kapsamında zarar verici sözlü tasarruf" olarak belirlemiştir.[235] Koca boşama yetkisini eşine zarar verici nitelikte kötüye kullandığında, kusursuz eşin göreceği zararın kocası tarafından tazmin edilmesi istenecektir.[236] Koca boşama yetkisini zarar verme kastı olmaksızın kullanması durumunda kusursuz eşin boşama işlemi neticesinde herhangi bir maddi zararı oluşmadıysa boşanma tazminatına gerek görülmez. Ancak zarar kastı olmasa da kusursuz eş boşanma sonucu maddi zarar ile karşılaşırsa boşanma tazminatı gerekli görülür. Nitekim "*Zarar izale olunur*"[237] temel ilkesi ortaya çıkan her türlü zararın telafi edilmesini gerektirmektedir. Bu tür durumda boşama hakkını kullanan kocanın borç yükümlülüğü altına girmesinin gerekçesi başkasına zarar verici nitelikte hakkın kullanımı olarak nitelendirilmiştir.[238] Söz konusu bu verilerden boşanma tazminatı yükümlülüğünün "*zarar izale olunur*"

---

[231] Mecelle, Mad. 19.

[232] Mecelle, Mad. 20.

[233] Mecelle, Mad. 25.

[234] Vehbe Zuhayli, *Nazariyetü'd-Daman* (Dımeşk: Daru'l-Fikr, 1998), 16.

[235] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 58; Taraflar evlilik akdinin sorumluluklarını yerine getirmemiş olması, boşanma hakkının kullanımı ile zararın ortaya çıkmış olması gibi kriterler dikkate alındığında akdi sorumluluk üst başlığı altında zarar verici sözlü tasarruf olarak değerlendirilmesi mümkün olabilir. Konu ile ilgili değerlendirme için bkz. Ercan Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007), 15-21.

[236] Hakkın kötüye kullanımı ve haksız fiillerle ilgili değerlendirmeler için bkz. Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, 75, 83.; Ercan Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*, 114.

[237] Mecelle, Mad. 20.

[238] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 59.

teorisi ile temellendirebilmesi için iki temel unsurun bulunması gerekir. Bunlardan bir tanesi eşe zarar verme kastıyla boşanma hakkının kötüye kullanılmış olmasıdır. Bir diğeri ise boşanma işlemi sonucu zararın ortaya çıkmış olmasıdır.

İslâm aile hukukunda boşanma sonucunda maddi tazminatın gerekçelerinden bir tanesi eşe zarar verme kastıyla boşama hakkının kötüye kullanılmasıdır. Hak başkasına zarar vermek kastıyla kullanıldığında veya hakkın kullanımı sonucunda zarar ortaya çıkmışsa ya da hakkın kullanımında meşru bir menfaat yok veya zarar menfaatten daha fazla ise hakkın kötüye kullanımı gerçekleşmiş olur.[239]

Kur'ân-ı Kerim'de kişilere tanınan bazı haklarda sınırlamalara gidilerek zararın oluşmasını engelleyici tedbirler alındığı ve zarar kastıyla hakkın kullanılmaması yönünde hükümlere yer verildiği görülmektedir. Örneğin boşama hakkının sınırsız kullanılarak kadınların maddi ve manevi şahsiyetlerine zarar verilmesi sonrası geri dönüşü olan boşama hakkı iki ile sınırlandırılmıştır. " *Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya marufa uygun bir şekilde evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir…*"[240]

İslâm, evlilik akdi ile kurulan aile yuvası sürdürülemez hale geldiğinde boşama hakkı ile bu birlikteliğin sonlandırılması hak ve yetkisini vermiştir. Ancak bu hak sınırsız değildir. Boşama hakkının sınırlandırılması hakkın kullanımından kaynaklanan olumsuzluklar ve hakkın kötüye kullanımı gerekçesiyledir. Talâk sayısının ve vaktinin sınırlandırılmasıyla boşama hakkının kullanımından doğan zararların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Kur'ân'da boşama hakkının üç ile sınırlandırılmasına karşın bu hakkın da kötüye kullanılmaması için uyarılar yer almaktadır. " *Kadınları boşadığınızda onlar da bekleme sürelerini bitirdiklerinde onları ya marufa uygun bir şekilde tutun ya da marufa uygun bir biçimde bırakın. Onlara zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın…*"[241] Bu ayetle boşama ve eşe geri dönme tasarruflarının marufa uygun bir biçimde yerine getirilmesi istenmiş ve boşama hakkının veriliş gayesi dışında bir başkasına zarar

---

[239] Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, 83 vd.

[240] Bakara, 2/229.

[241] Bakara 2/231.

vermek kastıyla ya da zarar verecek şekilde kullanılması yasaklanmıştır.[242] Aksi takdirde boşama hakkı kötüye kullanılmış olacaktır.[243]

Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen bazı hadislerde de hakkın kötüye kullanımının yasaklandığını görmekteyiz: "*Zarar vermek yoktur. Zarara zararla karşılık vermek de yoktur*." hadisi her türlü zararın engellenmesi gerektiği hususunda temel bir ilke ortaya koymaktadır. "*Kim zarar verici olursa Allah da onu zarara sokar, kim eziyet verirse Allah da ona eziyet verir*." hadisi ise zarar kastıyla yapılan davranışların müeyyidesini hatırlatmaktadır.[244]

Kur'ân ve Sünnet nasslarında hakkın başkasının zararını ortaya çıkaracak şekilde kötüye kullanımı hususundaki uyarılar dikkate alındığında boşama hakkının kötüye kullanımı neticesinde ortaya çıkan maddi zararlar tazmin edilecektir. Boşanma kadının kusuru veya talebi neticesinde gerçekleştiğinde erkeğin mehir ve düğün masrafları maddi tazminatın konusunu oluşturacaktır. Erkekten kaynaklı boşanmalarda ise kadın, evlilik için hazırladığı çeyiz gibi maddi eşyaları zarar gördüğü gerekçesiyle tazminat talebinde bulunabilecektir.

Boşanma tazminatının zararların izale edileceği temel ilkesi bağlamında değerlendirilmesi için gerekli olan önemli unsurlardan bir tanesi de boşanma işlemi sonucu zararın ortaya çıkmış olması gerekir. Bu durumda meşru hakkın başkasına zarar verici şekilde kullanılması sebebiyle oluşan zararın tazmin edilmesi gerekecektir.[245] Türk Medeni Kanunu'nda "*Mevcut ya da beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddi tazminat isteyebilir*."[246] maddesi ile boşanma neticesinde kusursuz veya az kusurlu tarafa maddi tazminat ödenmesine hükmedilmiştir. Gerekçe olarak evlilik akdinin karşı tarafın rızası hilafına, tek taraflı olarak bozulması ile maddi mağduriyetin oluşması gösterilmiştir. Evlilik akdi ile sağlanan menfaat haksız fiil veya karşı tarafın hakkını ihlal olmasa da akde aykırılık nedeniyle ihlal edilmiş

---

[242] Hakkın kötüye kullanımı yasağına işaret eden diğer ayetler için bkz. Mücadele, 58/1-4; Bakara, 2/226-227, 232, 233; Nisa, 4/12, 34;

[243] Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, 130.

[244] Konu hakkında değerlendirmeler için bkz. Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, 144.

[245] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 60.

[246] Türk Medeni Kanunu Mad. 174.

olabilir. Evlilik akdi ile birlikte taraflardan birisi özellikle de kadın aile hayatının ölünceye kadar devam edeceğine güvenerek maddi kazanç sağlayan işini terk etmiş olabilir. Türk Medeni Kanunu'nda menfi akit zararı maddi tazminat için gerekçe gösterilmiştir.[247]

Boşanma sonrası tazminat konusunun İslâm hukukunda zararların giderilmesi teorisi kapsamında değerlendirildiğinde hakkın kötüye kullanımı ve hakkın bir başkasının zararına yol açıcı biçimde kullanılması gerekçesiyle kusursuz eşin zararlarının tazmininin İslâm hukukuna uygun olacağını ifade edebiliriz.

İslâm hukukunda zararların giderilmesi teorisi boşanma tazminatının temel dayanağı olarak görülse de "*Cevaz-ı Şer'i damana münafidir*"[248] temel ilkesi dikkate alınarak boşanma hakkının kullanımı tazminata engel olarak görülebilir mi?

İslâm hukukunda kişisel hakların kullanımında bir başkasına zarar söz konusu olduğunda engel olunup olunmayacağı tartışılmıştır. Hanefî mezhebinde bir başkasına zarar verecek olsa da kişinin kendi hakkını istediği biçimde kullanabileceği görüşü kabul edilmiştir. Bununla birlikte başkasına zarar verdiğinde kişisel hakların engelleneceğini ifade eden görüşler de vardır.[249] Şâfiî mezhebinde haklar konusunda ferdiyetçi bir tutum sergilenmekle birlikte bir başkasına zarar söz konusu olduğunda sınırlandırılabileceği ifade edilmiştir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde de verilen hakların bir başkasına zarar verilerek kullanımına mani olunacağı prensibinin kabul edildiği görülmektedir. İslâm hukukçuları arasında bazı farklı yaklaşımlar olsa da şahıslara verilen hakların kullanımında mutlak serbestlik prensibi kabul edilmemiştir. Kişisel hakların kullanımı başkalarına zarar vermeme kaydına bağlanmıştır. İslâm hukukunda bu kural " *Izdırar gayrın hakkını iptal etmez*"[250] "*Hiç kimse mülkünde tasarruftan men olunamaz, ancak bu tasarrufu başkasına ağır bir şekilde zarar verdiğinde, menolunabilir"*[251] ilkeleri ile kaide halini almıştır.

---

[247] Hüseyin Hatemi - Rona Serozan, *Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 254-255.

[248] Mecelle, Mad, 91.

[249] Serahsî, *el-Mebsût*, 15/21; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* , 6/264.

[250] Mecelle, Mad, 33.

[251] Mecelle, Mad. 1197.

İslâm hukukunda zararların izale teorisi dikkate alındığında kişinin bir başkasına verdiği bedeni, maddi ve manevi zararlardan sorumlu tutularak bu zararların giderilmesinin temel prensip olarak kabul edildiği görülür.[252] Boşanma işlemi ile birlikte tarafların maruz kaldıkları zararlar da bu kapsam içerisinde yer alır. Huzurlu ve mutlu bir yuva kurma umuduyla evlilik akdeden taraflar bir süre sonra aile hayatını devam ettiremeyecek duruma geldiklerinde boşanma kararı almaktadırlar. Boşanma işlemi ile birlikte taraflar maddi ve manevi zarar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durumda ortaya çıkan zararın tazmini söz konusu olmaktadır.

1.2. Boşanma Sonucu Manevi Tazminat

Gelişen teknoloji ile sosyal medya platformlarına olan yoğun ilgi kişiler ve toplumlar arası ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Artık sosyal medya aracılığıyla her kişi ve her haneye ulaşmak, onlarla iletişim kurmak mümkün hale gelmiştir. Bu ilerleme kişilik haklarına ve değerlerine yönelik ihlallerin de artmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum maddi zararın yanı sıra manevi zarar olgusuna hukuki normlarda ve araştırmalarda sıklıkla atıf yapılmasına neden olmuştur. Manevi zarar klasik fıkıh kaynaklarında maddi zarar kavramı içerisinde değerlendirilirken pozitif hukukun da etkisi ile sonraki dönem kaynaklarda ayrı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Zarar, kişinin isteği dışında onun mal varlığında veya mal varlığı dışındaki hukuksal değerlerinde meydana gelen eksilmedir. Bu kayıp fakirlik, darlık, hastalık, tehlike, ihtiyaç gibi insanı derinden etkileyen sıkıntılı halleri ve olumsuzlukları içerisine alır.[253] Manevi zarar ise *"kişinin mal varlığı dışındaki şan, şöhret, itibar, haysiyet, şeref gibi kişilik haklarına yönelik her türlü sözlü ya da fiili saldırılar neticesinde meydana gelen zarar"* olarak tanımlanır.[254] Kişinin şahsi varlığını etkileyen, duygu dünyasında üzüntü, kaygı, acı, mahcubiyet, endişe ve sıkıntı gibi hisleri oluşturan bir zarardır.[255] Manevi zararlar iftira, tehdit, kötü söz söyleme, hırsızlık veya gasp gibi

---

[252] Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*, 9.

[253] Bilal Aybakan, "Zarar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/131; Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*, 118; Yunus Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2016), 121.

[254] Abdullah Benli, *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 1997), 40.

[255] Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", 130.

suçla itham etme gibi kişinin toplum nezdindeki güvenilirliğini, saygınlığını ve itibarını sarsma gibi söz ve eylemlerden oluşmaktadır.[256]

Manevi zararın tanımı ile ilgili bu çerçeve çizildikten sonra İslâm hukukunda manevi zararların nasıl değerlendirildiğine yer verilmesi gerekir. Kur'ân ve Sünnet'te şahısların manevi değerlerine saldırı olarak nitelenebilecek manevi zararlara dikkat çekilerek bunları engellemeyi hedefleyen çok sayıda ayet ve hadisler bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de *"Ey İman edenler! Erkekler başka erkeklerle alay etmesinler… kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler… birbirinizi karalamayın, birbirinize kötü lakap takmayın…"*[257] *" Ey İman edenler! Zannın çoğundan kaçının; çünkü bazı zanlar günahtır. Birbirinizin kusurlarını araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın…"*[258] ayetlerinde alay etmek, lakap takmak, gizli halleri araştırmak, gıybet etmek kişilik haklarına, özellerine ve isim haklarına saldırı olarak nitelenebilecek haller kabul edilerek manevi zarar olarak nitelenmiştir. "*İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir*."[259] ayetinde ise iftira kişinin şahsi varlığını etkileyen manevi zarar olarak ifade edilmiş ve suç kapsamına alınarak ceza-i müeyyide öngörülmüştür.

Hz. Peygamber (s.a.s.) de "*Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların gizli hâllerini araştırmayın."*[260]*; Müslüman kardeşini küçük görmesi, kişiye kötülük olarak yeter*[261] *gibi hadislerde insanın kişiliğine, itibarına yönelik yapılan olumsuz davranışlara yer vererek manevi zarar mefhumuna işaret etmiştir.*

İslâm hukukunda kişilerin şahsi haklarını ve mal varlıkları üzerindeki haklarını muhafaza etmek önem arz etmektedir. Bu bağlamda insanın canı, malı, namusu, itibarı, haysiyeti kutsal sayılarak koruma altına alınmıştır. Bu hakların ihlal edilmesi durumunda çeşitli cezai müeyyideler öngörülmüştür. Aynı zamanda ortaya çıkan zararın tazmin edilmesi de istenmiştir. Kişilerin haklarını başkalarına zarar verici nitelikte kullanmamaları gerektiği, aksi durumda hak ihlalinin kişilere yapılmış

---

[256] Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk,* 132.

[257] Hucurât 49/11.

[258] Hucurât 49/12.

[259] Nur 24/4.

[260] Ebû Dâvûd, "Edeb", 35

[261] Müslim, "Birr", 32.

haksızlık olarak değerlendirileceği ifade edilmiştir.[262] Haksızlık etmemek, haksızlığa uğramamak[263] ve oluşan her türlü zararın izale edilmesi[264] temel bir prensip olarak kabul edilmiştir.[265]

Manevi zararın kabulü, onun tazmin edilmesini de gerekli kıldığı için manevi tazminat meselesi çok daha önemli konuma gelmiştir. Manevi tazminat, "*kişinin kanunen tanınmış manevi değerlerine yönelik gerçekleştirilen haksız saldırılar sonucunda oluşan itibar kayıpları, sıkıntı ve ruhsal bozuklukları gibi manevi zararları onarmak, çektiği ruhi elem ve ıstırapları hafifletmek ve suçluyu tedip etmek amacına yönelik bir işlemdir*."[266] İslâm hukuku açısından manevi tazminat hususunda farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Bunların en kapsamlısını "İslâm Hukukunda Manevi Tazminat" başlıklı çalışmasında Abdullah Benli şu şekilde vermiştir: "*Manevi zarara uğrayan kişinin, bu zararının tamamıyla ortadan kaldırılması mümkün olmadığı için kısmen de olsa ortadan kaldırmak ya da hafifletmek adına, hâkim tarafından hadd miktarını aşmayacak şekilde takdir ve tayin edilen mâlî ve mâlî olmayan ceza yönü ağır basan bir tazmin şeklidir."*[267]

Günümüz mer'î hukukunda boşanma sonrasında manevi şahsı zarara uğrayan kişinin zararlarının tazmin edileceği kanunlaştırılmıştır. *"Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir."*[268] Klasik fıkıh kitaplarında manevi tazminat ayrı bir kavram olarak detaylı bir şekilde değerlendirilmemiştir. Ancak mer'î hukuk sisteminde yer alan bu kavramların İslâm hukuk sistemine yabancı olduğu söylenemez. Bu bölümde boşanma sonrası manevi tazminat olgusunun fıkhi analizine yer verilecektir.

---

[262] Nisa 4/10.

[263] Bakara 2/279.

[264] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Süyûtî, *el-Eşbah ve'n-Nezâir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 112; Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri Hanefî İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420), 105 Mecelle, Mad. 20.

[265] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/53; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 6/264.

[266] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 92; Ahmet Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükûmetü'l-Elem", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 224.

[267] Benli, *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat*, 75.

[268] Türk Medeni Kanunu, Mad, 174.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere paralel olarak hukuk sistemlerinde de güncellenmeler yaşanmaktadır. Boşanma sonrası tazminat olgusu da bunlardan birisidir. Beşeri hukuk sistemlerinde boşanma sonrasında kusursuz eşe verilmesi talep edilen tazminatın İslâm hukuku açısından durumunun analiz edilmesi gerekli hale gelmiştir. Birçok Müslüman ülkede kanunlaştırma çalışmaları sırasında veya beşeri hukuk sistemlerine göre mahkemenin boşanma tazminatına hükmetmesi durumunda tazminatın fıkhi durumunun netlik kazanması önemli bir sorundur. İslâm hukukunda manevi tazminat bir terim olarak tartışılmamıştır. Bununla birlikte nasslarda yer alan mehir, müt'a, fidye ve nafaka gibi mali hakların kapsamları ve hedefleri tahlil edildiğinde boşanma sonrası kusursuz eşe ödenecek tazminat kapsamında tahlil edilen önemli kavramlar olmuştur.

1. Boşama neticesinde kusursuz tarafın duyacağı üzüntü ve ıstırap sebebiyle müt'a verilmesinin talep edilmesi ve bazı fakihler tarafından bunun zorunlu görülmesi[269] manevi tazminat olgusunun dayanakları içerisinde gösterilmiştir.[270] Kur'ân'da müt'a konusunda yer alan ayetlerde boşama esnasında kişisel hakların ihlal edilip edilmediğine bakılmaksızın müt'a verilmesinin talep edildiği görülmektedir.[271] "*Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler verin. Bu iyiler için bir borçtur.*"[272]; "*Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden önce kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur. Ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağını elinde tutanın hoşgörülü davranması müstesnadır…*"[273] "*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım.*"[274] Ayette yer alan " امتعكن " ifadesi boşanma sonrası eşe verilecek müt'adır.

---

[269] Serahsî, *el-Mebsût*, 6/61.

[270] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 106.

[271] Bakara 2/236; Ahzab 33/49.

[272] Bakara 2/236.

[273] Bakara 2/237.

[274] Ahzâb 33/28.

Müt'a, eşler arasında cinsel birlikteliğin olmadığı boşanmalar sonrasında verilmesi talep edilen bir bedel olarak tanımlanırken[275] bu ayette müt'anın kapsamının genişlediği görülmektedir. Zira Peygamber Efendimiz'in muhayyerlik tanıdığı eşleri uzun süre aile hayatı yaşadığı eşleridir. Verilecek müt'a miktarı için belirlenen temel iki ölçü kudret ve maruftur. Buna göre taraflar kendi ekonomik imkanlarına ve şer'i örfe uygun olarak verilecek miktarı belirleyeceklerdir.[276]

Günümüz araştırmacılarından bazıları müt'anın mer'i hukukta boşanma sonrası eşe verilen tazminatın İslâm hukukundaki karşılığı olabileceğini ifade etmektedirler. Bu araştırmacılar içerisinde yer alan Nuri Kahveci'nin de altını çizdiği üzere ayetlerde kocanın boşanma sebebiyle eşine vermesi emredilen mali bedel günümüz koşulları açısından tazminat olarak yorumlanabilir.[277] Bunun tarafların uğradığı maddi zarar nedeniyle telafi edilmesi talep edilen maddi tazminat olarak da anlaşılabileceği söylenecek olsa da ayette maddi veya manevi bir zarar kaydının olmaması kusursuz eşe ödenecek tazminatın manevi tazminat olarak adlandırılmasını da mümkün kılmaktadır. Evlilik akdi sonrasında zifaf meydana gelmeden gerçekleşen boşanmalarda mehir belirlendiyse yarısının, belirlenmediyse müt'a verilmesi talep edilmektedir.[278] Evlilik akdinin hemen akabinde gerçekleşmiş olan boşanmalarda maddi zarardan daha ziyade manevi zarar ön plana çıkmaktadır. Ayet-i kerîmede mehir belirlenmediyse müt'a verilmesi gerektiği; mehir belirlendiyse mehrin yarısının kadına boşanma bedeli olarak verilmesinin emredilmesi boşanma sonrası manevi tazminatın varlığını çağrıştırmaktadır.[279] Boşanma talebi kadın tarafından geldiğinde kadın açısından herhangi bir zarar oluşmadığı için müt'a verilmesi gerekli görülmemiştir. Abdullah Benli "*Kadının vazgeçmesi hali müstesna*" ifadesinin hakkından vazgeçmek değil de evlilikten vazgeçme şeklinde anlaşılması durumunda kadının kararlaştırılan mehrin tamamından mahrum olacağını, bu yaklaşımın ayetin baş tarafına daha uygun olduğunu belirtmiştir. Bu anlayışa göre boşama erkek

---

[275] İbrahim Kafi Dönmez, "Müt'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/32/174; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 435.

[276] Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 1/375.

[277] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 92.

[278] Bakara 2/236.

[279] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 108.

kaynaklı olduğunda kadının kişilik hakları zarar görmesi durumunda manevi tazminat gerekli olmakla birlikte kadın kaynaklı boşanmalarda zarar oluşmadığı için tazminat da söz konusu olmayacaktır.[280]

Zifafın gerçekleşmemesi durumunda kadının teselli edilmesi için müt'a verilmesinin istenmesi, boşanmayla birlikte farklı kalemlerde kayıpları olacak olan eşin kayıplarını kısmen telafi etmek anlamına gelecektir. Bu durumda boşayan eşin cezalandırılmasından ziyade mağdurun teselli edilmesi ön plandadır. Müt'a, günümüzde boşanma tazminatı olarak isimlendirilen uygulama ile aynı mahiyeti taşımaktadır. Ancak müt'a miktarının sebepsiz zenginleşme aracı haline getirilmemesi önem arz edecektir.

2. İslâm hukukunda "*Zarar ve mukabele bi zarar yoktur*"[281], "*Zarar izale olunur*"[282] ve "*Zarar bi kadri'l imkan def olunur*."[283] gibi temel ilkeler maddi ve manevi her türlü zararın engellenmesi ve oluşan zararların tazmin edilmesini gerekli kılmaktadır. İslâm hukukunun zarar konusundaki temel felsefesini ifade eden bu kaideler maddi zarar yanında manevi zararın engellenmesi ve oluşan zararın telafi edilmesi anlayışının aile hukukunu da içerisine alan geniş bir kapsam alanı olduğunu gösterir. Boşanma işlemi ile birlikte aile bağları dağılacak, kusursuz veya az kusurlu eş ve çocuklar maddi kayıplar bir tarafa manevi olarak zarara maruz kalacaklardır. Manevi zarar nedeniyle ödenecek tazminat mağdur ile zarar veren arasında oluşması muhtemel problemleri, düşmanlıkları engelleyerek toplumsal huzur ve güvenin istikrar bulmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca zararın giderilmesi için manevi tazminatın varlığı kişiler için caydırıcı bir fonksiyon icra edecektir.[284]

Evlilik birliğinin sona erdirilmesi ile ortaya çıkan manevi zararların tazmini konusu da zararın izale edilmesi temel ilkesi bağlamında değerlendirilecektir. Bununla birlikte boşama hakkının kullanımında İslâm'ın öngördüğü şartların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti zararın tazmini konusunda önem arz eder. Zira hakkın belirtilen usullerde kullanılmaması kötüye kullanımı kapsamında değerlendirilir.

---

[280] Benli, *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat*, 213.

[281] Mecelle, Mad, 19.

[282] Mecelle, Mad, 20.

[283] Mecelle, Mad, 31.

[284] Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*, 195; Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", 138.

Kur'ân-ı Kerîm'de *" Kadınları boşadığınızda onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında ya onları marufa uygun olarak tutun ya da marufa uygun serbest bırakın…"*[285] ayetinde boşanma işleminin belirtilen şartlara uygun gerçekleştirilmesi istenmiştir. Usulüne uygun gerçekleşmeyen boşanmalarda hakkın kötüye kullanımı söz konusu olacaktır ki bu durumda otaya çıkan zararın telafi edilmesi gerekir. Nitekim Hanefi fakihler boşanma işlemini zorunlu hallerde kullanımına müsaade edilen bir mubah olarak tasvir ederek gerekçesiz boşanmaların hoş karşılanmadığını ifade etmişlerdir.[286] Boşanmada manevi bir zarar ve bu zararın tazmininden söz edebilmek için üç temel faktörün var olması gerekir:

a. **Boşanmanın Meşru Bir Sebebe Dayanmaması:** İslâm hukukunda boşama yetkisi erkeğe verilmiş bir hak da olsa bu hakkın belirli bir süreç ve usul dairesinde belirli sebeplerle kullanılmasına müsaade edilmiştir.[287] Tarafların hiçbir sebep yokken boşanma talebinde bulunmaları ve aile bağlarını sonlandırmaları doğru görülmeyerek naslarda kınanmıştır.[288] Sebepsiz boşanmanın hukuki niteliği İslâm hukukçuları arasında da tartışılmıştır. Çoğunluğa göre boşama işleminin mubah olabilmesi için bir sebebin varlığı zorunludur.[289] Çünkü boşanmada asıl olanın haramlılık olduğu ifade edilmiştir. Mubah olabilmesi için mutlaka geçerli bir sebebin bulunması gerekir.[290] Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen "*sebepsiz yere boşanmayı tercih ederek aile yuvasını sonlandıranların cennet kokusu alamayacağı"* şeklindeki rivayet de[291] boşanmaların geçerli bir sebebe dayanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca "*Helaller içerisinde Yüce Allah'a en sevimsiz olanın talâk"*[292] olduğunu ifade eden hadis de boşamanın meşru bir sebebe dayalı olarak mubah kılındığını gösteren deliller içerisinde sayılır. Kur'ân-ı Kerîm'de *"…Onlarla (hukuka ve örfe göre meşru ve makbul olan ölçülere uygun olarak) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı*

---

[285] Bakara 2/231.

[286] Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 1/226; Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 3/121.

[287] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 8/235; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 3/22; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye*, 7/352.

[288] Tirmizî, "Talak", 10.

[289] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 8/235; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 3/22; Zeydân, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye*, 7/352.

[290] İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/28.

[291] Ebû Dâvûd, "Talâk", 18; İbn Mâce, "Talâk", 21.

[292] Ebu Dâvud, *"Talâk"*, 3

kılmış olabilir[293] ifadesiyle taraflar arasında meydana gelen her anlaşmazlığın boşama sebebi olarak görülmemesi ve eşlerin birbirlerine karşı sabırlı ve hoşgörülü olması evliliğin devamı için tavsiye edilmiştir. İbn Âbidin (öl. 1252/1836) boşanmada asıl olanın hürmet (haramlılık) olduğunu ve anca belirli sebeplerin varlığı halinde mubah olabileceğini belirtir. Boşanmanın sebebi olarak da karı-kocanın ahlâkının birbirine uymaması ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi engelleyen bir kırgınlığın hasıl olmasını göstermiştir. Ayrıca boşanmada sebebin varlığı *"Şayet itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın"*[294] ayetinin bir gereği olduğunu belirtmiştir.[295]

İslâm hukukunda olduğu gibi günümüz hukuk sistemlerinde de boşanma işlemi için sebebin varlığı zorunlu görülmüştür. Örneğin Türk Medeni Kanunu'nda zina, hayata kast, kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması boşanma talebini meşru kılan sebepler içerisinde gösterilmiştir.[296]

Boşanmalarda belirli sebeplerin varlığı hukuki bir zorunluluk olarak kabul edildiğinde sebepsiz boşanmalar hakkın kötüye kullanımı kapsamında değerlendirilecektir. Dolayısıyla sebepsiz boşanmalar sonucu manevi zarar ve bu zararların tazmin edilmesi zorunlu görülecektir. Boşanmayı mubah haline getiren sebeplerin neler olacağı hususunda naslarda kayıtlayıcı bir hüküm yer almamaktadır. Bu durum zaman ve şartlara göre boşanma sebeplerini belirleme yetkisinin devlete bırakıldığı anlamına gelir. Şu durumda devletin belirlediği sebepler dışında boşanma haksız bir fiil olarak nitelendirilebilir. Bu tür bir boşanma sonucu oluşan zararların ise tazmin edilmesi "*zarar giderilir*"[297] ilkesi kapsamına dahil edilir.

b. Boşanmanın Taraflarda Zarara Sebebiyet Vermesi: Boşanma sonucu manevi zarardan bahsedebilmek için zararın kesin olması ve boşanma fiili neticesinde çıkmış olması gerekli görülmüştür. Şayet boşanma işlemi ile kişinin kendi iradesi dışında şahsi varlığından (manevi kişiliğinden) bir eksilmeye sebebiyet verecek zarar

---

[293] Nisâ, 4/19; Konuyla ilgili benzer ayetler için bkz. Bakara, 2/231; "Talâk", 65/2.
[294] Nisâ, 4/34.
[295] İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 3/228.
[296] Türk Medeni Kanunu Mad. 161, 162, 163, 164, 165, 166.
[297] Mecelle, Mad, 20.

oluşmuşsa manevi zarar ve tazmininden bahsedilecektir. Mer'î hukuk sisteminde boşanma sonrası manevi zararın oluşmasını gerektiren hususlar şu şekilde sıralanmıştır: Beden ve ruh sağlığını, bütünlüğünü ihlal etmek, şeref ve onur kırmak, zina etmek, haysiyetsiz yaşam sürmek, kaba ve şiddet içeren muamelede bulunmak, iftira atmak, evlilik mahremiyetlerini ifşa etmek gibi unsurlar kişilik haklarını zarara uğrattığı için manevi zararın oluşmasına neden olduğu ifade edilmiştir.[298]

Boşanma işlemi karşılıklı rıza ile olduğunda herhangi bir maddi zarar ortaya çıkmayabilir. Ancak evlilik birlikteliğinin devamına izin vermeyen bir gerekçe olmaksızın boşama gerçekleştirildiğinde kusursuz eşin ruhi çöküntüye gireceği, toplum nazarında itibar kaybedeceği ve psikolojik yıkıma maruz kalacağı aşikardır. Özellikle kadınların boşanma işlemi sonrasında toplumsal baskıya maruz kaldığı, bunun kadında farklı travmalara sebebiyet verdiği bilinmektedir. Bu tür boşanmalarda manevi zarar söz konusu olduğu için bunun telafi edilmesi de kaçınılmazdır.[299]

c. Boşama Yetkisinin Usulüne Uygun Kullanılmaması: "*Cevaz-ı şer'î zamâna manidir.*"[300] kaidesi gereği boşama yetkisine sahip olmanın boşama neticesinde tazminat sorumluluğuna engel olacağı ifade edilebilir. Ancak yetkinin sınırsız olmayışı, belirli bir usul ve sürece tabi kılınışı gibi kurallara riayet edilmeyişi kişiyi tazminat yükümlüsü yapacaktır. İslâm hukukunda kişilerin haklarını bir başkasına zarar verici bir nitelikte kullandıklarında mağduriyetin giderilmesi gerektiği ve bu tür zarar verici fiilleri engellemek adına faile tazir cezasının verilmesi gerektiği kabul edilmiştir.[301] "*Hiç kimse mülkünde tasarruftan men olunamaz, ancak bu tasarrufu başkasına ağır bir şekilde zarar verdiğinde, menolunabilir"*[302] ilkesi gereği kişisel hakların kullanımının bir başkasına zarar vermemekle takyid edildiği anlaşılmaktadır. İslâm hukukuna göre sürdürülemeyen evliliklerin sona erdirilmesi hakkı taraflara verilmiştir. Bu mahkemeye müracaat, kadının muhalea talebi

---

[298] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 103.

[299] Konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 102.

[300] Mecelle Mad 91.

[301] Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", 106.

[302] Mecelle, Mad. 1197.

şeklinde olabileceği gibi talâk yoluyla da olabilir. Taraflara verilen hukuki hakların icrası sırasında oluşan zararlar tazminat sebebi sayılabilir mi? Diğer bir ifadeyle boşama yetkisinin hukuki bir hak olarak verilmesi tazminata mani olur mu? Bu sorular boşanma sonrası maddi ya da manevi tazminat meselesi bağlamında ortaya çıkan sorunlardır.

İslâm hukukunda hakların kişilere Allah tarafından belirli gaye ve hikmetlere bağlı olarak verildiği, bu sebeple de asıl olanın serbestiyet değil sınırlılık olduğu ilke olarak benimsenmiştir. Nitekim bu durum Mecelle'de "*Herkes mülkinde keyfe mâyeşa tasarruf eder. Fakat başkasının hakkı teallâk ederse maliki mülkünde istiklâl üzere tasarrufdan men'eder*"[303] ve "*Hiç kimse mülkünde tasarruftan men olunamaz. Meğer ahara zararı fahiş ola. O halde men olunabilir*."[304] maddeleri ile kanunlaştırılmıştır

Haklar bir gaye değil gayeye ulaştıran vasıtalardır. Bu sebeple de kanun koyucunun belirttiği amaçlara uygun şekilde kullanılmalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *" Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin*"; " *Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin...*"; "*Yiyiniz içiniz ama israf etmeyin*"[305] gibi ayetlerde kişilerin haklarında sınırsız kullanım yetkisinin olmadığı, hukukun öngördüğü kurallara uyulması gerektiği ifade edilir.

İslâm hukukunda "*cevaz-ı şer'î damana manidir*."[306] kaidesi gereği hukuki iznin varlığı tazminata mani görülür. Ancak bu kapsamı sınırsız, mutlak bir ilke değildir. Hukuki iznin tazminata engel olabilmesi için iki temel kuraldan bahsedilebilir. Bunlardan bir tanesi hakkın kullanımı tamamıyla hukuki şartlara uygun davranmaktır. Diğeri de hakkın kullanımı sırasında zarara sebebiyet vermemektir.[307]

Kur'ân-ı Kerîm'de boşama işleminin marufa uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi istenmiştir. "*Kadınları boşadığınızda onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında ya onları marufa uygun olarak yanınızda tutun veya marufa uygun olarak ayrılın.*

---

[303] Mecelle, Mad. 1192.

[304] Mecelle, Mad. 1197.

[305] A'raf, 7/31 Ayrıca bkz. İsrâ, 17/26, 27; En'am, 6/141.

[306] Mecelle, Mad, 91.

[307] Muhammed Suleymân el-Eşkar, *el-Müsteceddât fi Kadêyâ ez-Zevâc ve't-Talâk* (Amman: Dâru'n-Nefâis, 1420), 79.

Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın…"[308] Gerek bu ve benzeri ayetler gerekse Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen rivayetlerden boşama yetkisinin mutlak değil, belirli şartlarla verildiği anlaşılmaktadır. Bu şartların ihlal edilmesi neticesinde ortaya çıkacak zararın giderilmesi de bir zorunluluktur. Ayette yer alan "*Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın…*"[309] ifadesi dikkate alındığında boşama hakkını suistimal ederek eşin zarar görmesine neden olana maddi ceza verilebileceği gibi oluşan zararın giderilmesi için tazminat da gerekli kılınabilir. Nasslarda belirtilen usule uygun şekilde gerçekleştirilen boşamalarda tazminat gerekli olmasa da yetkinin belirtilen usule uygun gerçekleştirilmemesi durumunda hakkın kötüye kullanımı tazminatı gerekli kılmaktadır. Kur'ân ve Sünnet naslarında boşama hususunda yer alan kurallar evlilik hayatının ve boşamanın zulüm aracı olarak kullanılmasını engelleme maksadına yöneliktir. Nitekim ilk dönemlerde eşini sınırsız şekilde boşama, iddetin sonuna doğru tekrar aile hayatına dönüp bir süre sonra tekrar boşama gibi uygulamalarla aile hayatı zulüm aracına dönüştürülmüştü. Bugün de boşanma prosedürünün dışına çıkılması farklı haksızlıklara neden olmaktadır. Dolayısıyla tarafların aile yuvasını sürdürme imkanları kalmaması durumunda belirli şartlar altında kullanmaları gereken boşanma haklarının belirtilen usuller çerçevesinde gerçekleştirilmemesi durumunda hakkın kötüye kullanımı söz konusu olacağı için tazminat kaçınılmazdır.

Boşanma işlemi hukukun öngördüğü şekilde gerçekleşmemesi, eşine zarar vermek kastıyla boşanmaya gidilmesi, boşanma neticesinden tarafların herhangi bir menfaatinin oluşmaması veya boşanma talebinde bulunan şahsın elde edeceği menfaatten çok daha fazla zararın eşi için ortaya çıkması gibi durumlarda hakkın kötüye kullanımı söz konusu olacaktır. Ortaya çıkan zararın tazmini mağdurun şahsi manevisinde oluşan eksilmelerin telafi edilmesi ve sıkıntılarının dindirilmesine katkı sağlayacağı gibi boşama hakkının kötüye kullanımı engelleyici bir rol de oynayacaktır. Bu veriler dikkate alındığında İslâm hukukunda hakkın kötüye kullanımı teorisinin boşanmalarda manevi tazminatın fıkhi dayanaklarından birisini oluşturduğu söylenebilir.

---

[308] Bakara 2/231.

[309] Bakara 2/231.

3. Kur'ân-ı Kerîm'de kadının evlilik birliğinin yürümemesi durumunda boşanma talebinde bulunabilmesi için fidye vermesi talep edilir. "*Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Şayet Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır…*"[310] Ayette geçen افْتَدَتْ بِهِ ifadesinin kadının evlilik akdi sırasında aldığı mehir miktarı veya farklı bir bedel olabileceği şeklinde anlaşılmıştır.[311] Muhâlea tarzı boşanmalarda kadının erkeğe vereceği bedelin nassi dayanağını oluşturan bu ayetteki fidye kavramının tazminat olarak anlaşılmasının mümkün olacağı ifade edilir.[312] "… *onlara yüklerle mehir vermiş olsanız da ondan hiçbir şeyi geri almayın…*"[313] gibi ayetlerde erkeğin kadına verdiği mehirden geri alması yasaklanmıştır. "*Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkma*"[314] kaydıyla da kadınlara verilen mehrin geri alınması hususunda bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre aile içerisinde huzursuzluğun kaynağı erkek olduğunda kadından bir bedel talebi caiz görülmemiştir. Huzursuzluk ve geçimsizliğin kaynağı kadın olduğunda erkek verdiği mehri veya dengi bir bedeli talep ederek boşanmayı tercih edebilecektir. Aile içinde yaşanan sıkıntılarda her iki tarafın da etkisi varsa erkeğin bir bedel talep etmesi caiz görülmüştür.[315] Boşanma bedeli konusundaki yaklaşımlar incelendiğinde boşanmada kusursuz tarafın fidye talebinin meşru görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu husus boşanma tazminatı kavramı ile aynı şeyi ifade etmektedir. Muhâlea hususundaki ayetler boşanma sonrası maddi tazminatın delilleri içerisinde yer almış olsa da, ayet-i kerîmeler tahlil edildiğinde tazminatın erkeğin uğrayacağı maddi zarar mı yoksa manevi zarar sebebiyle mi gerekli görüldüğü hususunda bir kayıt söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla bu ayet gerek maddi tazminat gerekse manevi tazminat için delil olarak kullanılabilir.[316]

---

[310] Bakara, 2/229.

[311] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/92; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* , 2/82.

[312] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

[313] Nisa, 4/20; Ayrıca bkz. Nisa, 4/19

[314] Bakara 2/229.

[315] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

[316] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

Nasslarda evlilik akdi ile birlikte kadının mali bir hakkı olan mehir hususunda hassasiyet gösterilmesi istenmektedir. *"Ey İman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmaya çalışmanız olmaz. Apaçık bir hayasızlık yapmadığı müddetçe verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için (evlenme ve boşanma konusunda) engel çıkarmaya çalışmayın. Onlarla marufa uygun geçinin…*"[317] Evlilik akdi ile birlikte verilen mehrin tamamıyla kadına ait bir hak olduğu ifade edilmektedir. Kadının mehir verme konusunda rızası yoksa bu konuda tek istisna "بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ" "*Apaçık hayasızlık*" ifadesidir. Ayette yer alan ve "*Apaçık hayasızlık*" olarak tercümesine yer verdiğimiz "بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ" ifadesi zinanın yanı sıra kadının evlilik hukukuna riayet etmemesi, evlilik birliğini sürdürmeyi engelleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi anlamındaki nüşûz,[318] evlilik birlikteliğini sarsacak söz ve eylemleri gibi manevi zarar kategorisine dahil hususlar da ifade edilmektedir.[319] Bu durumda aile bağlarını zedeleyen manevi zararların da dahil olduğu kusurlar sebebiyle boşanma aşamasına geçildiğinde verilen mehirden hak talebinde bulunabilme izni tazminat olarak düşünülebilir.

4. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşanan bazı boşanma vakıalarında kusursuz eşin mağduriyetinin giderilmesi için bir bedel ödenmesi talebi boşanmalarda manevi tazminatın varlığının bir delili olarak gösterilebilir. Sabit b. Kays'ın karısı Cemile'nin boşanması buna örnek gösterilir. Bazı rivayetlerde[320] boşanma sebebi kadına şiddet olarak gösterilse de özellikle Buhâri'de yer alan rivayetlerde boşanma sebebi olarak şiddet değil kadının kocasından hoşlanmaması gösterilmektedir. Sabit b. Kays'ın karısı Cemile, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek kocasının dinine bağlılığı ya da ahlaki özelliklerine diyecek bir sözünün olmadığını ancak ondan hoşlanmadığını ve boşanmak istediğini iletir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mehir olarak aldığın bahçeyi geri verir misin? sorusu üzerine, 'fazlasını da veririm' demesi karşısında Hz. Peygamber Sabit b. Kays'a "*bahçeyi al ve onu boşa*" demiştir.[321] Cemile kocasının aile hayatının devamlılığı için bir kusuru olmamasına karşın dış

---

[317] Nisa, 4/19.

[318] Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33/33/303.

[319] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 3/46; Konu hakkında benzer değerlendirmeler için bkz. Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

[320] Ebû Dâvud, "Talâk", 17 (H. No: 2228) Elbâni Hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.

[321] Buhârî, "Talâk", 12; Ebû Dâvud, "Talâk", 17.

görünüşünü beğenmediği için boşanma talebinde bulunuyor.[322] Hz. Peygamber (s.a.s.) de kusursuz eşin zararını telafi etmek adına verilen mehri geri talep ediyor. Bu rivayet maddi tazminatın delilleri içerisinde gösterilmiş olsa da[323] kusursuz eşten sadece hoşlanmama sebebiyle boşanmanın ortaya çıkaracağı manevi zararı telafi etmek için bahçenin geri verilmesinin istendiği ifade edilebilir. Dolayısıyla kusursuz eşin boşanma sonrasında karşılaşacağı itibar kaybı ve psikolojik sıkıntıların manevi tazminat ile giderilmesinin İslâm hukuku açısından uygun görüleceğini söylemek mümkündür.

5. Boşanma sonrası manevi tazminatın en önemli fıkhi dayanaklarından bir tanesi de devletin toplumsal maslahat ve şer'î siyaset gereği koyduğu /kanunlaştırdığı kuralların herkes için bağlayıcı bir hüküm ifade etmesidir. Devlet yetkilileri tarafından boşanmada kusurlu eşin manevi tazminat ödemesi kural olarak ortaya konulduğunda bunun yerine getirilmesi fıkhen de zorunlu kabul edilir. Nitekim İslâm hukukunda devlet başkanı naslarda yer alan hükümlerin uygulanması için hukuki düzenlemeler yapmak ve hakkında nas bulunmayan konularda maslahata uygun yeni düzenlemeler ortaya koymakla görevlidir. Ayrıca hakkın kötüye kullanımını engelleyici tedbirler almak, haklarını suistimal edenlere gerekli cezai müeyyidede bulunmak devletin yetki alanı içerisine girmektedir.[324] Devlet tarafından belirlenen bu kurallara riayet ise nasların emri gereği zorunlu kılınmıştır.[325] Dolayısıyla da boşanma hakkının tarafların zararına neden olmadan usulüne uygun gerçekleştirilmesini sağlamak ve oluşan zararın giderilmesi için tazminatı gerekli kılmak devletin yetki ve sorumluluğu altındadır.

6. Kur'ân-ı Kerîm'de maddi zararların yanı sıra manevi zararların da cezasız kalmayacağı ifade edilmiştir. Özellikle Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şahsına yönelik söz ve davranışlarda haddin aşılması eleştirilerek ceza öngörülmesi manevi zarar için

---

[322] İbn Mâce, "Talâk", 22 (H. No: 2057)

[323] Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme", 45.

[324] Ebû Abdillah Şemsüddîn Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-mead* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 5/364; Muhammed Mustafa Şelebi, *Ta'lilü'l-ahkâm* (Beyrut: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1397), 43; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1418), 5/256; Fethî Dirînî, *el-Hak ve'l--Medâ sultani'd-devle fî takyîdih* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 21; Ebû'l-Âl'a Mevdûdi, *İslâmda Hükümet* (Ankara: Hilal Yayınları, ts.), 434; Köse, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, 253.

[325] Konuyla ilgili bkz. *Nisâ, 4/ 59;* Buhârî, "*Ahkâm*", 4.

önemli bir delil olmaktadır. "*Onlardan Peygamber'i inciten ve " O her söylenene kulak veriyor" diyenler var. De ki: " O sizin için hayırlı olana kulak veriyor; Allah'a inanıp Mü'minlere güveniyor. İçinizden iman edenler için bir rahmettir. Allah'ın Rasûlünü incitenler için elem verici bir azaptır*." [326] Söz konusu bu ayette Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şahsiyetini rencide edici manevi zararların cezalandırılacağının ifade edilmesi manevi zarar olgusunun İslâm'ın ruhuna uygun olduğunu göstermesi açısından önem arz eder.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in meşgul edilerek rahatsız edilmemesini isteyen ayetler idari ve ilmi faaliyetler içerisindeki insanların gereksiz meşgul edilerek manevi rahatsızlık verilmesinin yasaklandığını işaret etmektedir.[327] "*Ey İman edenler! Peygamber'in evine size yemek için izin verilmediği vakit asla girmeyin. Çağrıldığınızda girin ve yemeğinizi yediğinizde dağılın. Söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız Peygamber'i üzmektedir*."[328]

Her türlü zarar gibi boşama sonucu taraflarda oluşan manevi zararların da giderilmesi naslarda ifade edilen temel ilkelerin bir gereğidir. Zararların tazmininin şekli ise "*Ezmanın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkar edilemez*"[329] kaidesi bağlamında şartlara ve zamana göre değişiklik arz edebilecektir. Bu sebeple manevi zararın telafisinin nasıl olacağı devlet yetki alanına bırakılacaktır. Manevi zararların miktarının parasal değerinin tespitinin tam olarak sağlanamayacağı, bu sebeple de zarar/suç ile tazminat/ceza arasında dengesizliğin oluşması kaçınılmazdır, şeklinde bir itiraz söz konusu olmaktadır.[330] Manevi zararların miktarının tam olarak somut bir şekilde ölçülmesi mümkün değildir. Ancak manevi zararların tazmininde zararın tamamen ortadan kaldırılması değil, hafifletilmesi, çekilen sıkıntıların, elemlerin kısmen de olsa giderilmesi, mağdur kişinin hayata tutunması, yaşama arzusunu kazanması, teselli edilmesi ve suçlunun tedibi gibi gayeler güdülmektedir.[331] Bu sebeple de manevi zararın tam olarak ölçülememesine karşın mağdurun vicdanını teskin edecek bir tazmin miktarının belirlenmesi önemlidir. Tazminatın varlığı ile

---

[326] Tevbe 9/61.

[327] Benli, *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat*, 57.

[328] Ahzab 33/53.

[329] Mecelle, Mad, 39.

[330] Araz, "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", 144.

[331] Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükûmetü'l-Elem", 230.

sadece mağdurun teskin edilmesi hedeflenmemekte, aynı zamanda kendisine tanınan hakkı usulüne uygun kullanmayan tarafın tedip edilmesi gayesi de dikkate alınmaktadır. Hakkını kötüye kullanan, bu sebeple zararın oluşmasına sebebiyet veren kişilerin engellenmesi ve zararların giderilmesi bedensel cezalarla olabileceği gibi mali tazminatla da olabilir.[332] Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kötülük ve haksız fiil zulüm olarak adlandırılmış, bunları önlemek adına mağdura meşru müdafaa hakkı tanındığı gibi yetkililerden de ceza müessesesinin işletilerek suçun önlenmesi istenmiştir. "*Kendilerine haksız bir saldırı yapıldığında elbirliğiyle kendilerini savunurlar. Bir kötülüğe ancak ona denk bir kötülükle karşılık verilebilir; ama kim bağışlar, düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatını Allah verir. Hiç şüphe yok ki O haksızlık edenleri sevmez.*"[333] Söz konusu bu ayetin hakların kamu otoritesi vasıtasıyla alınması hususuna işaret ettiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla kamu otoritesinin hakkın kötüye kullanımını engellemek hususunda gerekli cezai düzenlemeler yapma ve oluşan zararların tazminini sağlayacak tedbirler alma vazifesi vardır.

[332] Benli, *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat*, 76.

[333] Şura, 42/39-42.

4. BÖLÜM

SÜKNÂ, MEHİR
MİRAS VE MÜT‘A

1. SÜKNÂ

1.1. Süknânın Tanımı

Lugatta "yerleşmek, oturmak; sekînet, huzur" anlamlarına gelen sükûn kelimesinden türemekte olan süknâ, "ikâmetgah yani ev, hane, oda gibi içinde oturulacak mahal" demektir.[334] İslâm hukukunda ise süknâ, "bir evin, gayri menkulün tamamından veya onun kat, oda gibi bir bölümünden yalnız olarak veya mal sahibi ile birlikte mesken olarak yararlanma hakkı"nı ifade etmektedir.[335]

Kadının kocası üzerindeki haklarından biri de mesken hakkıdır ve bu durum fıkıhta süknâ hakkı olarak yer almaktadır. Erkek, nafaka hakkı kapsamında evli bulunduğu kadının mesken ihtiyacını temin etme yükümlülüğüne sahiptir. Bu konuda fakihler arasında görüş birliği vardır.[336] Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Boşadığınız, fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nispetinde oturduğunuz yerde oturtun*…"[337]ayeti ile boşanan kadınlara nafaka hakları kapsamında meskenin de temin edilmesi emredildiğine göre erkeğin evli olduğu kadının da mesken ihtiyacını giderme yükümlülüğü bulunmaktadır. Yine başka bir ayette erkeklere hitaben "…*Onlarla iyi geçinin*…"[338] emri verilmekte, erkeğin karısını müstakil bir mesken de oturtması da iyi geçimin gereğinden görülmektedir.[339]

1.2. Süknânın Mahiyeti

Evlilik akdi ile birlikte erkeğin, eşinin rahat ve güvenli bir hayat yaşaması, çocuklarını yetiştirmesi ve karı-kocanın birbirleri ile huzura erip hayatlarını devam ettirebilecekleri bir mesken temin etme yükümlülüğü bulunmaktadır.[340] Fakihlerin, kadın için kocanın temin etmekle sorumlu olduğunu belirttikleri bu meskene şer'î mesken denir. Kadının süknâ hakkını kullanacağı bu meskenin sayılacak vasıfları taşıması gerekmektedir:

---

[334] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/211; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 514; Hacı Mehmet Günay, "Süknâ" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/48.

[335] Günay, "Süknâ", 38/48; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 514.

[336] Merginânî, *el-Hidâye,* ts., 2/39; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/256; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606.

[337] Talak, 65/6.

[338] Nisa, 4/19.

[339] Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, 97.

[340] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/39; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 18/256; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606.

1. Kadın için temin edilen mesken, eşlerin can ve mal güvenliğini sağlayacak, karı ile kocanın zevci ilişkide bulunmalarına imkan veren bir yapı ve malzemeden (kerpiç, tuğla vb.) yapılmış olmalıdır.[341]

2. Kocanın karısı için temin ettiği mesken, kadının canına ve malına zarar vermeyeceğinden emin olunan iyi kimselerin komşu olduğu, yerleşim yerlerinden uzak olmayan bir yerde bulunmalıdır.[342]

3. Kocanın karısı için temin ettiği mesken, kadının dinî ve dünyevî sorumluluklarını yerine getirmeye uygun bir yapıda olmalıdır. Meskende bu ihtiyaçlara cevap verecek banyo, tuvalet ve mutfak bulunmalıdır.[343]

4. Koca tarafından temin edilen mesken eşlerin sosyal statülerine uygun olmalı, içerisinde gerekli eşyalar (mobilya, yatak vb.) bulunmalıdır.[344]

5. Birden fazla hanımının bulunması durumunda ise kocanın, her bir hanımı için ayrı bir mesken temin etmesi gereklidir. Koca, hanımlarını aynı evde yaşamaya zorlayamaz.[345]

6. Kadın, kocası tarafından temin edilen meskende kocasının akrabaları ile diğer hanımından olan ve temyiz döneminde bulunan çocuklarla birlikte yaşamaya zorlanamaz. Zira bu durum karı-kocanın özel hayatını olumsuz etkileyebilir. Ancak kadının, bu durumu kendi rızası ile istemesi halinde ise beraber yaşayabilirler.[346]

7. Koca, karısı için temin ettiği meskende diğer hanımından olan, henüz temyiz dönemine girmemiş olan küçük çocuğunu da eşi ile beraber oturtabilir. Zira çocuğun yaşının küçük olması karı-koca arasındaki özel ilişkiyi anlamaya engel bir durumdur. Buna karşın kadın, kocası tarafından kendisine temin edilen meskende ancak

---

[341] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/23; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/210-211; İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/662; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/58.

[342] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/8; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/23; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/58; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/211.

[343] Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/58; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 4/23; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/8.

[344] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/450.

[345] Abdülvehhâb Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye fi'ş-şeriati'l-İslâmiyye* (Kuveyt: Dârü'l-Kalem, ts.), 110-111.

[346] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/43; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 4/8; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.*, 4/210-211; İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/682; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 3/58.

kocasının izni dahilinde akrabasını ve eski eşinden olma küçük çocuğunu yanında oturtabilir.[347]

Kocası tarafından kadına, sayılan özelliklere uygun bir mesken temin edilmesi durumunda kadının bu meskende yaşaması gerekmektedir. Aksi bir durumda kadın nâşize sayılır ve nafaka hakkını kaybeder. Buna karşın kocanın, karısına sayılan özelliklerde bir mesken temin etmemesi ve kadının da bu gerekçe ile eve gelmemesi durumunda ise kadın, nâşize sayılmadığı gibi nafaka hakkı da devam eder.

Kocanın karısı için temin edeceği meskenin kocanın kendi evi veya kiralanmış bir ev, âriyet vb. olması arasında bir fark yoktur. Ancak kiralanmış bir ev ise kirayı ödeme sorumluluğu kocaya aittir. Kocanın meskenin kirasını ödememesi durumunda ise kadının mahkemeye başvurarak kira bedelini kocadan talep etme hakkı vardır.[348]

1.3. Boşanma Sonrası Kadının Süknâ Hakkı

Boşanma sonrası kadının süknâ hakkı ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de "*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın…*"[349] buyurulmaktadır. Ancak boşanma sonrası kadının süknâ hakkı evliliğin sona erme şekline göre farklı değerlendirmelere tabi tutulmaktadır:

1.3.1. Ric'î Talâkla Boşanan Kadının Süknâ Hakkı

Evliliğin ric'î talâkla son bulduğu bir durumda erkeğin iddet süresince boşadığı kadına mesken temin etme sorumluluğunun olduğu konusunda fukaha görüş birliği içindedir. Zira boşanan kadının süknâ hakkı "…*onları (iddetleri süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar*…"[350], "*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun…"*[351] şeklindeki ayetlerle açıkça ifade edilmiştir.

1.3.2. Bâin Talâkla Boşanan Kadının Süknâ Hakkı

---

[347] Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Mad. 72.

[348] Acar, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, 98-99.

[349] Talak, 65/6.

[350] Talak, 65/1.

[351] Talak, 65/6.

Bâin talâkla boşanan kadının süknâ hakkı konusunda kadının hamile olup olmamasına göre fakihler farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

İslâm hukukçuları bâin talâkla boşanan kadının hamile olması durumunda iddet müddetince süknâ hakkının devam edeceği konusunda icmâ halindedirler.[352] Bu görüşlerine delil olarak "*Eğer onlar hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin…*"[353] ayetini getirmektedirler. Bu görüş süknâ hakkının hamile kadının mı yoksa karnındaki çocuğun mu hakkı olduğu konusunda iddet nafakasında da zikrettiğimiz tartışmaları da beraberinde getirmiş, nafaka hakkında zikredilen yorumlar süknâ hakkı ile ilgili de yapılmıştır.[354]

Bâin talâkla boşanan kadının hamile olmaması durumunda iddet süresince süknâ hakkına sahip olup olmadığı konusunda ise fakihler farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Bu fikir ayrılığının temelinde konu ile ilgili ayetlerin ve hadislerin farklı yorumlanması yer almaktadır.

Hanefîler, Şâfiîler ve Mâlikîler'in de içinde bulunduğu çoğunluğa göre bâin talâkla boşanan kadın hamile olmaması durumunda iddet süresince süknâ hakkına sahiptir. Bu görüşe sahip olan alimler "*…onları (iddetleri süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar…",*[355] *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun…*"[356]ayetlerinin hükmü gereğince ric'î-bâin talâk ayırımı olmaksızın boşanan bütün kadınlara iddet süresince süknâ hakkı tanındığını söylemektedirler.[357] Konu ile ilgili zikredilen, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bâin talâkla boşanan Fâtıma bnt Kays'a nafaka ve süknâ hakkının olmadığını söyleyerek iddetini geçirmek üzere onu Abdullah b. Ümmü Mektûm'un evine göndermesi şeklindeki rivayeti[358] Şâfiî ve Mâlikîler delil olarak kabul etmekle beraber bu rivayetteki hükmün Fâtıma bnt Kays'a has bir durum olduğunu, boşanan

---

[352] İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606.

[353] Talak, 65/6.

[354] İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/608-609.

[355] Talak, 65/1.

[356] Talak, 65/6.

[357] Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an,* 1405, 3/686-687; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/48; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid,* 3/1103-1105; İbnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'ân,* 4/275-276; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606-608.

[358] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Talak",41; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Radâ'",103, 109, 111, 113, 114, 117.

kadının mesken hakkına sahip olduğunu savunmaktadırlar. Hanefîler ise söz konusu rivayete yönelik Hz. Ömer ve Hz. Âişe tarafından yapılan tenkitleri[359] de dikkate alarak bu hadisin delil olarak kullanılamayacağını ifade etmektedirler.[360]

Hanbelî fakihlerin çoğunluğu ve Zâhirîler ise bâin talâkla boşanan hamile olmayan kadının iddet süresince süknâ hakkının olmadığını savunmaktadırlar. Bu fakihler, erkeğin bâin talâkla boşadığı kadına dönemeyecek olmasını kadının mesken hakkına bir engel olarak görmekte, buna ilaveten Fâtıma bnt Kays rivayetini de bu görüşlerine delil olarak getirmektedirler. Ayrıca bu hadisin farklı bir rivayetinde yer alan "*Nafaka ve süknâ kocanın kendisine dönme hakkı bulunan kadın için sabit olur*"[361] ilavesini de göz önünde bulundurarak "*…onları (iddetleri süresince) evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar."*[362] ve "*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun…*"[363] ayetleriyle de yalnızca ric'î talâkla boşanmış kadınların kastedildiğini ifade etmektedirler.[364]

1.4. Evliliğin Talâk Dışında Bir Sebeple Sona Ermesi Halinde Kadının Süknâ Hakkı

Evliliğin talâk dışında bir sebeple sona ermesi halinde ayrılığa sebep olan tarafın kadın veya erkek olmasına ve ayrılık sebebinin dine aykırı bir durum olup olmadığına bakılmaksızın kadının süknâ hakkına sahip olacağı görüşü fukahanın çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Evliliğin kadının yaptığı dine aykırı bir durum sebebiyle sona ermesi halinde kadının iddet nafakası hakkı kaybolduğu halde süknâ hakkı kaybolmaz. Zira süknâ hakkı Hukukullah çerçevesinde değerlendirilmektedir.[365]

---

[359] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Talak", 41-42; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Talak", 40, 46, 54.

[360] İbnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'ân,* 4/275-276; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an,* 1405, 3/686-687; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/48; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid,* 3/1103-1105; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606-608.

[361] Ebû Abdirrahman b. Şuayb Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Talak", 7.

[362] Talak, 65/1.

[363] Talak, 65/6.

[364] İbnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'ân,* 4/275-276; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid,* 3/1103-1105; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 7/606-608.

[365] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 5/124, 126; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 156; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* 1317, 4/233.

Kadının nafaka hakkı ve süknâ hakkı hukuken geçerli evlilikler neticesinde tahakkuk eden bir haktır. Fâsid bir akidle evli olan veya hukuken geçerli bir şüpheyle cinsel ilişki yaşanmış olan kadının hamile olmama durumunda nafaka ve süknâ talep etme hakkı yoktur. Ancak bu şartlardaki bir kadın hamile olur ve karnında taşıdığı çocuğun nesebinin eşine nispet edilmesi durumunda iddet süresince kocanın nafaka ve mesken temin etme sorumluluğu bulunmaktadır.[366]

1.5. Kocası Vefat Eden Kadının Süknâ Hakkı

Evliliğin kocanın vefatı neticesinde sona ermesi durumunda, ölen kocanın geride bıraktığı malların varislere intikali söz konusu olacağı için Hanefî fakihlere göre ölüm iddeti bekleyen kadının hamile olup olmamasına bakılmaksızın süknâ hakkı bulunmamaktadır. Zira nafaka ve mesken temini, evliliğin neticesinde kadına verilen birbiriyle bağlantılı maddi haklardır. Kocasının vefatı ile birlikte kadının varisler arasında yer alması sebebiyle nafaka hakkının kaybolması ve nafaka hakkının da süknâ hakkı ile beraber değerlendirilmesi neticesinde vefat iddeti bekleyen kadının süknâ hakkının da olmadığı görüşünü savunmuşlardır.[367]

Kocası vefat eden kadınlara mesken temini ile ilgili "*İçinizden vefat edip de geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliğini vasiyet etsinler…*"[368] şeklindeki ayetin de kadına miras hakkı tanıyan "*Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir…*"[369] ayeti ile veya kocası vefat eden kadının iddet süresini bildiren "*İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler…*"[370] ayetiyle neshedildiğine dair rivayetler de bu görüşün oluşmasında etkili olmuştur.[371]

Söz konusu ayetler ve ilgili rivayetler birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir ki Bakara sûresi 234. ayetle kocası vefat eden kadının iddeti dört ay on güne indirilmiştir. Kadın aklen ve hukuken geçerli bir sebep olmadıkça bu iddet süresini

---

[366] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/610.

[367] Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/321.

[368] Bakara, 2/240.

[369] Nisâ, 4/12.

[370] Bakara, 2/234.

[371] İlgili rivayetler için bkz. Buhârî, "Tefsîr", 2/41, "Talak", 50; Ebû Dâvûd, "Talak", 42, 45; Nesâî, "Talak", 60.

kocasıyla yaşadığı evde geçirmelidir. Miras ayetleri ile kadına da miras hakkı tanındığı ve kocanın geride bıraktığı mallar da kocanın mülkünden çıkıp varislere intikal ettiği için iddet süresince kadının nafaka hakkı kaybolmaktadır. Bu durumda kadının kendi nafakasını temin etme imkanı yoksa yakınları tarafından nafakası karşılanacaktır. Ayrıca Bakara sûresi 240. ayetle kocanın vefatının ardından, karısının bir yıl boyunca evinden çıkarılmamasını vasiyet etmesi de teşvik edilmiş, kadın da vefat iddeti olan dört ay on günden sonra kalan günlerde kocasıyla yaşadığı evde kalıp kalmamakta özgür bırakılmıştır.[372]

Ayrıca Hanefî fukahası vefat iddeti bekleyen kadının, kocasından miras kalan evin kendi payına düşen kısmında ve diğer varislere karşı mahremiyet kurallarına riayet ederek iddet süresini tamamlaması gerektiğini söylemektedirler.[373]

Şâfiî mezhebinde tercih edilen görüşe göre ve Mâlikî mezhebinde de evin kocanın mülkü olması veya vefatından önce kocanın kirasını ödemiş olması şartıyla kocası vefat eden kadının süknâ hakkı bulunmaktadır.[374] Bu anlayışa sahip olan fakihler görüşlerini kocası vefat eden kadının beklemesi gereken iddet süresinin dört ay on gün olarak belirlendiği ayete[375] ve Fürey'a bnt Mâlik'le ilgili şu rivayete dayandırırlar:

"Ebû Saîd el-Hudrî'nin kız kardeşi Fürey'a bnt Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanına gelerek, kocasının kaçan kölelerin peşinden gittiğini, Kudüm'e yakın bir yerde onlara yetiştiğini ve orada kocasını öldürdüklerini anlattı. Kocasının da nafaka ve mesken bırakmadığından dolayı ailesinin yanına dönmek istediğini söyleyince; Rasûlullah (s.a.s.) de "Farz olan süren doluncaya kadar evinde otur." buyurmuştur.[376]

Hanbelî mezhebinde, kocası vefat eden kadının hamile ise süknâ hakkının bulunduğu savunulmakla birlikte kadının hamile olmaması halinde süknâ hakkının olup

---

[372] Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 1/380.

[373] İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/727; Merginânî, *el-Hidâye*, ts., 2/321; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/386.

[374] Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/164; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfî fî fürûʿi'l-Mâlikiyye* (Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 1400), 296.

[375] Bakara, 2/234.

[376] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *Muvattâ* (Ebu Dabi: Müessesetü Zâyid b. Sultan, 1425), "Talak", 87; Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Talak", 42.

olmadığı hususu tartışılmış ve mezhep içerisinde her iki görüş de taraftar bulmuştur.[377]

1.6. Süknâ Hakkını Düşüren Sebepler

Kadın, kocasından ayrılmak istediğini, muhâlea bedeli olarak da süknâ hakkından vazgeçmek istediğini kocasına teklif eder ve karşılıklı olarak mutabakat sağlarlarsa kadının süknâ hakkı düşer. Ancak kadının iddet süresince kocasının evinden çıkması caiz olmadığından dolayı kocasının evini kiralayarak iddetini orada geçirmesi gerekmektedir.[378]

Süknâ hakkının tabii olarak düşmesine neden olan sebep de kadının iddet süresinin sona ermesidir.[379]

[377] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/607.

[378] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 4/344.

[379] Türcan, "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar", 567.

2. MEHİR

2.1. Mehirin Tanımı

Lugatta "ücret" manasına gelen mehir (ç. mühûr, emhar); nikâh bedeli, ağırlık, kalın, evlilik akdinin neticesi olarak erkeğin kadına vermekle yükümlü olduğu para veya mal anlamına gelmektedir.[380] Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde mehir anlamında ecr, nıhle, sadak, alâik, farîza, sadaka, ukr, hıbâ, atiyye kelimeleri de kullanılmaktadır.[381]

Fıkıh doktrininde mehirin hukuki özellikleri sebebiyle farklı yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bu durum beraberinde çeşitli mehir tanımlarının yapılmasına sebep olmuştur. Bu yapılan tanımları da kapsayacak bir şekilde mehiri şöyle tarif edebiliriz:

> Mehir, kadına, nikâh akdinin bir neticesi olarak veya nikâh akdi esnasında miktarı belirlenerek yahut da cinsel ilişki yaşanması sebebiyle verilmesi gereken ve erkeğin ödediği veya ödemeyi vadettiği para ya da maldır.[382]

> Fakihlere göre mal sınıfına giren her şey veya maddi getirisi ve değeri olan her menfaat mehir olarak verilebilmektedir.[383]

> Mehir belirlenirken "*Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın…*"[384] ayeti gereği bir üst sınır yokken mehir miktarının en alt sınırının ne kadar olması gerektiği fakihler tarafından tartışılmıştır. Bu miktar, içinde yaşadığımız zamanın şartlarına ve erkekle kadının imkanlarına göre değişebilmektedir.[385] Hanefî mezhebinde mehirin alt sınırı 10 dirhem olarak kabul edilmiştir ve bu miktar Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki iki kurbanlık koyun değerine eşittir.[386] Malikî fakihler mehirin en alt sınırının 3 dirhem olması gerektiğini savunurken, Şâfiî ve Hanbelîler mehir için bir alt sınır olmadığını

---

[380] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/316, 340; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 356; Mehmet Akif Aydın, "Mehir" (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/389.

[381] Bakara, 2/236-237; Nisâ, 4/4, 24; Mâide, 5/5; Buhârî, "Nikâh", 41, 52; Müslim, "Nikâh", 63.

[382] Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *el-İnâye şerhu'l-Hidâye* (Kahire: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/316; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 4/366; İbn Âbidîn, *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2/452.

[383] Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye*, 76; Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 31.

[384] Nisâ, 4/20.

[385] Nisâ, 4/4, 24; Buhârî, "Nikâh", 34-51.

[386] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 2/155; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/317.

söylemektedirler.[387] Mehirde alt sınırın olmadığını savunan fakihler bu görüşlerini, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek evlenmek istediğini ama mehir verme imkanı olmadığını söyleyen gence Peygamber Efendimiz'in, "*demir bir yüzüğü mehir olarak verebileceğini veya Kur'ân'dan ezbere bildiği ayetleri evleneceği kadına öğretmesinin de mehir olabileceğini"* söylediği rivayetlere[388] dayandırmaktadırlar.[389] Hukuk-ı Aile Kararnâmesi'nde de mehir için bir alt sınır belirlenmemiştir.

Mehirin üst sınırı ile ilgili Hz. Ömer kendi halifeliği döneminde bir düzenlemede bulunmak istemiş ve bu sınırı 480 dirhem olarak belirlemiş, ancak bu duruma bir kadın itiraz ederek mehirde üst sınırın olmadığını ifade eden ayeti[390] hatırlatınca bu düşüncesinden vazgeçmiştir.[391]

2.2. Mehirin Delilleri

2.2.1. Kitap

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok ayette evlenmek isteyen erkeğin evleneceği kadına mehir vermesi gerektiği emredilmiş, bunun gönül rızası ile ve cömertçe yapılması gerektiği vurgulanmış, kadının kendi isteğiyle mehirin bir kısmından vazgeçmesi halinde erkeğin bunu almasında bir sakınca görülmemiştir:

"*Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla veririlerse onu da afiyetle yiyin*."[392]

"...Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz size helal kılındı. Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir."[393]

---

[387] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/680; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/317; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/220.

[388] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Nikâh", 41, 52.

[389] Şirâzî, *el-Mühezzeb*, ts., 2/78.

[390] Nisâ, 4/20.

[391] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/681; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/66.

[392] Nisâ, 4/4.

[393] Nisâ, 4/24.

"*…Gayri meşrû ilişkide bulunmak ve veya dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar –mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir…*"[394]

"*Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız?*"[395]

"*Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır. Hoşgörülü davranmanız takvaya daha uygundur. Aranızda lütufkâr davranmayı unutmayın. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir*."[396]

2.2.2. Sünnet

Mehir, bir ömür boyunca devam edecek olan birliktelikte, sadakati gösteren ilk belirti olması ve kadın açısından da maddi bir güvence olması bakımından Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından evlenmek isteyen erkeklere bunu tavsiye etmiştir:

Ukbe bin Âmir'in (r.a.) naklettiğine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"*Şüphesiz, şartların yerine getirilmeye en layık olanı, kadınları kendinize helal kıldığınız (mehir) şartıdır*."[397]

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) evlenmek isteyip de maddi imkanı iyi olmayan bir sahabîye, demirden bir yüzük dahi olsa kadına vermesini veya mehir olarak Kur'ân'dan ezberinde bulunan sûreleri eşine öğretmesini tavsiye etmiş ve bu uygulama sadece maddi değeri olan malların değil manevi değere sahip bir şeyin de mehir olabileceğine delil gösterilmektedir.[398]

---

[394] Mâide, 5/5.
[395] Nisâ, 4/20.
[396] Bakara, 2/237.
[397] Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Nikâh", 63.
[398] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Nikâh", 41.

Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.), erkekten istenecek mehir konusunda da kadınlara itidali tavsiye etmiş ve "*Kadınların en bereketli olanı, mehir konusunda en fazla kolaylık sağlayanlarıdır*"[399] tavsiyesinde bulunmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) mehri, kadının en tabiî hakkı olarak görmesi sebebiyle cahiliye döneminde yaygın olan ve erkeklerin mehir ödeme yükümlülüğünden kendilerini kurtarmak için kızlarını veya kız kardeşlerini karşılıklı olarak değiştikleri berdel usulü bir evlilik olan şiğâr nikâhını da yasaklamıştır.[400]

2.3. Mehir Çeşitleri

Mehir, nikâh akdi esnasında kararlaştırılıp kararlaştırılmamasına göre mehr-i müsemmâ ve mehr-i misil olarak ikiye ayrılır. Evlenecek kadın ve erkeğin nikâh öncesi üzerinde anlaştıkları mehire mehr-i müsemmâ (belirlenmiş mehir) denir. Eğer böyle bir anlaşma olmamışsa o durumda kadına kendi yakın çevresi içinde benzer vasıflardaki birisi için belirlenmiş olan mehir takdir edilir ve bu mehire de mehr-i misil (benzer mehir) denir.[401]

Erkeğin nikâh akdinin bir neticesi olarak kadına ödemekle yükümlü olduğu mehir, ödenme şekline göre de muaccel veya müeccel olarak adlandırılmaktadır.

Nikâh akdi yapıldığı esnada erkeğin kadına peşin olarak verdiği mehire mehr-i muaccel (peşin mehir) denilmektedir. Erkek ve kadının aralarında anlaşarak tamamının veya belli bir kısmının vadeye bağlandığı mehire ise mehr-i müeccel (ertelenmiş mehir) denilmektedir.[402] Ancak fıkıh doktrininde mehirin vadeye bağlanmasını yani müeccel mehiri caiz görmeyen fakihler de bulunmaktadır.[403]

Müeccel mehirin, vadesi belli olsun veya olmasın kadın yahut erkeğin vefat etmesi sonucu hemen ödenmesi gerekmektedir. Eşler boşanma yoluyla evliliklerini sonlandırdıkları takdirde müeccel mehirin vadesi, önceden bir vade tarihi belirlendi

---

[399] Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ʿale's-Sahîhayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 2/194.

[400] Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih*, "Nikâh", 29; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Nikâh", 61.

[401] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 1985, 2/119; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 49-50; Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 80.

[402] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/693; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/971.

[403] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/971; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/86-87.

ise o vakitte; vade için bir tarih tayin edilmedi ise boşanmanın gerçekleştiği anda gelmiş kabul edilir.[404]

Mehir, evlenen kadının babasının ya da ailesinin değil, bizzat kadının hakkıdır ve ona belirli bir ekonomik güvence ve güç kazandırma amacıyla verilmektedir. İslâm hukukunda kocanın geniş boşama haklarına sahip olması sebebiyle mehirin ve bilhassa müeccel mehirin yüksek tutularak erkeğin boşama haklarını kötüye kullanmasının önüne geçildiği de görülmektedir. Hatta boşanma vakalarının yoğun olduğu Afrika kıtasının kuzey bölgelerinde bazı zamanlarda müeccel mehirin vadeye kalan kısmının yüksek tutularak erkeğin boşama hakkını kötüye kullanmasının önüne geçildiği de bilinmektedir.[405]

Bu bilgiler ışığında İslâm hukukunda mehirin, kadına tanınmış sosyal ve ekonomik işlevi de bulunan bir hak olduğunu söyleyebiliriz. Mehirin bu yönlerini öne çıkaran Ahmet Akgündüz tarafından yapılan şu değerlendirme de dikkatimizi çekmiştir:

"*Mehir, kendisine tanınmış talâk yani boşanma yetkisini kötüye kullanan kocaya karşı kadına tanınmış bir silah ve caydırıcı bir imkan, yine boşama ve kocasının ölümü gibi sebeplerle evlilik birliğinin sona ermesi durumunda kadının ekonomik geleceğini bir ölçüde garantiye almak amacına matuf, aynî ve nakdî bir vasıta, aynı zamanda evlenme akdinin gerçekleştiğini gösteren ve ona aleniyet sağlayan bir şekil şartıdır*."[406]

2.4. Boşanma Sonrası Kadının Mehir Hakkı

İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçlarından biri olarak kadının mehir hakkının, evliliğin sahih veya fâsid nikâhla gerçekleşmiş olmasına göre farklı değerlendirilmesi gerekmektedir:

2.4.1. Sahih Nikâh Sonrası Boşanan Kadının Mehir Hakkı

Kadın ve erkeğin sahih bir nikâhla evlenmelerinin ardından hakikî bir zifafın yaşanması veya zifafın hükmen (halvet-i sahîha)[407] yaşanmasından sonra

---

[404] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/971; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/693-694; bkz. Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 82.

[405] Aydın, "Mehir", 28/390.

[406] Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi (Özel Hukuk)* (Konya, 1989), 2/84.

[407] Halvet-i sahîha: Kimsenin göremeyeceği veya ansızın gelemeyeceği bir yerde eşlerin baş başa kalmalarıdır.

boşanmaları halinde kadın önceden belirlenen mehirin tamamı yahut daha önce bir kısmı ödenmişse kalan kısmını almaya hak kazanır. Ancak halvet-i sahîha neticesinde kadının mehirin tamamına hak kazanıp kazanmadığı hususunda fakihler arasında bir görüş birliği yoktur.[408]

Kadın ve erkeğin sahih bir nikâhla evlenmelerinin ardından hakikî bir zifafın yaşanması veya zifafın hükmen (halvet-i sahîha) yaşanmasından sonra boşanmaları halinde mehir önceden belirlenmemişse ya da belirleme geçersizse veya eşler mehir olmaksızın nikâhlanmaya anlaşmışlarsa kadın mehr-i misil almaya hak kazanır.[409] Ancak İmam Mâlik, mehirsiz evlenme şartı ile yapılan nikâh sözleşmesinin fâsid bir akid olduğu görüşünü savunmaktadır.[410]

Kadın ve erkek sahih bir nikâhla evlendikten sonra hakikî veya hükmen zifaf yaşanmadan evvel kadının sebep olmadığı bir boşanma yaşanırsa "*Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehirin yarısı onlarındır…*"[411] ayeti gereği kadın belirlenmiş olan mehirin (mehr-i müsemmâ) yarısını alır. Zifafın hakikî veya hükmen yaşanmasından önce erkek sebebiyle gerçekleşen diğer ayrılık durumları da boşamaya kıyas edilmiş ve bu durumlarda da kadın mehirin yarısını alma hakkına sahip olmuştur. Evlilik îlâ, erkeğin iktidarsızlığı, mürted olması, Müslüman olmayı kabul etmemesi, hürmet-i müsâhereyi gerektirecek bir fiilde bulunması ve farklı görüşler olsa da liân nedeniyle sonuçlanması hallerinde de kadın mehirin yarısını alma hakkına sahiptir. Ayrılığın eşler dışında bir başka kişi sebebiyle gerçekleşmesi durumunda da aynı şekilde kadın mehirin yarısını alma hakkına sahiptir.[412] Nikâh akdi esnasında mehir belirlenmemiş ise "*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) –eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun*

---

[408] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid,* 3/972-973; Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 83.

[409] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr,* 1317, 3/316-317; İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 6/721-722; Aynî, *el-Binâye*, 4/180-181; Hukûk-ı Aile Karanamesi, mad. 84.

[410] Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/128.

[411] Bakara, 2/237.

[412] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 3/531, 544; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/974; Zeydân, *el-Mufassal*, 1413, 7/104; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/73; Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 83.

olarak mut'a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur."[413] ayeti gereği erkeğin mali gücüne göre kadına müt'a vermesi gerekir.

Kadın ve erkek evlendikten sonra hakiki veya hükmen zifaf yaşanmadan evvel kadının mürted olması, İslâm dinine girmeyi kabul etmemesi, hürmet-i müsâhere oluşturacak bir eylemde bulunması veya kadının velisinin itirazı sebebiyle nikâhın feshedilmesi gibi kadından kaynaklanan birtakım sebeplerle boşanma yaşanırsa ya da kadın mehri karşılığında eşinden ayrılma yoluna gider ve muhalea yoluyla boşanma gerçekleşirse kadın mehir hakkını kaybeder.[414] Ancak Zâhirî alimler ve özellikle İbn Hazm kadından kaynaklanan bir sebeple kadının mehir hakkının düşmeyeceğini savunmaktadırlar.[415]

2.4.2. Fâsid Nikâh Sonrası Boşanan Kadının Mehir Hakkı

Kadın ve erkek fâsid bir nikâhla evlendikten sonra zifaf hakiki olarak yaşanmışsa ve bu evlilikte mehir önceden belirlenmemiş veya belirleme hukuken geçersiz ise erkeğin kadına mehr-i misil ödemesi gerekir. Ancak fâsid nikâhla evlilikte mehirin önceden belirlenmiş olması durumunda ise fakihler arasında kadına ödenmesi belirlenmiş olan mehirin, mehr-i mislin yahut da bu iki mehirden hangisi daha az ise onun kadına ödenmesi gerektiği şeklinde farklı görüşler de bulunmaktadır. Şüphe halinde yaşanan cinsel ilişki sonucu da kadın mehr-i misil alma hakkına sahiptir.[416]

Kadın ve erkek fâsid bir nikâhla evlendikten sonra zifaf hakiki olarak yaşanmamışsa bu durumda kadının mehir de dahil hiçbir mali hakkı bulunmamaktadır.[417] Ayrıca Zâhirî mezhebindeki fakihler, veli izni olmadığı için fâsid hale gelen ve zifafın yaşandığı nikâh haricindeki diğer fâsid nikâhlarda kadına mehir ödenmemesi gerektiğini savunmaktadırlar.[418]

---

[413] Bakara, 2/236.

[414] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/716, 752; 10/62-63; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 221; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 3/309.

[415] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/73.

[416] Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/120; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.*, 2/569-570; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/363-366; Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 85.

[417] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/727; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 3/363-364; Hukûk-ı Aile Kararnamesi, mad. 85.

[418] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/86-90.

3. MİRAS

3.1. Mirasın Tanımı

Lugatta "temel, kök; birinden diğerine intikal eden eski durum, bakiye" anlamlarına gelen irs (virâse) kökünden türeyen miras kelimesi, kökü ile aynı anlama sahip olarak "bir şeyin bir kimse veya gruptan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey" anlamlarına gelmektedir. Fıkhî bir terim olarak mirasın ıstılahtaki anlamı ise, vefat eden bir kişinin (mûris) mal varlığının intikalini düzenleyen kuralların tamamını ifade etmektedir.[419]

Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette[420] miras kelimesi, aynı kökten türeyen isim ve fiiller ise lugat ve ıstılah anlamları ile birçok ayet ve hadiste geçmektedir.[421]

3.2. Maraz-ı Mevtte Boşanan Kadının Miras Hakkı

Lugatta "ölüm hastalığı" anlamına gelen maraz-ı mevt (marazü'l-mevt), fıkıh terminolojisinde ise kişiyi evin dışındaki ihtiyaçlarını tek başına halledemeyecek kadar eve bağımlı hale getiren, tıbbî ve tecrübî olarak ölümcül olduğu bilinen ve iyileşme hali görülmeden vefat ile son bulan hastalığın ismidir.[422]

Maraz-ı mevt halindeki kişinin, bu hastalık sebebiyle yaşadığı fiziksel ve psikolojik değişimler nedeniyle hastalıktan önce ve normal şartlarda yapmayı düşünmeyeceği bazı hukuki fiilleri yapmaya teşebbüs edebileceği ihtimalinden dolayı varis ve alacaklı kimselerin haklarını korumak amacıyla hukuki tasarrufları bakımından eda ehliyetine birtakım kısıtlamalar getirilebileceği fıkıh doktrininde tartışılmıştır.[423] Bu tartışmalardan biri de maraz-ı mevt halindeki kişinin eşini boşaması ve bu boşama neticesinde kadının hakları meselesidir.

Maraz-ı mevt halindeki erkek, karısını gerçekten ayrılmak niyetiyle boşamış olabileceği gibi, bırakacağı mirastan mahrum etmek amacıyla da boşamış olabilir. Bu ikinci maksadı kuvvetli bir olasılık olarak değerlendiren fıkıh alimleri, aklı

---

[419] Hamza Aktan, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 30/143.

[420] Âl-i İmrân, 3/180; Hadîd, 57/10.

[421] Nisâ, 4/11,12, 19,176; Müslim, "Ferâiz", 4, 17; Buhârî, "Vesâyâ", 1; Nesâî, "Vesâyâ", 5.

[422] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 7/108-109; Ali Bakkal, "Maraz-ı Mevt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/39; Mecelle, mad. 1595.

[423] Bakkal, "Maraz-ı Mevt", 28/39.

başında olan maraz-ı mevt halindeki erkeğin boşamasını geçerli saymışlar, zira burada erkeğin eda ehliyetinin kısıtlanmasını gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını söylemişlerdir.[424] Ayrıca bazı fakihler, maraz-ı mevt halindeki erkeğin, hastalığın seyri esnasında ölüm anının yaklaştığını hissederek karısını boşaması (talâk-ı fâr)[425] durumunda, kocanın boşama hakkını kötüye kullanmasına engel olmak için sedd-i zerâi' ilkesi kapsamında bazı önlemler almak istemişler ve başka birisiyle evlilik yapmadığı sürece kadının mirastan hak alabileceğini savunmuşlardır.[426] Söz konusu durumla ilgili fakihler, boşamanın çeşidine göre de farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Maraz-ı mevt halindeki erkeğin, ric'î talâkla karısını boşadıktan sonra iddet süresi içerisinde vefat etmesi durumunda kadın kocasının mirasından payına düşen kısmı alır.[427]

Maraz-ı mevt halindeki erkeğin, bâin talâkla boşadığı kadın, Hanefî fakihlere göre iddet süresi içerisinde kocanın vefat etmesi durumunda miras alma hakkına sahiptir. Mâlikîler ve Hanbelî mezhebinde ise iddet sona ermiş olsa dahi kadın mirastan hakkını alır. Hanbelîler bu görüşlerine kadının bir başkasıyla evlenmemiş olması kaydını da getirirler.[428]

Şâfiîler ve Zâhirîler ise maraz-ı mevt halindeki erkeğin, karısını bâin talâkla boşadıktan sonra iddet süresi içerisinde vefat etmesi halinde bile kadının, kocasının mirasından payına düşeni alamayacağını söylemektedirler.[429]

Cumhur ulema, maraz-ı mevt halindeki erkeğin, karısına mirastan pay verilmemesi şeklindeki menfi maksadına karşılık bâin talâkla boşanmış kadına miras hakkı tanımış ve boşama hakkını kötüye kullanan erkek, elde etmek istediği maksadın

---

[424] Şâfiî, *el-Ümm*, 1403, 5/365; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/485; Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye*, 148; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 3/34-35.

[425] Talak-ı fâr: Maraz-ı mevt (ölüm hastalığı) halindeki bir erkeğin, karısını mirastan mahrum etmek amacıyla yaptığı boşamadır. Bkz. Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 542.

[426] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 6/154; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 8/94; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/68-69.

[427] Bakkal, "Maraz-ı Mevt", 28/41.

[428] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/143-144; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 4/145; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/1081-1082; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/329-330; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/86-87.

[429] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 9/486; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/1081-1082.

zıddına mahkum edilmiştir.[430] Ancak fakihler, maraz-ı mevt halindeki erkeğin bâin talâkla boşadığı karısının miras hakkına sahip olabilmesini bazı şartlara bağlamışlardır. Örneğin Hanefî fakihlere göre, maraz-ı mevt halindeki erkeğin bâin talakla boşadığı kadının miras hakkına sahip olabilmesi için boşanmanın zifaftan sonra ve kadının isteği dışında gerçekleşmiş olması gerekir. Ayrıca Hanefîler, karı-kocanın birbirlerine mirasçı olabilecek şartlara sahip olması gerektiğini de söylemektedirler. Zira ehl-i kitaptan bir kadın, iddet süresi içerisinde ihtidâ etmiş olsa dahi kocasının mirasından pay alamaz.[431]

Mâlikîler ise maraz-ı mevt halindeki erkeğin karısının mirastan hak sahibi olabilmesi için kocanın boşamanın meydana geldiği hastalıktan iyileşemeden vefat etmiş olması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca Mâlikî fakihler arasında kadının kendi isteği ile yaşanan boşama nedeniyle kocasının mirasından pay alıp alamayacağı hususunda da görüş birliği oluşmamıştır.[432]

---

[430] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/330.

[431] Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/144-145; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1317, 4/145.

[432] Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/86.

4. MÜT‘A

4.1. Müt’anın Tanımı

Lugatta “faydalanılan, menfaat elde edilen şey” anlamına gelen müt‘a (mit’a) kelimesi fıkıh terminolojisinde talâk, nikâh ve hac kelimeleri ile tamlama oluşturarak müt’atü’t-talak, müt’atü’n-nikâh ve müt’atü’l-hac şeklinde farklı manalarda kullanılmaktadır. Çalışmamızla alakalı olan müt’atü’talâk kelimesi ıstılahta, evliliğin belli durumlarda sona ermesi halinde erkeğin, karısına vermesi gereken para veya mal olarak ifade edilmektedir.[433]

4.2. Müt‘anın Delilleri

Kur’ân-ı Kerîm’de farklı ayetlerde erkeğin boşadığı kadına müt‘a ödemesi gerektiği bildirilmektedir. Bu konuda gelen “*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) –eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak mut’a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerine bir borçtur*.”[434] ayeti ile zifaf meydana gelmeden ve mehir belirlenmeden önce boşanmış kadınlara müt’a verilmesi gerektiği bildirilmektedir.

Müt‘a konusunda gelen diğer ayetler ise “*Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur*.”[435] ayeti ile “*Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: ‘Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size müt’a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.’* “[436] ayetidir. Bu ayetlerde ise müt’anın boşanmış bütün kadınlara ödenmesi gereken bir hak olduğu ifade edilmektedir.

Müt‘a ile ilgili ayetlere bakıldığında bir ayette zifaf yaşanmadan ve mehir belirlenmeden önce boşanmış kadına müt’a verilmesi söylenirken, diğer ayetlerde boşanmış bütün kadınlara müt’a verilmesi gerektiği ifade edilerek müt’anın alanı genişletilmiştir.[437]

---

[433] Dönmez, “Müt’a”, 32/174.
[434] Bakara, 2/236.
[435] Bakara, 2/241.
[436] Ahzâb, 33/28.
[437] Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 1405, 1/583-584; İbnu’l-Arabi, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/289-292.

Söz konusu ayetlerde müt'anın miktarı belirlenmemiş, ancak "*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) –eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak mut'a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerine bir borçtur."*[438] ayeti gereği erkeğin maddi imkanları ölçüsünde ve ma'ruf çerçevesinde yani kadın ve erkeğin yaşadığı toplumda geçerli olan örfe uygun bir hediye ödenmesi gerekmektedir. Müt'anın miktarı ile ilgili fakihler arasında farklı görüşler de bulunmaktadır.[439]

4.3. Boşanan Kadının Müt'a Hakkı

İslâm hukukçuları boşanmış kadınlara müt'a ödenmesi konusunda ödenecek müt'anın hükmü açısından ve boşanmanın meydana geldiği şartlar bakımından farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Erkeğin boşanma halinde kadına ödeyeceği müt'anın hükmü konusunda vacip mi yoksa mendûb (müstehâb) mu olduğu fakihler tarafından tartışılmış, Mâlikî fakihlerin de dahil olduğu azınlık grup müt'a ile ilgili ayetlerin üslûbu sebebiyle müt'anın hukuki bir zorunluluk değil de mendûb olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedirler. Ayrıca Mâlikîler, müt'anın mehri önceden belirlenmiş ve zifaf yaşanmadan boşanmış kadınlar dışında boşanmış bütün kadınlara ödenmesini mendûb olarak görmektedirler.[440]

Cumhur ulema ise müt'ayı, erkeğin boşadığı kadına vermesi gereken vacip hükmünde bir yükümlülük olarak görmekte, ancak boşanmış kadınların müt'a almaya hak kazanmaları için gerekli şartların ne olduğu konusunda iki farklı görüş ortaya koymaktadırlar. Şâfiî veZâhirî fakihlerin de savunduğu birinci görüşe göre mehir önceden belirlenmiş olsun veya olmasın, boşanmanın zifaftan önce ya da sonra gerçekleşmiş olmasına bakılmaksızın erkeğin boşadığı kadına müt'a vermesi gerekmektedir. Bu fakihler görüşlerini "*Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir*

---

[438] Bakara, 2/236.

[439] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/9-12; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/716-718; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1405, 1/591-595; Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 1/375.

[440] Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/238-240; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-mücteh*id, 3/1108; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/713; İbnu'l-Arabi, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/291.

borçtur."[441] ve *"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size müt'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım'."*[442] ayetlerine dayandırmakta ve bu ayetlerin erkeğin boşadığı her kadını kapsadığını söylemektedirler. Ayrıca bu görüşe sahip olan alimler, görüşlerine delil olarak getirdikleri bu ayetlerin "*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) –eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak mut'a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur*."[443] ayetiyle tahsis edilemeyeceğini söylemektedirler. Ancak Şâfiî ulemasına göre mehri önceden belirlenmiş ve zifaf yaşanmadan evvel boşanmış kadınların müt'a hakkı bulunmamaktadır. Zira kadın bu durumda zifaf yaşanmadığı halde önceden belirlenen mehrin yarısını alma hakkına sahiptir.[444] Müt'anın hükmünü vacip olarak gören cumhur ulema içindeki ikinci görüşe göre ise, müt'a sadece mehir belirlenmeden ve zifaf yaşanmadan evvel boşanmış kadınlara verilmelidir. Ayrıca belirlenmiş mehir hukuki açıdan geçersiz olduğu zaman da müt'a mehrin yerini almaktadır. Bu görüş sahiplerine göre "*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) –eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak mut'a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur*."[445] ayetinin ardından gelen ayette "*Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır…*"[446] emri verilmektedir. Yani mehirleri önceden belirlenmemiş ve zifaf yaşanmadan evvel boşanmış kadınlara müt'a ödenmesi gerektiği emrinin ardından, mehirleri önceden belirlenmiş ve zifaf yaşanmadan evvel boşanmış kadınlara mehrin yarısının verilmesi emredilmekte ve bu durum müt'anın mehrin yerine verildiğine delil olmaktadır.[447] Bu nedenle boşanmış bütün kadınlara müt'a ödenmesi gerektiğini

---

[441] Bakara, 2/241

[442] Ahzâb, 33/28.

[443] Bakara, 2/236.

[444] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/714-715; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/1108-1109; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ts., 10/3-9; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 4/398-399.

[445] Bakara, 2/236.

[446] Bakara, 2/237.

[447] Serahsî, *el-Mebsût*, 1402, 5/82, 85-86; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 1406, 3/543.

ifade eden ayetin hükümleri[448], sadece mehir belirlenmeden ve zifaf yaşanmadan evvel boşanmış kadınlara müt'a ödenmesi gerektiğini emreden ayetle[449] tahsis edilmektedir.[450]

Boşanma sonrası kadının müt'a hakkı sadece talâk yoluyla değil, îlâ, liân ve erkeğin iktidarsızlığı gibi sebeplerle de evliliğin sona ermesi neticesinde devam etmektedir. Ayrıca karı-koca dışında üçüncü bir kişinin eşlerin ayrılmasına sebep olduğu durumlarda da kadın müt'a hakkına sahiptir. Bu konudaki genel ilke şu şekilde tespit edilmektedir: Evliliğin kadından kaynaklanan bir sebeple sona ermediği bütün boşanmaların sonrasında erkeğin kadına müt'a ödemesi gerekmektedir.[451]

[448] Bakara, 2/241.

[449] Bakara, 2/236.

[450] İbn Kudâme, *el-Mugnî,* ts., 6/714-716.

[451] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi',* 1406, 3/544; Sahnun, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 2/240; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, ts., 6/716; Şirbînî, *Mugni'l-muhtac*, 4/399.

SONUÇ

İslâm Aile Hukukunda Boşanmanın Mali Sonuçları meselesine yer verdiğimiz bu çalışmamızda ulaştığımız neticeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İslâm hukukunda evlilik nafakası ve boşanma nafakası kocanın yükümlülüğündedir. Türk Medeni Kanunu'nda ise nafaka hakkı, yoksulluğa düşen tarafa verildiği için hem kadın hem de erkek nafaka yükümlüsü olabilmektedir.

2. İslâm hukukunda kocanın vefatı, kadının boşanmada kusuru olması veya naşize olma halleri dışında kadın zengin olsa bile talep etmesine gerek kalmadan nafaka hakkına sahip olmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nda ise kadın ancak talep etmesi ve yoksulluğa düşme tehlikesi söz konusu olduğunda nafaka hakkına sahip olabilmektedir.

3. İslâm hukukunda boşanma nafakasının süresi kadının bekleyeceği iddet süresi ile sınırlıdır. İddetin bitimi ile kadının nafaka hakkı sona erer. Ancak bazı fakihler kadının yoksul düşme tehlikesi söz konusu olduğunda bu sürenin bir yıl veya kadının yeni bir evlilik gerçekleştirmesine kadar sürebileceğini söylemektedirler. Türk Medeni Kanunu'nda ise boşanma ile yoksul düşme tehlikesi söz konusu olan eşe tanınan yoksulluk nafakası süresizdir. Eski Medeni Kanunda bir yıl olan nafaka süresi, kanunda yapılan değişiklikle süresiz hale gelmiştir.

Nafakanın sürekliliği konusu günümüzün güncel meseleleri arasında yer almakta ve bu durum boşanan eşlerde maddi ve manevi birçok problemlere yol açmaktadır. Boşandığı eşine yıllarca hatta ölene kadar nafaka ödeme yükümlülüğü altına giren kişi, yeni bir evlilik yapmaya çekinmektedir. Zira bu ikinci evliliğin de boşanma ile neticelenme ihtimali sebebiyle ikinci bir süresiz nafaka verme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır.

4. Boşanma neticesinde yoksul düşecek olan kadının, nafakasını temin edecek bir yakınının bulunmaması, kadının sağlık sorunları sebebiyle çalışamayacak durumda olması, kadının boşanmada kusurunun bulunmaması hallerinde kocanın da mâli olarak buna güç yetirebilir olması şartıyla kadının bir yıl süreyle iddet nafakası hakkının devam etmesi, İslâm hukukundaki iddet nafakası süresinden fazla da olsa, Medeni Kanun'daki mevcut süresiz nafaka karşısında makul bir süre olarak takdir edilebilir. Zira Medeni Kanun'daki 300 gün iddet bekleme süresi de göz önüne

alındığında bu süre içerisinde iddet nafakasının da devam etmesi makul bir talep olacaktır. Boşanma iddetini tamamlayan kadının yeni bir evlilik yapması veya kocanın mâli durumunun nafakayı karşılamaya yetmemesi durumlarında ise bu nafaka hakkı sona erdirilir. Bir yıl süreyle devam eden iddet nafakası sonunda kadının yoksul düşme tehlikesinin devam etmesi, nafakasını temin edecek bir yakınının bulunmaması durumunda devlet kadına bir iş imkanı sağlayabilir. Kadın, sağlık sorunları sebebiyle çalışamayacak durumda ise devlet eliyle oluşturulacak bir fondan karşılanmak üzere belli bir maaşa bağlanabilir.

5. Türk Medeni Kanunu'ndaki yoksulluk nafakasının süresiz oluşu ve kadının da bu nafakadan sorumlu tutulması maddi ve manevi birçok probleme yol açması, adalet ve kul hakkına riayete uygun olmamasından dolayı konuyla ilgili kanun maddelerinde bu sıkıntıları gideren yeni düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

6. İslâm aile hukukunda boşanma sonucunda dile getirilen mali yükümlülüklerden biri de tazminattır. Klasik İslâm hukukunda boşanma sonrası maddi ve manevi tazminat bir terim olarak tartışılmamıştır. Bununla birlikte nasslarda yer alan mehir, müt'a, fidye, nafaka gibi mali hakların kapsamları ve hedefleri tahlil edildiğinde boşanma sonrası kusursuz eşe ödenecek tazminat kapsamında değerlendirilebilecek önemli kavramlar oldukları görülmektedir. Bunlara ilaveten İslâm hukukunda zararların izale teorisi dikkate alındığında kişinin bir başkasına verdiği bedeni, maddi ve manevi zararlardan sorumlu tutularak bu zararların giderilmesinin temel prensip olarak kabul edildiği görülür. Boşanma işlemi ile birlikte tarafların maruz kaldıkları zararlar da bu kapsam içerisinde yer alır. Zira boşanma işlemi ile birlikte taraflar maddi ve manevi zarar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durumda ortaya çıkan maddi ve manevi zararın tazmin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca kamu otoritesinin boşama/boşanma hakkının kötüye kullanımını engellemek hususunda gerekli cezai düzenlemeler yapma ve oluşan zararların tazminini sağlayacak tedbirler alma vazifesi de bulunmaktadır.

7. İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçlarından süknâ hakkı, erkeğin ric'î talâkla boşadığı kadına iddet süresince temin edilmesi gerekmektedir. Erkeğin bâin talâkla boşadığı kadının hamile olması durumunda süknâ hakkı mevcutken, kadının hamile olmaması halinde ise cumhur fukaha iddet süresince süknâ hakkının

olduğunu söylerken erkeğin yeni bir nikâh olmadan kadından yararlanamayacağı ve Fâtımâ bnt. Kays hadisi sebebiyle süknâ hakkının olmadığı görüşü azınlık olarak fıkıh doktrininde yer almaktadır.

8. Talâk dışında erkek ve kadının boşanmaları halinde ise boşanmada hangi tarafın istekli veya hata içeren bir tavır içinde olduğuna bakılmaksızın süknâ hakkı Hukukullah içerisinde değerlendirilerek kadına tanınır.

Fâsid bir nikâh sonrası veya şüpheli cinsel ilişki sonrası ayrılan kadına da ancak hamile olması durumunda karnında taşıdığı bebek sebebiyle süknâ hakkı tanınmaktadır. İddet süresinin bitmesi ve kadının muhâle'a bedeli olarak süknâ hakkından vazgeçmesi halinde de kadının süknâ hakkı düşmektedir.

9. İslâm aile hukukunda nikâhın neticelerinden biri olan mehir, nikâh esnasında kadına muaccel (peşin) olarak ödenmeyip vadeye bağlandığında müeccel hale gelir ve evliliğin sona ermesi ile birlikte vadesi dolmuş kabul edilerek erkek tarafından kadına ödenmesi gerekir.

10. Sahih bir nikâh sonrasında hakiki veya hükmi olarak zifafın gerçekleşmesi durumunda kadın mehrin tamamına, mehir belirlenmemiş ise de mehr-i misil alma hakkına sahiptir. Sahih nikâh sonrasında hakiki veya hükmi olarak zifaf yaşanmadan önce kadından kaynaklanmayan bir sebeple evlilik sona ererse, ayrıca evlilik îla, liân, kocanın iktidarsızlığı, kocanın mürted olması ve hürmet-i musâhereye sebep olacak bir durumda bulunması gibi hallerde ve karı-koca dışında üçüncü bir şahsın sebep olduğu ayrılıklarda kadın mehrin yarısını alma hakkına sahiptir.

11. Fâsid bir nikâh sonrası hakiki olarak zifafın yaşanması durumunda kadına belirlenmiş olan mehir veya mehr-i misil ya da ikisinden hangisi daha az ise onun ödenebilecekken, zifafın hakiki olarak gerçekleşmemesi halinde ise kadın mehir dahil hiçbir mali hakka sahip değildir.

12. Zifafın hakiki veya hükmi olarak gerçekleşmesinden önce kadından kaynaklanan herhangi bir sebeple boşanmanın yaşanması durumunda ya da kadının mehri karşılığında muhâlea yoluyla boşanmak istemesi halinde kadının mehir alma hakkı düşmektedir.

13. İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçlarından bir diğeri de maraz-ı mevt halinde boşanan kadının miras hakkıdır. Maraz-ı mevt halindeki erkek, karısını

ric'î talâkla boşar ve iddet süresi dolmadan da vefat ederse kadın kocasının mirasından payına düşeni alma hakkına sahiptir.

14. Maraz-ı mevt halindeki erkek, karısını bâin talâkla boşar ve iddet süresi içinde veya iddet bittikten sonra vefat ederse eğer Şâfiî ve Zâhirîler dışında cumhur ulemaya göre boşama hakkını karısını mirastan mahrum etme amacıyla kötüye kullandığı gerekçesiyle karısı mirastan payına düşen kısmı alma hakkına sahiptir.

15. İslâm aile hukukunda boşanmanın mali sonuçlarından bir diğeri de müt'adır. Doktrinde Mâlikîlerin de içinde bulunduğu bir grup müt'anın hükmünün mendûb, kapsamının da mehri önceden belirlenmiş ve zifaftan evvel boşanmış kadınlar dışında boşanmış bütün kadınlar olduğunu belirtmektedirler.

Fakihlerin çoğunluğu müt'anın hükmünün vacip olduğunu söylerken, kapsamını Şâfiî ve Zâhirîler boşanmış bütün kadınlar olarak, cumhur ulema ise mehirleri önceden belirlenmemiş ve zifaftan evvel boşanmış kadınlar olarak belirtmektedirler.

16. Evliliğin kadından kaynaklanan bir sebep dışında talâk, îlâ, liân, erkeğin iktidarsızlığı ve karı-koca dışında üçüncü bir şahsın sebep olması gibi nedenlerle sona ermesi hallerinde de kadın müt'a alma hakkına sahiptir.

17. Klasik fıkıh doktrininde nikâh, erkeğin kadından cinsel bakımdan istifade etmesine imkan tanıyan bir akit biçiminde görüldüğü için evlilik boyunca ve boşanma sonrasında da kadına tanınan mali haklar müt'a ve miras hakkı dışında aynı gerekçeye dayandırılmaktadır. Kadına tanınan mali haklar ile erkeğin kadından cinsel bakımdan istifade etme hakkı arasında bir bağ olduğu ilkesi sadece evliliğin hukuki yanı ile ilgilidir. Çünkü fıkıh, aile hukuku ile alakalı olarak hukuki kurallar dışında çok mühim diyânî ve ahlakî kurallar da içermektedir. Kur'ân ve Sünnet nasslarında hem söz konusu hukuki kurallara hem de diyânî ve ahlakî kurallara yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

Acar, Halil İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994.

Acar, Halil İbrahim. *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, 2000.

Acar, Halil İbrahim. "Talak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Ahmet Cemal, Ruhi. *Nafaka Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.

Akgündüz, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi (Özel Hukuk)*. Konya, 1989.

Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/143-145. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

Araz, Yunus. "İslâm Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2016), 119-148.

Atar, Fahrettin. "Muhâlea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/397-401. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Aybakan, Bilal. "Zarar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/130-134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Aydın, Mehmet Akif. *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul, 1985.

Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". 28/389-391. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1401/1981.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-. *el-İnâye şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikr, ts.

Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî el-. *el-Müntekâ*. 7 Cilt. Mısır: Matbaatu's-Saadet, 1332.

Bakkal, Ali. "Maraz-ı Mevt". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/39-41. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Benli, Abdullah. *İslâm Hukukunda Manevi Tazminat*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 1997.

Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahih*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali. *Ahkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, 1405/1984.

Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.

Dağcı, Şamil. "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999), 175-237.

Dalgın, Nihat. "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18-19 (2005), 35-69.

Dalgın, Nihat. *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*. Samsun: Etüt Yayınları, 1999.

Dirik, Mehmet. "İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller" 25 (2015), 135-159.

Dirînî, Fethî. *el-Hak ve'l--Medâ sultani'd-devle fî takyîdih*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1984.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Müt'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/174-180. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Dural, Mustafa vd. *Türk Özel Hukuku-Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2014.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Ebû Zehrâ, Muhammed. *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1957.

Ekşi, Ahmet. "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükûmetü'l-Elem". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 215-234.

Erbay, Celal. *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.

Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Eser, Ercan. *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.

Eşkar, Muhammed Suleymân el-. *el-Müsteceddât fî Kadêyâ ez-Zevâc ve't-Talâk*. Amman: Dâru'n-Nefâis, 1420/1999.

Görgülü, Şadiye. *İslâm Hukukunda Karı Nafakası*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Güleç, Hasan. *İslam Hukukunda Nafaka*. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996.

Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Günay, Hacı Mehmet. "Süknâ". 38/48-50. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Gürpınar, Hatice Boyalı. *İslâm Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Sükna Hakkı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Hafîfi, Ali el-. *ed-Damânü fi'l-fıkhi'l-İslâmi*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, 1421/2000.

Hallâf, Abdülvehhâb. *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye fi'ş-şeriati'l-İslâmiyye*. Kuveyt: Dârü'l-Kalem, ts.

Hatemi, Hüseyin - Serozan, Rona. *Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.

Heysemî, Ebü'l-Hasan Nûruddîn. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâid*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1415/1994.

İbn Abdilberr en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Kâfî fî fürûʿi'l-Mâlikiyye*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 1400/1980.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. *Reddü'l muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1991.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillah Şemsüddîn Muhammed b. Ebi Bekr. *Zâdü'l-mead*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik.* 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmi, ts.

İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri Hanefî. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004.

İbnu'l-Arabi. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1394.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1317/1899.

İzzet Derveze, Muhammed. *et-Tefsiru'l-Hadis*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1418/1997.

Kahveci, Nuri. "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2005), 89-113.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-. *ez-Zahîra*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, ts.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.

Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1406/1985.

Koçak, Muhsin vd. *İslâm Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

Köse, Saffet. *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

Köseoğlu, Zahit. *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1372/1952.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. *Muvattâ*. 8 Cilt. Ebu Dabi: Müessesetü Zâyid b. Sultan, 1425/2004.

Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, ts.

Mevdûdi, Ebû'l-Âl'a. *İslâmda Hükümet*. Ankara: Hilal Yayınları, ts.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416/1995.

Muhammed Esed. *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. 3 Cilt. Ankara: İşaret Yayınları, 2002.

Müslim, Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Necib el-Muti'î, Muhammed. *Tekmiletü'l-Mecmû' (el-Mecmû' içerisinde)*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Nesâî, Ebû Abdirrahman b. Şuayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-. *el-Müstedrek ʿale's-Sahîhayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Özcan, Ruhi. *İslâm Hukukunda Karı Koca Nafaka Mükellefiyeti*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, 1976.

Paçacı, İbrahim. "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 59-92.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-. *Nihâyetü'l-Minhâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1983.

Sahnun, Abdüsselam b. Saîd et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1414/1993.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402/1982.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Eşbah ve'n-Nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Şâfiî, Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403/1982.

Şelebi, Muhammed Mustafa. *Ta'lilü'l-ahkâm*. Beyrut: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1397/1977.

Şevkâni, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali. *Neylü'l-evtâr serhu Münteka'l-ahbâr*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hadis, 1357/1938.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Kadîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1414/1993.

Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.

Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.

Şirbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed. *Mugni'l-muhtac ila ma'rifeti meâni'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiʿu'l-beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/1999.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-sahîh*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Türcan, Talip. "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V*. 557-575. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.

Uyanık, M. Zeki. "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.

Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. Konya: Yediveren Yayınları, 2004.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'an Dili*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Zeydân, Abdulkerîm. *el-Mufassal fî ahkâmi'l-merʾe ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye*. 11 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993.

Zeylaî, Fahreddin Osman b Ali b Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik.* 6 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313/1895.

Zuhayli, Vehbe. *Nazariyetü'd-Daman*. Dımeşk: Daru'l-Fikr, 1998.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Yeliz LİV
Doğum Yeri	Konya – Selçuklu
Doğum Tarihi	1981

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ 1

Üniversite	Selçuk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölüm	İlahiyat

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyanet İşleri Başkanlığı
Görevi/Pozisyonu	Vaiz
Tecrübe Süresi	15 yıl

İLETİŞİM

Adres	Abdulhalikrenda Mahallesi Kartal Sokak No: 16 Yaşamkent Apartmanı Daire 29 ÇANKIRI
E-mail	yzmliv@gmail.com